

Politikai
röpiratok

152

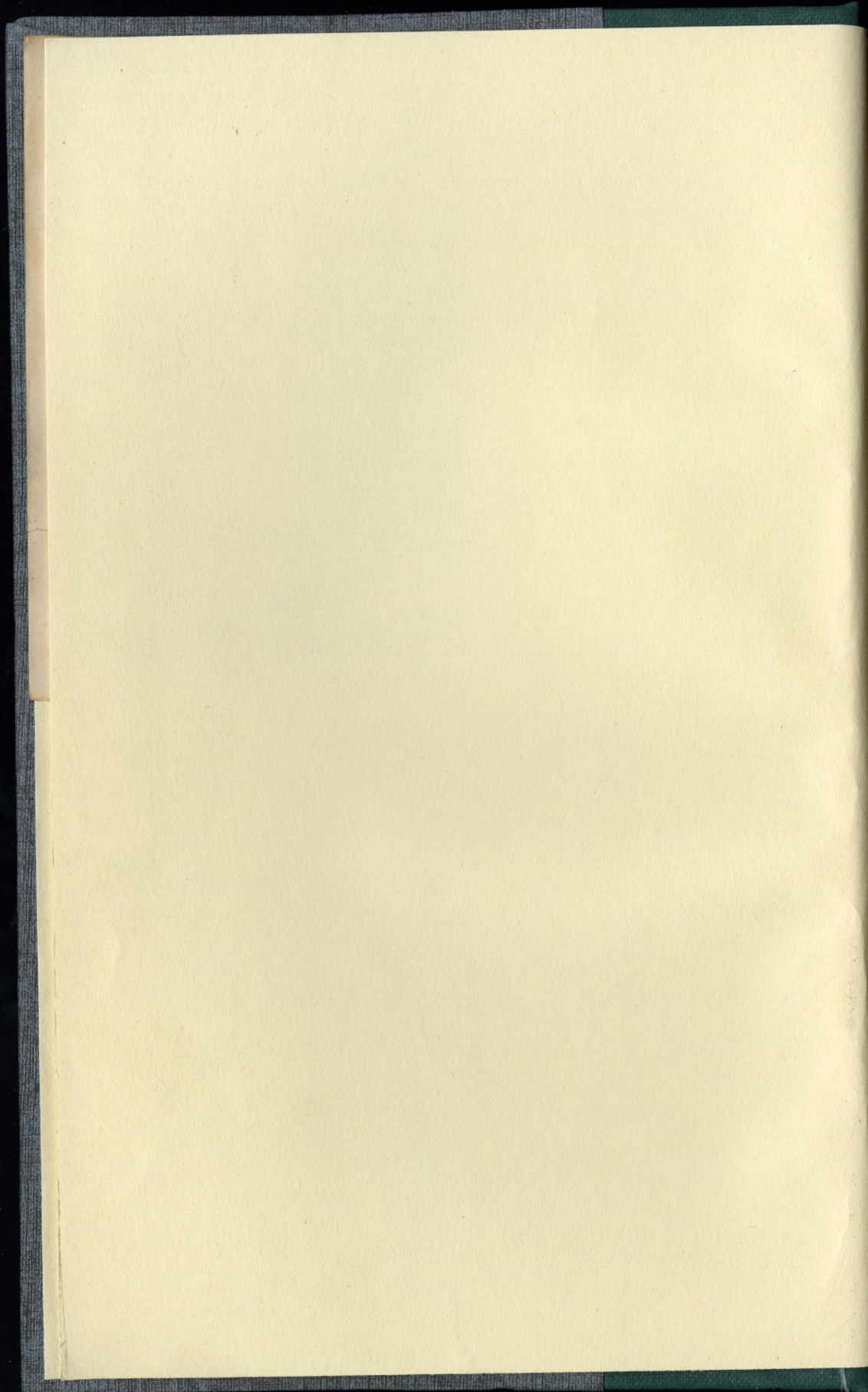
EX
LIBRIS

DR
GEYSÆ
BALLAGI

152.

1346 — 1355

1. Et jöcophiänismus 4 ar epphärat illeri" lajijitk cca'raui raudlöyng, 1851.
2. Öriute ar pöstjainköl ei a kormängrol. 1869.
3. Ein Wort über die österr.-ung. Heeresverhältnisse. 1871.
4. Das österr.-ung. Zoll- und Handelsbündnis. 1875. Neustadt d. Sa. u. Sigm.
5. Et eppöni erubadng Europäitan ei Meppomnägon. Pekitti Euatä. 1877.
6. Et "Concordia" jöle'kongeägi epplet keletkariic ei mähtäic. 1879.
7. A erivethorotekrol. Dr. Saal'Jens". 1880.
8. A kikepiäta mappar fonnaloruban. Koväce kajas. 1883.
9. Bünvädi eljäre'antk reformijähor. Dr. Fayer härli. 1884.
10. Hovi helgerrik el a kirälgi läbläket. Hollöng' Urvän. 1890.

1346 - 1355

- 1.) 001 0006 745 338
- 2.) 001 0006 745 321
- 3.) 001 0006 745 314
- 4.) 001 0006 745 304
- 5.) 001 0006 745 291
- 6.) 001 0006 745 284
- 7.) 001 0006 745 274
- 8.) 001 0006 745 260
- 9.) 001 0006 745 253
- 10.) 001 0006 745 246

Duplicata

152
13406 A N. 11. 826

JOSEPHINISMUS

ÉS AZ EGYHÁZAT ILLETŐ

LEGUJABB

1.8

CSÁSZÁRI RENDELVÉNY.

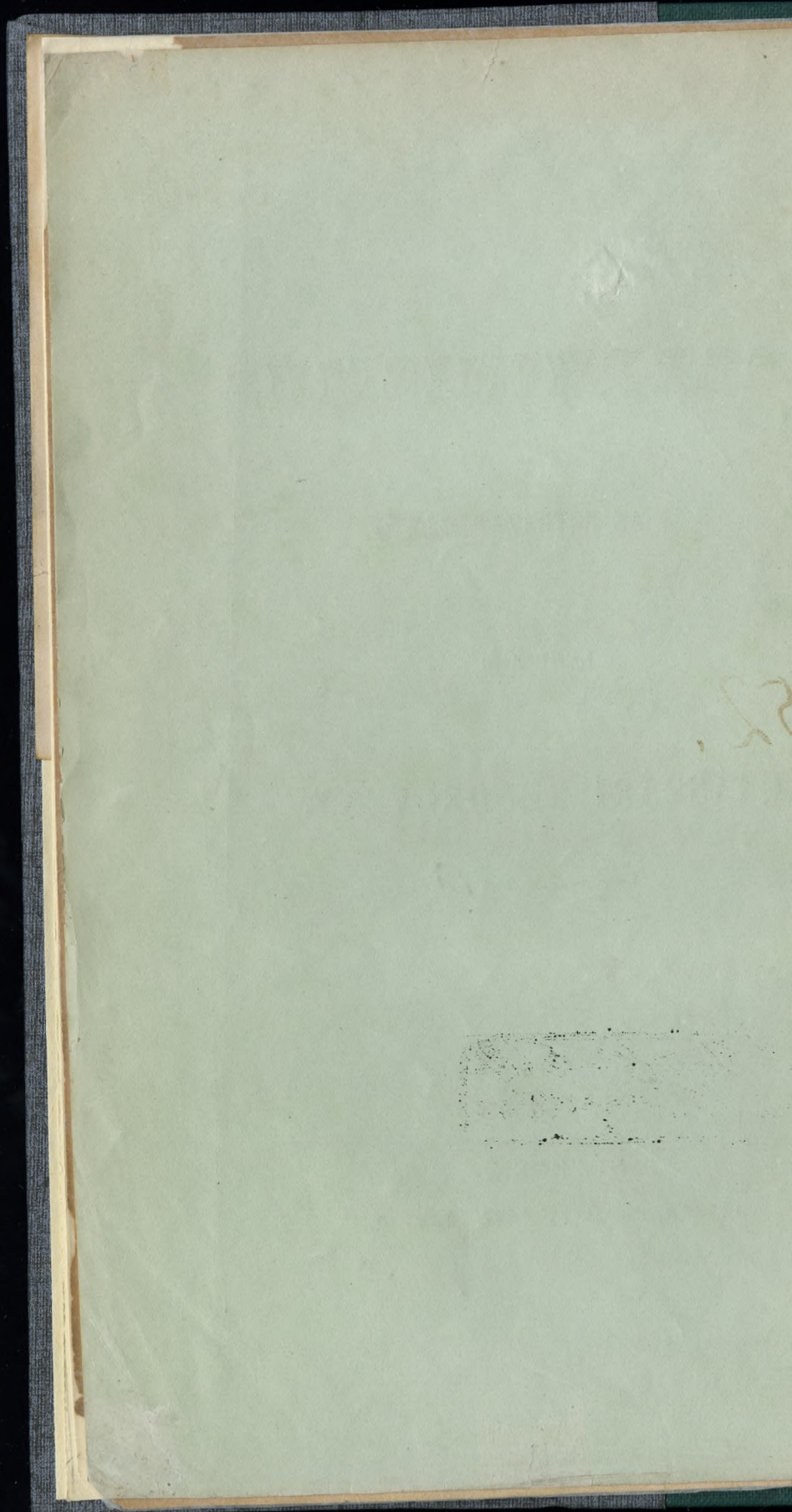
(Lionovicus J. Josef.)

1.

BÉCSBEN.

JASPER, HÜGEL ÉS MANZ SAJÁTJA.

1831.

JOSEPHINISZMUS

ÉS AZ EGYHÁZAT ILLETŐ

A

JOSEPHINISZMUS

LEGUTJÁB

ÉS AZ EGYHÁZAT ILLETŐ

LEGUTJÁB

CSÁSZÁRI RENDELVÉNY.

*A. S. Patkó és Társai
Könyvtáru*

NYELV

JASZIK, NÖVEL ÉS MÁNY SAJÁTJA.

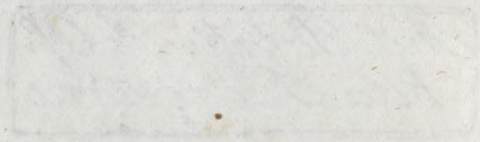
1844.

BURO DE LA GUBERNACION

DE LA PROVINCIA DE BUENOS AIRES

SECRETARIA

GRASIAS A DIOS

A

JOSEPHINISMUS

ÉS AZ EGYHÁZAT ILLETŐ

LEGUJABB

CSÁSZARI RENDELVÉNY.

(Lorenzo Joubert.)

BÉCSBEN.

JASPER, HÜGEL ÉS MANZ SAJÁTJA.

1851.

DE BALLAGI GEZA.

ES AZ EGYHÁZAT ALLETO

Non plus ad dejiciendum potest terrena potentia, quam ad erigendum tutela divina.

S. Cypr. Ep. 6.

Ecclesia magis magisque roborata est non resistendo sed perferendo.

S. Aug. Serm. de OO. SS.

CSASZARI RENDÉLVÉNY.

[Faint handwritten signature]

DESSER.

JASPER, HUEL ES MANE CALATA

1888.

E L Ő S Z Ó.

A „Josephinismus“ nevezete alatt ismeretes rendszer enyészetéhez közelit. Nehány tized alatt végképen elkopva s hitelben még az öt pártolt kormányoknál is bukva, nem volt ő sem elég régi, hogy mélyebb gyökeret verhessen, sem elég új, hogy legalább a divat hájával szédíthessen. s miután még néhány év előtt Európa nagy részében az egyházi közjog alapszabályait tevő, ma már sem tanítókra sem tanítványokra számot nem tarthat, s az egyház ellenségei kénytelenek más táborba szállni. s ezentúl más nevezet s más zászló alatt víni.

A végesapás őt az ez évi Ápril 18-ki császári rendelvény által érte. Úgy is illett, hogy e rendszer azon kor-

mány által bukják, mellynek emlőin s ápoló karjai közt nőtt ő egykor nagyra, s mellynek példája s tekintélye szerzett neki a többi kormányoknál is tetszést, fogadást s alkalmazást.

Azonban ha egy részről Ausztriának jutott a szerencsétlenség e tekintetben más kormányoknak is mintául s ösztönül szolgálni, s annak drága tapasztalatával gazdagodni, hogy az egyház teréni túlkapások saját sikerökben lelik büntetésöket : más részről fen van számára tartva azon vigasztalás is, hogy jobb meggyőződésből eredt elhatározása szintolly vonzerővel fog eme kormányokra hatni, mint egykor halfogásai hatottak vala.

Ennek már is örvendetes példáját adá a württembergi király, midőn néhány nap előtt közzétett új alkotmányának 49-ik és 51-ik cikkében az eddig olly kérelhetlen szigorral kezelt placetumot megszünteti s kijelenti, hogy a híveknek főnökeikkeli közlekedését akadályozni nem lehet, hogy az egyházi rendeletek kihirdetésére a státushatalom előleges helybenhagyása nem szükséges, s hogy az egyházi előjárók hatalmában áll az egyház szolgálai irányában a fenálló egyházi fegybeli törvények szabálya szerint eljárni. Örömet hisszük, hogy e nemeslelkű fejedelem nem maradand követők nélkül, miután valahára átláthatták a kormányok, hogy az egyház korlátozásával sem hatalomban nem nyertek, sem szilárdságban nem gyarapodtak, sőt saját érdekek veszélyeztetése mellett csak azon tehetlenségöket árulták el.

mellyre az egyház ellen irányzott minden erőközlés, féltékenység s fenekedés már eleve kárhoztatva van.

E szerint a Josephinismus régen várt végnapjai megérkeztek. Annak bővebb megismertetésére s a fenemlített császári rendelvénnyel fölvilágosítására van e csekély munka szánva.

S nem fog e még valaha e rendszer ismét életbe lépni? — Mi ettől Ausztriára nézve nem tartunk. A divatlanná lett, a hitelüket vesztett tanok többé föl nem éleszthetők. Úgy tűnik föl e részben előttünk a birodalom égővén ama császári rendelvénnyel mint egy szívárvány, melly kettős jelentőségében egy nayszgerű világesemény tanúsága s egyszerűsége mind egy jobb remény biztos záloga. Az egyház ellenségek nélkül ezentúl sem leend: azonban ezek annak ostromlására a II. Jósef rendszere helyett új tervekhez, új fegyverek s koholmányokhoz fognak nyúlui. A kormányok pedig tudni fogják, hogy nem az egyház az, mitől félniök kell, s midőn látják, mint bontakozik ki bilincseiből az egyház, s mint lép ki ő egymaga sértetlenül s megifjodtan azon revolúciók örvényéből, mellyek őt is s őket is végveszélylyel fenyegették, meg fognak arról győződni, hogy hasztalan törekvés azon egyházat ismét járomba görbíteni, mellynek felszabadításán, habár akaratlanul, még ellenségei is dolgoznak. T. i. a történeteknél csak a rideg tény az embereké, annak az egyház s emberiség javára szolgáló jó eredménye pedig az isteni Gondviselés szent műve, — s igen

csalatkoznánk, ha hisszük, hogy a históriát emberek csinálják. Ők ennél csak napszámosok. Ott ülnek ugyan ők annak szövőszékénél: azonban a mint ujaik közt a fonalszálak kelmévé alakulnak, abba egy látatlan kéz illeszti be azon képeket, mellyek a szövet formáját, becsét s értékét teszik. — Ki a világeseményekben megszokta Isten utait nyomozni, az fejtve látja maga előtt a történetek rejtélyeit, s az ilyen a multban elég adatot találand arra, hogy az egyház jövője iránt minden jelek s jóslatok daczára is nyugodt lehessen.

A katolika egyházat illető minapi császári határozatok méltán az újabb idők legnevezetesebb, legfontosabb eseményei közé számíthatók. Miért minden jóérezésű s egyházához hű katolikus olly régen epedett, miért VI. Pius habár sikeretlenül, de saját halhatatlan dicsőségére Bécsbe tett útjában kezdé meg azon apostoli zarándokságát, melyet néhány év múlva Valence-ban fejezett be, s mit valamennyi utódjai kérve, intve, fenyegetve szüntelenül sürgettek, — az valahára megtörtént; a bilincsek, melyeket ön-hittségében a burocracia örökké tartandóknak vélt, összetörték, s az ő hetven éves fogságából menekült egyháza a roppant osztrák birodalomnak ma már szabadon lélekezhetik s tartalék nélkül emelheti feloldott kezeit Istenéhez, s intő, oktató, vigasztaló szózatát hiveihez.

A katolika egyház szorongattatásai az ő eredetével egykorúak. A római zsidók vénjeinek Pál apostolhoz első fogságakor intézett ama nagy jelentőségű szavaik: „Rogamus a te audire, quae sentis: nam de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicitur“ (Act. 28, 22), ma is reá alkalmazhatók, s midőn más vallásfelekezetek minden bántalomtól mentek, s a béke ölében elszenderedve majd újabb meg újabb szakadásokban porlanak szét, majd a rationalismus és indifferentismus martaléki lesznek, — a katolika egyház az ő dogmái, jogai, fegye, birtoka s szervezetében szü-

netlenül ostromoltatik, s élete nem egyéb, mint részint az őt megsemmisíteni vagy leigázni kereső ellenséginek, részint a reformátori viszketeg által izgatott s habár gyakran jó szándokú de többnyire halfogású s egyházjavító terveikben még sohasem boldogult barátinak majd erőszakoskodásai majd mindennemű örvvel szépített kísérletei elleni örökös küzdelem.

A Febronianismus volt az, mi II. József óta az egyházra nehezedett, — az elnyomásnak egy olly neme, melly az egyházra nézve súlyosabb, következeiseiben kétségtelenül veszélyteljesebb a nyilvános üldözésnél.

Rendeltetése levén az egyháznak itt alant üldöztetni s kötelessége tűrni s szenvedni, ellenségeinek zaklatásait panasztalanul viseli ő, mert tudja, hogy Idvezítőnknek ama szavaiban: „ha engemet üldöztek, titeket is üldözni fognak,“ — „ti szorongattatni fogtok, míg a világon lesztek, de vigasztalódjatok, én meggyőztem a világot,“ — az üldözés nem mint fenyegetés, hanem mint tisztulását, szilárdítását s termékenyítését föltételező földi örökség van neki megjövendőlvé; — tudja, hogy élte legszebb századai azok voltak, mellyekben a pogányság kése alatt vérpatakoktól áztatva nőtt ő a parányi mustármagból azon terepély lává, melly ma már az egész föld kerekességét elborítja, s hogy türese s szenvedése béreül tövissel hintett itteni pályája végén jelen „vitézkedő“ nevet, sorsát s jellemét egykor ott fent a „diadalmaskodóéval“ fogja felváltani. Mint ama szende csermely, melly egy szirttöből fakadva, sziklateli medrében ezerféle akadályok közt nyögve, zokogva futja messze utját le épen a tengerig: úgy az egyház is a kereszten születve, sem saját évkönyveiben nem talál mást, sem jövőjében nem olvas egyebet, mint üldözést. Ezzel vette ő kezdetét, s a napok fogytán ezzel veendi földi futásának végét is. „Inter persecutiones mundi, úgy mond sz. Agoston, et consolationes Dei, peregrinando procurrit ecclesia.“

E szerint az egyház voltaképen ismeri az üldözések becsét, s mivel az üldöző mint ellenség leplezellenül lép föl, s mind szándokában mind eszközeiben mutatja, hogy a mit akar, irtó háború: az egyház tudja, mi vár tőle reá, s hiterős ellentállásra szánván magát, vigasztalást az imádságban s bátorságot, melly nem lankad, s reményt, melly még soha sem csalatkozott, nem emberben, hanem egyedül Istenben, s az ő ígéreteiben keres, a dühöngő vihar s a

legsanyarúbb háborúság közepette is szünetlenül szemei előtt tartván azt, mit sz. Ágoston eme szavakban olly szépen fejez ki: „Quid sibi plaudit iniquus, quia flagellum sibi fecit de illo pater meus? illum assumit ad ministerium, me erudit ad patrimonium.“

Egészen másképp van ez a Febronianismusnál. — Ez a leg-összintébb barátság alakjában jelenik meg; sola salvificáról beszél; az egyházat illető intézkedéseinél ennek felvirágzása az ő jelszava; javítói buzgalma hevében nincs az egyház terén olly nagy vagy kicsiny a hierarchia tetőpontjától fogva le az egyházfiig, a bucsújárásoktól a házszen telésig, az excommunicatiótól fogva a vádlott papok elleni egyszerű nyomozásig, mire részvétét ki nem terjesztené. Ezen gondoskodásának igazolására pedig valamint a mai népholdogítók az álladalmi társaság eredetének s hatalmának nyomozásában a világ fakadó koráig mennek vissza, s az első emberek a szerint fogván fel, mint azt saját czéljok vagy beteg képzeletök hozza magával, belőlök okoskodják ki, tőlök származtatják le a népek számára azon politicalai jogokat, mellyek theoriában több nyire képtelen agyrémek, gyakorlatban pedig, mint a történetírás tanúsítja, kivihellenek, de a mellyek az ő ajkaikon a néptömegekre nézve épen azért hatnak olly csáberővel, minthogy, a mint ők állítják, a Teremtőtől az első emberpárnak adva s létünkkel összeforva, elévülhetlen örökségünket s emberi méltóságunk s földi boldogságunk nélkülözhetlen föltételeit teszik: — úgy a Febronianismus szünetlenül a kereszténység első századainak homályában fürkészi, a pápák s püspökök jogainak mértékeül csak az ősegyház gyakorlatának minimumját fogadja el, s ama jogokra nézve mindent, mit emebben nem lát, bitorlásnak vagy visszaélésnek szeret nevezni, daczára azon elvilázhatlan igazságnak, hogy a mai katholika egyház szinte olly szent, szinte olly küldetésű s hatalmú, mint a minő az apostolok idejebeli volt; hogy az ő dogmái s alapjogai ugyanazon kútforrásból származván, egyiránt isteni eredetűek s elidegeníthetlenek; s hogy valamint az ősegyház primitív hitében befoglaltatott a mai egyház explicite vallott hitágazatának egész tanösszege, úgy a hierarchia hajdani joggyakorlatában benrejtett annak az idők s körülmények szükségéhez képest a lefolyt századok hosszában a mai terjedelemig kifejtett önkormányzási hatalma is.

S épen azért veszélyesebb ő az egyházra nézve a nyilvános ütdözésnél, minthogy midőn ez utóbbi csak edzésére s kiterjedé-

sére szolgál az egyháznak, amaz ennek szárnyait szegi s tehetlenné teszi őt; s habár az üldözö az egyház kiirtására törekszik is, de ennek tanjait s szervezetét, mint azt az apostol szerint a pogányok és zsidók tevék, merö esztelenségnek s botránynak tekintvén, azokkal nem foglalkozik: midön a Febronianismushoz szegöddött polgári közhatalom az egyház jogait magához ragadván, épen ezekkel igyekszik őt leigázni, s nincs ennek fegybeli s kormányzati rendszerében olly fontos vagy parányi, olly lényeges vagy közönyös, mibe ő a legtúlságosabb consequentiáig feszített felügyelési igényeinél fogva nem avatkoznék, s mit ő intézkedéseinek, gyámkodásának s nyomasztó pártfogásának körébe nem vonna, úgy hogy e tekintetben reá alkalmazhatók Cicerónak az istentagadó Cotta szájába adott ama szavai: „Imposuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies et noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem et cogitantem et animadvertentem et omnia ad se pertinere putantem, curiosum et plenum negotii Deum?“ (De Nat. Deor. L. 1. c. xx.) — Egyébiránt mint minden vak szenvedély saját lángjánál szokott elhamvadni, úgy az üldözés is mennél hevesebb, annál hamarább kifárad, s dühöngéseit, mint azt az első keresztény századokban látjuk, rendszerint béke s nyugalom követi: ellenben a Febronianismussal szövetkezett polgári kormány az egyházban, ha nem ellenségét is, de olly vetélytársát képzelvén, ki magát iránta nem alattvaló, hanem koordinált s egyenjogú, eredetére nézve pedig még régibb dátumú hatalomnak is hiszi, s ki ha féken nem tarttatik, minden pillanatban képes leend középkori igényeihez folyamodva, őt ezek árjával elsodrani: irányában szüntelenül résen áll, s mivel a ki éjjeli rémekben hisz, fényes nappal is ijesztöket lát, borzasztó sejtelmektől gyötörtetve, az egyház ellenében mindennemű óvszerekkel körülövedzi magát, s ekként mivel féltékenységétől menekülni nem tud, mereven ragaszkodik azon procrustes-i ágyféle rendszeréhez, mellybe az egyházat begyürni törekszik.

S e szakadatlan törekvésében itt-ott boldogul is; mert midön az üldözés mindenkit ébren tart, ama rendszer alatt a pásztorok közül sokan az ellentállásra erélyökben végre ellankadnak, mások pedig, mivel „est sua etiam servituti dulcedo“, lassanként megszokják, sőt örömet látják, hogy a polgári hatalom az ő tisztjök teljesítésében velök testvérileg osztozik s érettök s helyettök nem

csak működik, hanem gondolkozik is. míg idő folytával a kényelem karjain azon szánandó apathiába szenderegnek át, mellyben minden külnyomás ellen eltompúlva, többé még csak nem is panaszkodnak s azt sem érzik, hogy az egyház ama dermesztő ótalom alatt észrevehetlenül merő rendőrségi intézetté törpült, melly illy állapotában többé sem az álladalomnak kellő támaszúl nem szolgálhat, sem a hivekre ohajtott hatással nem bír. — Míg az irlandi egyház Isten után a szünetlen üdöztetésnek köszöni létét: a porosz kormány nagy szavakba burkolván ellenséges czélzatait, pazar kézzel szórt vakító ígéreteinek csábjai, vegyes tanodáinak maszлага, a püspökök választására gyakorlott befolyása s egyéb fortélyai által lassanként olly mély álomba tudta ringatni az ottani katolikusok nagy részét, hogy Altenstein miniszter s több berlini, hállai s bonni tudós tanárok már ujaikon számítgaták ki a napot, mellyben a katolika egyház poroszthon határai közt el fog enyészni, — s hihetőleg el is enyészett volna, ha a halhatatlan emlékezetű kölni főpásztor, Isten lelkétől ihletve, őt már lethargiának indult elaléltságából föl nem riasztja, s föl nem költi s azon elevenségig nem növeli benne a katolikus érzetet, melly hihetőleg ama kormányt minden illyes kísérletektől örökre elijesztette. — Igen helyes s ide illő Montesquieu-nek azon észrevétele: „A religió java, úgy mond, egészen mást kíván, mint a földi országoké. Egy jeles író azt állítja magáról, hogy ő igen örvend, valahányszor beteg, mert a betegség a keresztény valóságos állapota: — ugyan ezt lehet az egyházzól is állítani, mert az idő, mellyben ő sanyargattatott, templomai leromboltattak, mártírjai a vérpadon szenvedtek, volt az ő dicsőségének ideje.“ (Sur la grand. et la décad. des Rom. ch. XXII).

Ama rendszernek a protestantismus s a múlt századbeli franczoni philosophia készíté el a földet, mellyben ez csakhamar europa szerte olly buján tenyészett.

Ez utóbbinak a trón, s az egyház felforgatása levén célja, miután érzette, hogy mind a kettő ellen egyszerre küzdenie s győznie igen nehéz, egyiket a másik által igyekezett megdönteni. — Első ostromát az egyház ellen futotta, jól tudván, hogy ennek bukásával amannak is buknia kell. Ennek elérésére a dialectica, a gúny, rágalom s álnokság minden fegyvereit, a tudomány s szép művészet minden bájait felhasználta, hogy az egyház tanjait meg-

támadva, szertartásait nevetségesekké téve, historiját eltorzítva, legfényesb érdemeit majd tagadva majd elferdítve, s egyes szolgálóinak olykori botlásait az egész osztálynak s magának a rendszernek rovására írva, a hívek szívében a hitet kioltta, egyszersmind pedig a kormányokat irányában féltékenység és bizalmatlansággal töltse el. Adeptjei szünetlenül azt hirdetétek, milly boldog leend a világ, ha teljesevén a Plátó álma, a philosophia a trónon fog ülni. S ki nem emlékeznék vissza azon boldogtalan időkre, mellyekben teljesevén a Plátó álma s a philosophia a trónon ülven, ez néhány nap alatt feldúlta, megemésztette mind azt, a mi szépet, nagyot s üdvöst az egyház tizennyolcz század alatt alkotott? *) A nekik szórt tömjén által elkábított fejedelmek, mint II. Frigyes, III. Gusztáv, II. Katalin, s státusférfiak, mint Orleansi Fülöp, Noailles, Pombal, Kaunitz, Aranda, Tanucci, nem látták vagy látni nem akarták a körülök tárlongó, a Weisshaupt Adám ingolstädti tanártól, 1776-ban alakított „Illuminátusok rendje“ által pedig még tetemesen tágitott örvényt, sőt a mindenfelől fenyegető veszély daczára is mindvégig hívek maradtak eme minden positiv hitnek, különösen pedig a katholicismusnak kiirtására törekvő álbölcsészet szövetségéhez, s önhittségekben megvetve fordultak el az egyháztól, mellynél annál biztosb támaszra számíhattak volna, minthogy épen ő birja a rend mysterimát s az engedelmesség talismánját. Azonban miután a vallástalanságnak ama törekvései az egyházra nézve nagy részben si-

*) Nagyobb világesemények közeledtével mint szokott némellyek előérzete s sejtelme csaknem látnoksáig magasulni, ennek nevezetes példáját találjuk Beau régard Miklós egykori Jesuitának a párisi főtemplomban az 1775-i jubileum alatt tartott, s ugyanakkor kinyomatott sz. beszédjében, mellyben egyebek közt a francia philosophiának törekvéseit elevenen festve, annak a nem sokára bekövetkezett revolutió alatti dühöngéseit is ekként írja le: „Oui, c'est „au Roi et à la Religion que les philosophes en veulent: la hache et le marteau „sont dans leurs mains. Ils n'attendent que l'instant favorable pour renverser „le trône et l'autel. Oui, vos temples, Seigneur, seront dépouillés et détruits „vos fêtes abolies, votre nome blasphémé, votre culte proscrit. — Mais qu'en- „tends-je grand Dieu! que vois-je? Aux saints cantiques, qui faisaient re- „sentir les vœux sacrés en votre honneur, succèdent des chants lubriques et „profanes! Et toi, divinité infâme du paganisme, impudique Venus! tu viens ici „même prendre audacieusement la place du Dieu vivant, t'asseoir sur le trône „du Saint des Saints, et recevoir l'encens coupable de tes nouveaux ado- „rateurs!“

kerültek, ugyanazon fergeteg nem sokára egész erejével a védetlenül álló kormányokra nehezült. — A philosophia fanatismusa ennek egyéb nemeinél sokkal undokabb volt, mert minden magasb lelkesedést nélkülözött, s hogy célját érje, melly az ismeretes „écrasez l'infâme“ volt, az ész nevében a hazugság, hizelgés, bujtogatás s csalárdság legocsmányabb eszközeihez folyamodott.

A protestantismus noha vallási s egyházi tekintetben elvileg minden auctoritást visszavetett: hogy a catholicismus irányában létét, önkeblében pedig, mennyire lehet, a rendet biztosítsa, kénytelennek érezte magát e részben a fejedelmek tekintélyét elfogadni, s bennök ismervén el az ő tartományokban létező egyes egyházak fejteit, nekik tulajdonítani azon jogokat, mellyeket a pápától s az egész egyháztól megtagadott. Mi által sanyarúbb szolgaságba esett mint az volt, mellyből a római egyháztoli elszakadása által állítólag szabadulni kívánt. Miután pedig később tapasztalta, hogy a harmincz éves háború alatt végveszélylyel fenyegetett létét csak a fejedelmek erőködése s fegyvere menték meg, ama fejedelmi egyházi suprematiát hálaérzésből is megerősítette, s a mit kezdetben a szükség szült, azt a westfáliai békekötés joggá emelte, midőn az egyes protestans egyházakra nézve az illető fejedelmeket püspöki hatóság s jogokkal ruházta fel. — A német császárok s a francia királyok tiszteletnek tarták, hogy rendszerint amazok ugyan a vaticáni sz. Péter, emezek pedig a lateráni sz. János kanonokjai közé számítottak; azonban a protestans fejedelmek püspökök kívántak lenni, s mint ilyenek a kardhoz a füstölőt is, a királyi pálczához a pásztorbotot is toldván, egyesíték magokban mind ama két hatalmat, melly ugyanazon egy kézben mindig félelmes, és vagy a polgári vagy az egyházi, többnyire pedig mind a két szabadság kára nélkül alig férhet meg.

A befolyás, mellyel az egyház a lívekre nézve bír, olly teteemes, a tisztelet, melly őt rendeltetésénél fogva kíséri, olly különös, s épen azért, mert vallásos érzésen alapulván anyagi kényszerítés által ki nem erőszakoltathatik, magában olly szép, hogy csodálni épen nem lehet, ha I. Miksa császárt gyakran azon paradox ohajtás szökte meg, hogy személyében még a pápai méltóságot is egyesítse, s ha Napoleon dicsősége zénithjén is irigy szemmel nézte a papok befolyását s e miatt ama szavakra fakadt: „ils regnent sur les esprits, „et ils me jettent seulement les cadavres“. — Igen megfogható tehát,

hogya a protestans fejedelmek kapva kaptak egy olly czimen, melly véleményök szerint hatalmukat megkettőztette, s melly őket egy részről soha voltaképen meg nem határozott és így, mint a szeszély hozta magával, tetszés szerint terjeszthető jogokkal látta el, más részről pedig az egyházi főbb méltósághoz kötött szent jellemmel s fény sugarával vette körül.

És az innen következtetett jogaikkal csak igen is sanyaruan éltek a protestans fejedelmek. Különösen mivel ezek közé számították a „jus reformandi“ nevezet alatt ismeretes borzasztó jogot is, ennek alapján felhatalmazva érezték magokat arra, hogy a mintők meggyőződésök vagy eséesep akaratajok szerint az ágostai vallást a helvetziaival s viszont fölcserélni kívánták, ugyanazon vallás elfogadására jobbagyaikat is kényszerítsék.

Ezen püspöki jogok gyakorlatában mennyire terjeszték igényeiket, milly tulságig tévedtek meg a protestans fejedelmek, a történetírás eléggé bizonyítja, s ennek a nevetségig saajtságos példáját adá a mostani dán király atyja VII-ik Keresztély. — T. i. Dániában sikerült a püspök-királyok térítő s szilaj buzgalmának a katholika egyházat kiirtani s annak megakadályozására, hogy az ott újra gyökeret ne verjen, azon embertelen törvényt mind e mai napig is erejében fentartani, melly szerint az országba belépni merészlő Jesuita s más szerzetes pap halállal büntettetik, s mind az, ki a protestans vallásról a katholika religióra tér, vagyonától, örökségétől, polgári jogaitól megfosztatik s az országból élte végeig száműzetik. Azonban a szünetlen zaklatás daczára is régi időktől fogva létezik ott eredetileg többnyire idegenekből keletkezett három katholika község, ugymint Altonában, Fridrichstadtban és Kopenhágában. Ezen községeknek valamint a némethon éjszaki részein, mint Hamburgban, Lübeckben sat. elszórt katholikusoknak lelki főkormányát egy apostoli helynök vezeti, ki, miután XVI. Gergely pápa által 1839-ben azzá nevezett Laurent urat, egy minden tekintetben igen jeles férfit, Hamburg s a dán és porosz királyok veszélyt sejtve elfogadni vonakodtak, jelenleg az osnabrucki helynök s fölszentelt püspök Lüpke úr. Ez néhány év előtt az említett községeket egyháziilag látogatni s ez alkalommal ott a bérálás szentségét is kiszolgáltatni kívánván, mivel e szándokát hirdető levelében azt is kijelentette, hogy Altonában egyszersmind „pontificalis misét“ fog tartani, a fenérintett dán király saajt püspöki jogaira emlékezve, ettől őt határozottan eliltá azon oknál

fogva, hogy mivel, úgymond, országában csak önmagát tartja „pontifexnek“, pontificalis foglalkozást annak határi közt másnak meg nem engedhet.

Ezzel összehangzásban volt az, hogy a protestans fejedelmek vallásukat mindenütt uralkodó státusvallássá tették. Igaz, hogy katolikus fejedelmek alatt a katolika religiót is mint státusreligiót mind a régibb mind az újabb időkben feltaláljuk, s a közép-kor legnagyobb conceptiói közé tartozik azon szoros összeköttetés, mely a császárt mint minden földi uralkodók közt legfőbb méltóságú fejedelmet a pápához, mint az egyház látható fejéhez s e minőségben Istennek itt a földön minden egyéb emberek fölibe emelt s legnagyobb tiszteletre méltó képviselőjéhez kapcsolta, s mely szerint valamint a császár az Electorok általi szabad választása után a koronát Rómában a pápa kezéből vette, úgy a császár mint a római katolika anyaszentegyház fővédnöke köteles volt annak tanjait s tekintélyét minden eretnokség, s birtokát minden erőszak s ostrom ellen fegyverrel is ótalmazni. Azonban a mit a katolikus fejedelmek e részben minden kifogás nélkül tehettek azon meggyőződésöknél fogva, hogy a katolika egyház kizárólag igaz s hogy őt minden hiba, tévely és szakadás ellen védelmezni köteleztetnek, egyenes ellentétben állott s áll az a protestantismus azon alapelvével, mely szerint a religiói igazságokra nézve nem lehetvén a biblián kívül sem más kútforrásnak sem más tekintélynek helye, hitbeli meggyőződését kiki csak a szabad vizsgálat utján képezheti.

Miből következik, hogy miután a protestansnak, a mint őt a sz. irás értelmezéséből merített subjectiv nézetei jobbra vagy balra vezetik, egyháza kebléből egy másikba áttérni nem csak teljes jogában hanem még szoros köteletségében is áll, reá nézve a protestans státusegyház nem egyéb, mint léleknyügöző s vallásbeli szabadságát korlátozó emberi intézet, s hogy egy protestans státusegyház már magában a legszembeszökőbb következtetés, miután tekintve a protestantismus érintett alapelvét, igen helyesen ír a hires Plank: „Wir Protestanten haben keine Kirche, sondern nur Kirchen“. *) De egyébként

*) Megjegyzésre méltó, mit e részben Vinet Adólf francia protestans író Spengler F. által németre fordított s jutalomra is érdemesített egyik pályamunkájában mond: „Die eigentlich sogenannte Staatskirche — így szól ő — „ist eine Erfindung der Reformation; sie fürchtete ihr Princip und verleugnete es

is, — mi által azonban azt, mi e részről is menthetlenül történt, védeni teljességgel nem akarjuk, — lényegesen más volt a katolikus fejedelmek állása, ha a fenálló ősegyházat az új vallásbeli tanok belörése s az ezzel járó viszálykodások s veszélyek ellen védték, és más azon protestans uralkodóké, kik a régi egyház kiirtásával az újnak létét igyekeztek biztosítani, mellynek ama régire nézve egyik gyöngéjét épen az tevé, hogy egészen új s mint hajdan illy tekintetben Tertulián magát kifejezni szokta, „tegnap érkezett“ volt.

Midőn a rendszer hibás, annak fogyatkozásait kellő védokok hiányában többnyire az erőszak szokta pótolni. Ehhez folyamodtak a protestans fejedelmek is, midőn „az uralkodó státusreligió s státus-egyház“ létének vagy tekintélyének fentartására majd tüzzel s vassal kiirtottak tartományikban minden más religiót, mint Svédhonban, — majd minden más felekezettelieket mindennemű közhivatal viselésétől

„in der That, nachdem sie es in Worten proclamirt. — Die Reformation musste, indem sie sich von der katholischen Kirche, die weder in der Menge noch in der Staatsmacht ihren Halt hatte, trennte, sich an das Volk oder an die Staatsmacht wenden, um eine Stütze zu haben. Ihr Princip wies sie ans Volk: im Allgemeinen hatte sie keinen Muth, und um eine nahe und sichtbare Auctorität zu haben, wandte sie sich an das Staatsoberhaupt und machte es zum Bischof. Das ist der Charakter der Staatskirchen; ihr Wesen ist in den wenigen Worten enthalten: Episcopat der Staatsregierung. Man sagt uns nicht, wer diese Regierung zum Bischof gemacht hat; die römischen Katholiken geben sich ein wenig mehr Mühe die Auctorität des apostolischen Stuhls nachzuweisen: die Protestanten rechtfertigen die ganze Thatsache bloss damit, dass sie Thatsache ist, und wenn man sie drängt, legen sie ihr jenen providentiellen Werth bei, den man streng genommen keiner Thatsache absprechen kann. — Also sind die wahren Staatskirchen nicht so alt: sie datiren sich aus dem sechszehnten Jahrhunderte und können mit Recht eine Fehlgeburt des Protestantismus genannt werden. Denn der Protestantismus verpflichtete sich, indem er das Princip der Individualität zu dem seinigen machte, republicanisch zu sein, er schloss mit der Freiheit einen Bund; man sieht, dass er seinem Principe gerade in dem Augenblicke, als er es proclamirte, Eintrag gethan. Sehr verschieden von dem göttlichen Werkmeister, der, als er ansah, was er gemacht hatte, sahe, dass Alles sehr gut war, schien der Riese des sechszehnten Jahrhunderts, als er seinen Plan ausgeführt hatte und seine Augen rückwärts wandte; sich sagen zu müssen: „Siehe was ich gemacht, ist schlimm.“ — Ueber die Darleg. der relig. Ueberzeug. und über die Trennung der Kirche und des Staates von A. Vinet. aus dem Franz. übers. von I. H. Spengler. Heidelberg bei C. I. Winter 1845 p. 272.

eltiltottak, mint jelenleg is ugyanott és Dániában, — majd a katolikus lelkészeket, ha a gyónásban netalán az uralkodó vagy az álladom bátorságát veszélyeztethető büntettnék vagy bűnös szándéknak ismeretébe jönnének, annak hivatalos följelentésére kötelezni kívánták, mint néhány év előtt Hannoverában s még ma is Weimárban *), — majd őket saját hiveiknek házassági esketésétől s ünnepélyes temetésétől, a pápávali közlekedés s még a misemondástól is kemény büntetés alatt eltilták, mint egykor Hollandban és Angolhonban, — majd a tisztán protestans elvekre alapított házassági törvényeket a katolikusokra is kiterjesztették, mint szerte Némethonban sat. Egy szóval hol a protestans fejedelmek a katolikusokat az uralkodó stáusegyház aklába erőszakkal is behajtani képesek nem voltak, annak nyilvános állítása mellett, miszerint lélekismereti szabadágukat korlátozni s őket religiójuk gyakorlatában háborgatni épen nem akarják, mindent elkövettek, hogy jogaikat körülírják, köztök az egyházi élet kifejlődését nehezítsék, s egyszersmind bennök a katolikus öntudatot mindinkább gyöngítve, őket lassanként a katholicismus teréről is kiszorítsák.

E szerint a mult századbéli philosophia tanjaiban s a protestantismus gyakorlatában kiegyengetve, elkészítve találta a Febroni-anismus azon tért, mellyen ő a katholika egyház jogainak, fegyének s tekintélyének megrendítésére olly sikeresen működött.

Egy olly intézetnek, melly a partatlanul áradozni vágyó vér zabolázására olly sanyarú morált, az önmagát istenesíteni szerető ész dagályának megalázására pedig megfoghatlan mysteriumokat hirdet, mindig voltak s lesznek ellenségei; s innét van, hogy a katholika egyháznak egy dogmája sincsen, mellyet nem lett volna kénytelen védeni s a leghevesebb ostrom tüzeben kivíni. Azért miután valamennyi csatáiból diadalmasan lépett ki, látván ellenei, hogy nyílt harcban akár az ész- akár az irásból merített fegyverekkel ellene

*) Méltó hogy megjegyezzük a Szász-Weimari 1813-ki october 7-ki törvénynek ide tartozó szavait: „Dass in dem Falle, wo durch die Aussage und Angabe „des Geistlichen Unglück und Nachtheil von dem Staate oder von Einzelnen abgewendet, ein Verbrechen verhütet oder den schädlichen Folgen eines begangenen Verbrechens abgeholfen werden könne: das Siegel der Verschwiegenheit „(sigillum confessionis) nicht stärker seyn könne, als die Verbindlichkeit des Staatsbürgers“.

győzni nem lehet, a vivás egy új módjához nyultak, s majd az indifferentismus részegítő mákonyát nyujták a hiveknek részint a kéjek csordultig tölt kelyhében, részint az ő kételyköltő vagy érzékingerlő könyveikben, majd ismét az egyházi fegyet törekedtek felforgatni, jól tudván, hogy az egyház egész szervezete s léte az ő fegyén alapszik, s hogy, ha az egyház igazvoltja a dogmákban áll, de ereje a fegyben rejlik. Amaz a vallástalan philosophia tanoncza-
inak műve, ez pedig a Febroniánismuskak feladata volt.

Ez utóbbinak nevet s létet Hontheim Miklós trieri kanonok és fölszentelt püspök adott „Justinus Febronius“ költött név alatt 1763-ban kibocsátott illy czimű munkájában „De Statu Ecclesiae et „legitima potestate Romani Pontificis liber singularis „ad reuniendos dissidentes in religione christianos „compositus, Bouilloni (tulajdonképen majna melletti Frankfurtban,) mellynek előszavában XIII Kelemen pápát felszólítja, hogy igénybe vett jogairól, még mielőtt azoktól a fejedelmek által megfosztassék, önkényt mondjon le, mert csak az a Krisztus valóságos helytartója, ki az ő tanítását követi, s mellynek hét fejezetében az egyházzól s ennek szerkezetéről, — a közönséges zsinatokról, — az egyházi primátusról, — a püspökségről, — az egyházi javadalmak- és méltóságokról — az egyházi törvények- és ítélőszékekről, — végre az egyház szabadságáról szól. Ezen nem esekély tudományossággal írt munkában czélja volt, hogy a pápai jogok rovására a püspökök és fejedelmek jogait tágítsa, s a pápák hatalmának korlátozásával egy részről az egyház szabadságát emelje, más részről pedig a protestansokat az áttérésre hajlandókká tegye.

Azonban e tekintetben rosszul számított, jól tudhatván, hogy az egyház függetlenségének egyik fő kelléke s föltétele abban áll, miszerint önkörében s rendeltetésére nézve csak saját feje s egyéb előljárói által s csak saját törvényei szerint kormányoztassék, s hogy minden jog, melly az egyháztól elvonatva a polgári hatalomra ruházatik át, ennek kezeiben előbb utóbb egyegy láncszemmé válik az egyház lenyüggözésére szolgáló békókban, — valamint azt is, hogy a protestansok, ha őket az áttéréstől más okok nem tartóztatnak, a papa tiszteletbeli elsőségén, mellyet egyébként maga Melancton is kész lett volna elismerni, s az abból következtethető jogoknak kisebb vagy nagyobb mértékén alig fognának felakadni: de míg a katolikusok azt, hogy a pápát a tiszteletbelin kívül még a ható-

ságbeli primátus is és pedig isteni rendeletről illeti, mint dogmát hiszik, addig az illy térítési szándok nem egyéb pusztá agyrémnél. *)

A Szerző eme munkája által képes volt ugyan sok katolikust megtántorítani, de protestanst megtéríteni egyet sem. Concessioknak térítési tekintetben még a politika terén is igen ritkán, az egyháznál pedig még soha sem volt sikere. Sz. Ágoston s püspöktársai készeknek nyilatkoztak olly helyeken, hol donatista szakadár püspökök is voltak, székeiket ezeknek átengedni, ha ezek s követőik a katolika egységre visszatérnek; azonban nagylelkű ajánlatukat minden fogamat nélkül tevék. I. Ferdinánd azon reménytől lelkesítve, hogy a protestansokat vissza lehet az egyháznak nyerni, ha az úrvacsorájában nekik a kehelylyeli élés is megengedtetnék, ezt az apostoli széktről több ízben kérte s végre hosszas ellentállás után meg is nyerte, de reményében teljesen megcsalatott. Tudjuk a nagy Bossuetnek e jeles locumi protestans apát s a híres Leibnitzzeli irenicus értekezéseit s alkudozásait. Bossuetnél meg volt az alkura s engedményre a legszivesb készség, ez utobbiaknál pedig az egyezéshez a legjobb akarat s az igazság forró szeretete. Bossuet az engedmények végső határáig ment, s miután ezeket s a reformátorok által elferdített katolikus tanokat az ő tiszta fogalmuk szerint ama nevezetes munkájában: „Expositio doctrinae Catholicae“ terjedelmesen kifejtette, a legtudósb protestansok is bámulásukban kétségöket nyilváníták az iránt, vajjon az abban foglalt nyilatkozatai löbnyire nem csupán pusztá édesgetések, merő szépítések, s a római egyház tanjaival s fegyelmével összehangzó-e? az apostoli székhez folyamodott; de noha a pápa s a bibornokok ez utóbbit aláírásukkal is ünnepélyesen bizonyíták, midőn már minden ok volt reményleni, hogy az említett jeles tudósok valamennyi kételyeik fölvi-

*) Hogy e tekintetben munkájától mitse reményljen, Febroniusnak világosan kimondá Bahrtd F. K. lipcei prot. lelkész hozzá 1765-ben intézett s ugyanott kinyomott értekezésében, melynek 7-dik §-ben ekként szól: „Gesetzt, dass „auch des Pabstes Macht aufgehoben würde, so finden sich nichtsdestoweniger „eine Menge Artikel, die entweder schlechterdings oder doch bedingungsweise „Haupt- und Grundartikel der Religion sind. - - Die winzigste Ursache „der protestantischen Abweichung von der Römler ihren Lehr- „sätzen und Gemeinschaft war die päbstliche Gewalt“. — L. Samml. „kritisch. Schrift wider des H. Iust. Febron. besonder. Buch, Salzburg 1765.

lágosítása s minden ellenvetéséik győztes czáfolata után hódolni fog-
nak az elismert igazságnak, a hit kegyelme tőlök megtagadtatott, s
az első közülök a további értekezéstől elállván, Leibnitz pedig azt
sürgetővén, miszerint a tridenti zsinat oecumenicitását lehessen ostro-
molnia s ekként az abban hozott dogmatikai határozatok mellőzésével
a további alkudozást s egyezkedést folytatnia, Bossuet is elállott a
további értekezéstől. S e szerint ezen kísérlet is, mellyhez a benne
szereplők tudományossága s nagy tekintélyénél fogva annyi remé-
nyek valának kötve, dugába dőlt. *)

Ha Febronius munkája sokak által nagy tapsal fogadtatott, de
heves ostromlókra is talált, kik ellen tanjait több irataiban, különösen
pedig abban, mellyet 1777-ben „Justinus Febronius abbreviatus“ czim
alatt kiadott, igyekezett védeni, míg lassanként a vitatkozás által is
okulván magába szállt, s tévedéseit s hibás állításait 1778-ban VI.
Pius nagy meglegedésére ünnepélyesen visszavonta.

Azonban e visszahuzás csak személyes volt s minden őszin-
tesége mellett sem akadályozhatta többé, hogy az egyszer szárnyra
kelt tan utját s veszélyes hatását tovább ne folytassa. Folytatta is ezt
villámsebbel s ellenállhatlanul, s mint a hajdankori görög tűz gyujtva
s el nem oltatva, szerzőjét messze felülélte.

Bécsben Kaunitz miniszternél s ennek firmája alatt a kormány
embereinél különös tetszésre s pártfogásra talált, s ámbár az annak
életbe léptetésére czélzó egyes kísérletek Mária Theresia vallásos-
ságán s erélyesvoltán meghiusultak, mindazáltal azon befolyásnál
fogva, mellyet II. József császár mint corregens a kormányra gyako-

*) Ide illik, mit heidelbergi tanár dr. Rosshirt Febroniusról mond: „Es war
„kein Leichtsin, welchem Febronius sich hingab, sondern ein unüberlegtes Zei-
„chen einer von tausend Seiten gestachelten Zeit, — des französischen Voltairi-
„anismus, der gallicanischen Kirchenansichten, der politischen Philosophie eines
„Josef II., der freundlichen Annäherung des Protestantismus, der hochmüthigen
„Bestrebung einer Zeit, die mehr in einer indifferentistischen wie in einer gläu-
„bigen Wissenschaft den Ruhm des Gelehrten findet. - - Das Buch des Febro-
„nius war der Refrain eines einzelnen Gedankens, eine Tendenzhistorie, die,
„wie Febronius selbst im Widerrufe höchst wahr sagt, den Zweck hatte, Manches
„gegen den Primat und gegen die Einheit der kath. Kirche zu thun, um den
„Protestantismus zu gewinnen, der damals schon den Standpunkt hatte entweder
„uns in einem verdorbenen Katholicismus zu vereinigen oder in sich einer auf-
„lösenden Idee entgegenzugehen“ — Allgem. Kirch. Lexic. von Dr. Aschbach, I.
„Bd p. 745.

rott, a Febronius elvei az egyházat, különösen pedig a római széket illető intézkedésekben már ama nagy királyné uralkodása alatt mindinkább érezhetőek lettek. Annak tanulságául, milly részrehajlólag kezeltetett ez időben ama tanokra nézve a császári bécsi censura, szolgáljon az, mit e részben magánál Febroniusnál találunk. T. i. azon jelesb írók közt, kik ellene sikra szálltak, volt a híres római Mamachi Tamás is 1776-ban kiadott s czimöknél fogva „Justinus Febroniushoz“ intézett leveleiben. Ezeknek elsejére Febronius egy Mamachihoz czimzett levelében válaszolván, ezt eredeti terjedelmes munkája fentebb említett kivonata elébe előszó gyanánt függeszté, s ebben egyebek közt kérkedve felhozza, mikép Mamachi érintett leveleinek első kötetét Bécsből az ottani császári censurának eme határozata mellett vevé: „Liber a capite usque ad calcem convitiis et contumeliis in Febronium refertus, ideoque nonnisi erga Schedam permittendus“.

II. József trónralépésével a Febronius elvei is uralkodókká lettek s a kormány ide czélzó intézkedéseinél fogva, valamint a theologiai tanodákban úgy épen ezek által a Clerus soraiban is mindinkább terjedtek.

Gusztáv Adolf gyakran mondá, hogy a nagy eszű fejedelmek országlása lehet ugyan magában fény- s dicsőségteljes, de végeredményében a népekre nézve boldogító ritkán szokott lenni, mert, úgy mond, az illy uralkodók önbelátásukban bizakodván, saját utaikon járnak, s valamint reformátori vágyukban mindent ujítani szeretnek, úgy a hír, név s halhatatlanság szomjától izgatva, új meg új költséges vállalatokba bocsátkoznak s népeiket új meg új háborúkba döntik. Ellenben a közép tehetségű fejedelem önmagában nem mervén bizni, minden fontosb ügyeiben tanácsot jámbor s értelmes alattvalóinál keres; Istent félve valamint az egyesek úgy az összes nép jogait tisztelőben tartja, s saját dicsőségét nem a győzelmek s hódoltatások vakító fényében, hanem a boldogító béke háborítlan megőrzésében s az őt áldó nép folytonosan növekedő jólétében helyezi. Mennyiben való a híres svéd király ezen állítása, vizsgálni nem akarjuk: annyi bizonyos, hogy ő az elsők közé tartozik.

Több tekintetben oda volna számítandó II. József császár is, Ő kitünő tehetségű, legjobb akaratú, fáradhatlan munkásságú, viseletében egyszerű, igazságszerető, egyházához hiven ragaszkodó, népei boldogításaért minden áldozatra kész férfiú, s eme magasztos tulaj-

doninál fogva, az emberiség s a korabeli fejedelmek valóságos disze volt. De ha e részben az elismerést s csodálatot tőle megtagadnunk nem lehet, a részrehajlatlan historia nem feledé fölroni azon gyöngeségét sem, mellyel II. Frigyes porosz királyt utánozni, s azon türelmetlenségét, mellyel sem a fenálló s jól keresett jogokat, sem a régiségöknél fogva tiszteletet igénylő szokásokat, sem az ártatlan előitéleteket nem kimélve, s mentségét az illetők panaszai s előterjesztései ellen csak a hatalom öntudatában s szándoka tisztaságában keresve, mindent ujitani törekedett, különösen pedig az egyház terén ennek tagadhatlan sérelmével munkába vett s kérlelhetlen szigorral végrehajtott reformjait, mellyek által legjobb akarata mellett is az egyház tekintélyét, mennyiben rajta állt, megingatta, s alattvalóinak legjavát leggyöngédebb érzetében kellemetlenül érintvén, minden haszon nélkül azon elkeseredést okozá, melly nem sokára Belgiumot a győztes Dumouriez kész martalékává tette. A dicsőség nemes vágyától gyötört s a nép boldogításaért epedő szive ösztöneinek engedve, inkább fényes mint kivihető theoriák barátja volt ő, meg nem fontolván, hogy az egy erényt kivéve, eszményi tökély után törekedni többnyire mindig veszélyes, és hogy főleg a kormányzás körében a színre legszükségeseb ujitásokat is gyakran gyászos következmények szokták kísérni. Annyi erélyt, olly tevékenységet s állhatatlóságot fejtett ki ezen egyébként jeles fejedlem ebbeli egyházi reformjainál, hogy a tan, mellyből azoknak mind eszméit mind indokait merítette, elveszté credeti nevezetét, s a mi Febronianismus volt, ez az ő nevét ölté magára s mind e mai napig világszerte „Josephinismusnak“ hivatik.

Példájául annak, mikre s meddig terjedtek e téreni reformjai, szolgáljanak azon intézkedések, mellyeknél fogva valamint minden a római székhézi folyamodások csak a kormány előleges helybenhagyásával történhetnek, úgy az attól érkezett brevék, bullák s mindennemű iratok is csak a kormány „tetszvénye“ mellett hirdethetnek ki, ide értve még a bucsúkat is, mellyekre nézve különösen meg volt parancsolva, hogy azok említése, mellyeknek foganatja a purgatoriumi lelkek javára is ki volna terjesztve, minden naptár, directorium, papi s egyéb imakönyvekből s hirdetésekből egészen hagyassék ki; az „Unigenitus“ bulla mint nem is létezőnek tekintessék, az „in Coena Domini“ bulla pedig minden egyes példányért fizetendő 50 ftnyi büntetés terhe alatt semmisít-

tessék meg, sőt a múlt időben kiadott pápai nem-dogmaticus leiratok is erejüket csak úgy tarthatják meg, ha fölterjesztetvén placetumot nyerendettek (26. Márt. 1781, 27. Nov. 1781, 4. Máj. 1781, 3. Jún. 1783);

a templomokban három oltárnál több nem állíthatatik föl, s nem is használtathatik, a többiekről a misemondáshoz tartozó minden készület leveendő, a templomok belső oszlopainál állók pedig legottan lerontandók levén (26. Jún. 1786);

a pápai bécsi Nunciusnak minden eddig az egyházi ügyekben gyakorolt bíraskodási joga megszüntetett (11. Apr. 1781);

a halottakat csak a templomban szabad volt beszélni, s onnan papi kíséret nélkül kellett azokat a sírkertbe vinni, ott is tiltva levén a sír megszentelése, a temetés alatti fenszóval imádkozás s általában minden halotti beszéd, (2. Apr. 1785 14. Dec. 1785, 27. Ápr. 1788);

az úrnapi és keresztjáró hetit kivéve minden egyéb menetek a Mária-czellel együtt megszüntettek, kijelentetvén, hogy a Rómába vagy a szent földre zarándokoskodni vágyóktól az utilevél meg fog tagadtatni (30. Aug. 1783);

az egyháznapok az egész birodalomban egy napra, t. i. octoberhó 3-ik vasárnapjára tétettek át, az ekként eltörölt egyháznapokon, a mennyiben hétköznapra esnének, minden játék- s táncmulatság három napi fogsággal, a megyebeli védszent napjának in foro ünneplése pedig tíz tallér fizetésével levén büntetendő (10 Jún. 1780, 23. Oct. 1786, 6. Sept. 1787);

a római „Collegium Germanico-Hungaricum“-ba a császári birodalomból papnövendékeket küldeni szabad nem volt, ama helyett ezek számára Páviában egy új növelde nyitvatván meg (12. Nov. 1781, 18 Oct. 1782);

a brevérekben VII. sz. Gergely pápa leczkéjéből azon hely, mellyben IV. Henrik császár letételéről van szó, úgyszinte II. sz. Gergely és sz. Zakariás pápák leczkéiből azon sorok, mellyekben Leo Isaurus képostromló görög császár excommunicációja és Childerich frankhoni király letétele említettik, 50 forintnyi büntetés terhe alatt olvashatlanságig kitörlendő vagy betapasztandó volt (20. Jún. 1782);

a püspököknek meghagyatik, hogy a melly tartományban csak egy megye van, a tartomány védszentje legyen a megyéé is;

(8. Jun. 1780) s hogy a népnek s még kevésbbé a clerusnak az olly biblia vagy könyvolvasását ne tiltsák, mellyet a censura megengedett; (4. Máj. 1781, 10. Aug. 1781), s hogy a lelkészeknél intézkedjenek, miszerint ezek a népet mind a szó- mind a gyóntatószékben a csempészkedéstől tartoztassák (8. Jun. 1785), a katonai állapotot előtte dicsérik (1. Nov. 1783) s tanításikban a cs. censura által megengedett könyvek ellen valamit felhozni ne merjenek, egyszersmind pedig prédikációikat írásba foglalni, s mielőtt azokat elmondják, bemutatni s azokra a napot, mellyen, — a helyet, hol azokat elszónokolták s a könyvet, mellyből kiirták, pontosan följegyezni tartozzanak (4. Febr. 1783); — továbbá megtiltatott

az excommunicatiónak s minden egyházi külső büntetésnek a kormány mellözéséveli szabása (29. Aug. 1785);

a képek, olvasók, medaillonok és kereszteteknek ereklyék-hezi illette (28. Ápr. 1784);

a házaknak karácson-, újév- vagy viszkeresztkori szentelése (7. Dec. 1782);

a zsidóknak kormányzéki engedelem nélküli keresztelése, (13. Aug. 1787);

a megyei névkönyvnek, sőt még a directoriumnak is censurai helybenhagyás nélküli közzététele (10. Ápr. 1782);

a szerzeteseknek külföldi zárdáik, provinciálissaik, generáljaik s egyéb előjáróikkal minden összekötetése és függési viszonya, kivéven „a kölcsönös imádságbeli szövetséget.“ Továbbá a birtokos rendeknek apát vagy prépostok helyett „Abbé commendataire“ nevezet alatt többnyire világi papokból választott s csupán a gazdaságra s a legfelsőbb rendeletek teljesítésére ügyelő ideiglenes főnökök adattak, s hogy lassankint kihaljjanak, ujonczok fölvétele nekik megtiltatott. Több szerzetes rendek, úgymint a Paulinusok, Trinitáriusok, Nazaraenusok végképen eltöröltettek, s az apácák közül is csak azok hagyattak meg, kik rendeltetésük szerint vagy a betegek ápolásával, vagy a leánygyermekek tanításával foglalkozkodtak. A szerzeteseknek minden mentessége (exemptio) megszüntetvén, ők az illető megyés püspökök hatósága alá vettek, s mindnyájoknak meghagyatott, hogy illető rendjök constitutióiból azon pontok, mellyek a generáltóli függésökre nézve a legfelsőbb intézményekkel ellenkeznének, ragasztassanak be; továbbá, hogy a provinciálist a tartományi gyűlésen az egyes házak előjárói, ezeket

pedig az illető zárdák tagjai válasszák; végre megtiltatt a provincialisnak különös szükség nélkül a zárdákat látogatni, vagy a szerzeteseket egyik kolostorból a másikba áttenni s kijelentetett, hogy valamint új szabályokat még a tartományi gyűlésen sem szabad hozni, úgy a régiek mindaddig fogatlanoknak s semminőknek tekintendők, míg legfelsőbb megerősítést nem nyerendettek. (24. Márt. 1781, 20. Jun. 1782, 16. Febr. 1786. 2. Ján. 1786)

Bámulásraméltó, milly apróságokig szeretett a császár ujitási buzgalmában terjeszkedni, p. o. midőn megtiltotta, hogy — miután névnapja ünneplését húsvét utáni 3-ik vasárnapra, mellyen az egyház sz. József pártfogása ünnepét üli, tette át, — ez a naptárban vörös keresztel jegyeztessék meg (13. Sep. 1781), — vagy hogy égiháború alkalmával harangozás történjék még az esetben is, ha azzal csupán az imádkozásra adatnék is jel (11. Sept. 1788), — vagy hogy az ereklye az oltáron akár a szentség fölibe, akár két gyertyatartó közé helyeztessék (17. Jan. 1787), — vagy hogy a perzsely szent mise vagy prédikáció alatt körülhordassék (24. Jun. 1785), — vagy hogy a megesezt személyek avatáskor más ajtón vezettessenek a templomba mint a törvényes házasságban szült anyák (21. Octob. 1784), — a vagy hogy a Vicarius Foraneus a megholt lelkészek brevérijét, botját s fővegét magának megtarthassa (16. Jul. 1785) sat.

Azonban minden egyéb intézkedései közt az egyházra nézve legfontosabb, legéletbevágóbb volt II. Józsefnek 1783-diki Január 16-kán kibocsátott „házassági Pátense“, mellyel fogva a házasságban a szentséget a polgári szerződéstől megkülönböztetvén, amazt ugyan egészen az egyház köréhez tartozónak ismeri el, emezt pedig kizárólag a polgári hatalomnak tulajdonítja a házasság bontó akadályok szabását illető joggal együtt; s ennek következtében némelly az egyház által felállított akadályokat eltörül, némelly újakat pedig felállít, a házassági ügyeket a püspököktől elvonván a polgári ítélőszékekhez utasítja, úgy szinte a fenforgó akadályokra nézve is az engedményezési jogot az illető polgári hatóságoknak tartja fen, szabadságukra hagyván a püspököknek, hogy a mennyiben azt lélekisméretök megnyugtatóására szükségesnek érznek, dispensációért a római székhöz is folyamodhassanak a nélkül azonban, hogy az illy kérvény sikere az illető házasság polgári érvényességére valamely befolyással lehessen.

Jóselnek példátlan hév- s elszántsággal munkába vett nagyfontosságú reformjai valamint az egész mivellett világ figyelmét felhívták, úgy VI-ik Pius pápát is arra birták, hogy a császárrali személyes értekezhetés végett bécsi útjára szánja magát, daczára annak, hogy attól bibornokinak jelesbjei őt visszatartani igyekeztek, s ohajtott eredményt ő maga sem mert reményleni. — Habár a császár az egyház s az apostoli sz. szék irányában saját jogaira nézve igen túlságos igényeket táplált, s szenvedélye s néhány meghittjei által rosszul tanácsolva tévutakra simult is, de a dogmatikai téren mindvégig buzgó s egyházához hön ragaszkodó katolikus maradt. Innen részéről a nagy vendég fogadtatása ha nem épen különösen meleg is, de szives, külsőleg a kölcsönös méltósággal egybehangzó s tiszteletteljes volt.

Pius mitsem mulasztott el, hogy a császárt az egyházi téren megkezdett reformjai tekintetében más gondolatokra birja, s miután a szóbeli értekezések alkalmával többnyire csak tagado vagy evasiv feleleteket nyert, kívánatait „nyilatkozat“ czim alatt 1782-ki Áprilhó 10-én néhány pontokba foglalva írásban is megküldé a császárnak. Ezen irat tartalmát tevék: 1) a türelmi boecsátvány, 2) az azt követett rendeletek általi könnyítése az aposztasiának, 3) a püspököknek a veszélyes könyvek censuráját és 4) a clerus nevelését s tanítását illető jogai, 5) az „Unigenitus“ bullában foglalt határozatok föntartása, 6) a placetum, 7) a pápáknak fentartott esetek pro foro conscientiae, 8) a püspökök új esküje, 9) a házassági akadályokbani dispensatiók, 10) és 11) ezek díjai, 12) a világi és szerzetes clerus és egyházi társulatok javainak sértetlen birtoka és kezelése, 13) az eltörölt szerzetes rendek és zárdák egyéneinek együttlakhatása, 14) a contemplativ életnemű szerzetesek számára néhány zárda megtartása, 13) a szerzetesek mentessége, 16) a szerzetes rendek generáljainak helynökei, 17) a lombardiai püspökségek, apátságok s egyéb javadalmak adományozása.

Nem találván a császárnak rögtön adott feleleteit kielégítőknek a pápa, ismét egy más iratot intézett hozzá „válasz“ czim alatt nyolcz pontban, de mellyek közt csak a nunciások biráskodási hatóságát illető 5-ik pont volt új. Noha pedig az ezekre adott feleleteiben a császár szinte olly tartozkodó volt mint az előbbieken, azonban néhány pontra nézve némelly rendeleteinek nem annyira sürgetett módosítását mint inkább enyhítő magyarázatát engedményeknek te-

kintvén, eme feleleteiben ad 8-um akként nyilatkozik, mintha a pápának az „Unigenitus“ bullát, a püspökök esküjét, a királyi tetsvényt és a lombardiai javadalmak adományozásának módját illető kívánatra reá állott volna. Minél fogva utóbbi iratának sarkán abbeli reményét fejezi ki, miszerint ő szentsége meg fog győződni, hogy minden intézkedései egyedül a religió javára s jobbagyinak lelki boldogságára czéloznak, egyszersmind pedig érzékeny szavakban kéri a sz. atyát, miszerint eltávozása előtt jelentené ki írásban megelégedését azon állapot fölött, mellyben a katholika egyházat valamint Bécsben, úgy a látogatásával megtisztelt tartományokban is találta. *) Mit is a pápa ugyanazon hó 19-én azon alkalommal, midőn Batthyányi esztergami érseknek és Firmián passauai püspöknek mint bibornokoknak a bibor főveget szokott ünnepélyes szertartással a császári lak lovag-teremében föltette, tartott beszédje által teljesített, megemlítvén a császár „kitünő vendégszeretetét, különös „isteni félelmét, rendkívüli tehetségét s fáradhatlan munkásságát“, úgy szinte azt is, „milly nagy vigasztalására szolgál atyai szívének „azon tapasztalás, hogy a religió s újtatosság nem csak a fővárosban, hanem a császári birodalom mind azon népeinél, mellyek útjában elibe siettek, sértetlenül fenmaradt“. I. Ausführ. Gesch. der Reise des Pabstes Pius VI. von A. F. Bauer. Wien 1782, I. Theil p. 68.

E szerint a milly kevés reményt hozott magával Bécsbe Pius pápa, szinte olly csekély vigasztalással tért vissza Rómába. S ezt könnyű is volt előre sejtienie, miután 1781-iki december 15-én kelt levelében tett abbeli jelentésére, mikép haladt kora daczára is némelly őt igen aggasztó intézkedések iránti személyes értekezés végett a császárhoz Bécsbe szándékozik utazni, II. Jósef 1782-iki Január 11-ről adott s mindjárt kezdetén a lombardiai javadalmak adományozását illető pápai kívánatra nézve határozottan tagadólag szóló válaszában akként fejezé ki magát, „hogy valamint reá nézve kívánatos s kedves leend ő szentségével személyesen találkozhatnia „és szólhatnia, úgy nem kételkedhetik, miszerint ő szentsége illy

*) Ezen emlékezetreméltó okiratokat a függelékben I. szám s A. és B. alatt adjuk a császárnak azon utasító leiratával együtt, melly mellett azokat az illető kantellárokkal közölte. Hogy azokban Pius pápa a „házassági Pátens“ ellen szót nem emel, oka az, mert az később becsáztatott ki.

„hosszas út terheinek semmi más indokból sem kívánja magát ki-
 „tenni, hanem, hogy a császár iránti hajlandóságát valamint azt is
 „tanúsítsa, mennyire kész legyen a religiónak s az isteni tiszteletnek
 „a császári birodalombani terjesztésére, s a nép czélszerűbb, de a
 „clerus helyes s az idő körülményeihez alkalmazott vezetése nél-
 „kül nem eszközölhető tanításának előmozdítására az ő gondosko-
 „dását s törekvéset támogatni. Egyébiránt, hogy nem titkolhalja el,
 „miszerint azoknak, miket országaiban a religió javára, az egyházi
 „fegyelem jobb elrendezésére és ezek irányában saját fejedelmi
 „hatalmának jogszerű gyakorlatára nézve érezt megfontolás után ha-
 „tározott, s az ezeknél felforgó elveinek, indokainak s végezélfjának
 „helyesvoltáról, úgy szinte arról is, hogy csak így s nem máskép
 „cselekedhetett, olly szilárdúl meg van győződve, hogy lehetet-
 „lennek hiszi, miszerint valamit kitalálni vagy fel-
 „hozni lehessen, mi őt más gondolatra bírhatná vagy
 „szándokától valaha elmozdíthatná.“ L. Bauer idéz. munk. I. köt. 87 l.

S e himzellen nyilatkozatának őszinteségét tetteleg igazolta; mert előbbeni intézkedésein nem csak nem tágitott, sőt inkább a pápának 1782-ik Áprilho 22-én történt elutazása után egymást szakadatlanúl követék az előbbheniek szellemében kiadott rendeletei, néhány hónap múlva pedig megjelent a többieket fontossága- s hatására nézve messze felülmúló fenemített házassági pátense is, sőt miután a birodalmi egyházi választó-fejedelmek, t. i. a mainezi, trieri és kölni érsekek a szalzburgi herceg- érsek és primással együtt az ő példája által elszédítve s folyamodásukra 1785-iki October 12-ről kelt válasza által biztosítva, az „emsi punctátiók“ nevezete alatt ismeretes s az ő intézkedéseivel tökéletesen egybehangzó, sőt némelly pontokat tekintve azokon is túlmenő s fenyegetésig merész határozatokban megegyeztek, ezek eszközlése végett általuk 1786-ik september 3-án s illetőleg 7-én és 8-án közösen kikért császári pártfogását s hathatós közremunkálását is, ugyanazon év November 16-ról kelt feleletében teljes készséggel megígérte. *)

---

*) Az érintett „emsi punctátiók“ közönségesen ismeretesek levén, ezek mellőzésével csupán az említett érdekes levelezést véltük közlendőnek a függelék II, III. és IV. számai alatt,

Kötelességek érzetében mind ezen ujitások iránt tartozó tisztelettel de egyszersmind erélyesen felszólaltak más főpásztorok is, de különösen Batthyányi esztergami, Migazzi bécsi és Frankenberg mechlini bibornok érsekek, míg végre e részbeni hajthatlanságát tanúsító sanyarúbb válaszai által a császár ezeket is visszaretentvén, ujitásaira nézve a római széken s belgákon kívül más ellenzőkre többé alig talált. „Et siluit terra a facie ejus“.

Azonban II. József minden jeles tulajdoni mellett sem volt szerencsés fejedelem. Annyi virasztásinak s testerejét csak hamar fölemésztett fáradalmainak még azon vigasztalás sem jutott, hogy élte alkonyán magát valamelly maradandó sikerrel biztathatta volna. Intézkedéseinek nagy része a politicalai téren is csak nem nyomtalanul eltűnt. Példátlan munkásságával is ő többnyire csak romokat épített, s mindenütt örömeztelb ujtva, mint javítva, saját erejét túlbecsülve, s törekvéseiben idő előtt kifáradva, kénytelennek érezte magát, hogy végső napjaiban visszahúzza azt, mit élte feladatának tekintett. A mi nézete szerint az egyházban, tanja s alkotmánya isteni eredetű rendszerének sértetlensége mellett javítandó volt, annak javítását a sikernek annál biztosb reményével lehetett volna kívánnia, minthogy ebbeli tagadhatlan jogát még magasztos méltóságának roppant sulya is támogatta volna.

De ez csak az egyház által s ennek közremunkálásával volt eszközölhető.

A római széket az egyház kormányzata irányában csak azon jogokra akarni szorítani, mellyeknek birtokát s gyakorlatát az első keresztény századokból merített adatok bizonyítják, annyit tesz, mint az egyházat mai nagyságú kiterjedése s ezzel kifejlett szükségei s viszonyai mellett is azon idők szük mértékére szállítani le, midőn az ő fejei, a római püspökök, az üldözések közepette többnyire a catacombák üregeiben tölték perczenkint fenyegetett éltöket; — annyit tesz, mint csak a római széktől tagadni meg azt, hogy az egyházi téren s az egyház érdekében akár nyilvános vagy hallgatag megegyezés, akár elévülés által eredeti jogait ujakkal is nevelhesse. Lehetnek ugyan ez utóbbiak közt olyanok, mellyek annyi századok folytán elavultak, vagy mellyekhez nincs többé ok ragaszkodni; de legalább birtokosukra nézve ezek is kiméletet igényelnek, s ezekben, mint a classicus kor rozsa lepte szobrain az „aerugo nobilis“, épen régiségök tiszteletreméltó.

Egyébiránt az egyház Isten lelketől elevenített s folytonosan vezetett társulat lévén, ha testében valamely idegen elem mint környezet mutatkozik, ennek kivetésére vagy felosztására saját életerejének természetes processusa elégséges, s ámbár a bűnök s visszaélések kiirtása, fegyelme fentartása s békéjének s birtokának biztonsága végett a polgári hatalom segélyét nem csak kedvesen veszi, de ki is szokta kérni, mindazáltal ha ez e részben reá nézve gyámkodni akar s egyoldalulag s felhivatlanul intézkedik körötte, pártfogása nyomozó leherré lesz, s legjobb szándokból eredt működése is zsarnoki önkény színét ölti magára.

Ugyanazon időben II. József egyházi ujitásai buzgó pártolókra találtak az említett némethoni érsekeken kívül, II. Leopold heturriai nagy-herceg s később római császárbán is. Hová nem tévedt intézkedéseiben az ő florenczi kormánya, ennek példájaul szolgáljon egyebek közt az, hogy a papságnak általa meghagyatott, miszerint az isteni kegyelem iránt sz. Ágoston tanításához tartsa magát, melly rendelet sokak által a jansenismus pártolására magyaríztatott, s hogy Quesnel-nek bibliai munkáját szorgalmasan használja, melly egyébként az apostoli szék által már régen kárhóztatva volt.

Azonban ezen kitünő bölcsességű fejedelem bátyjánál ovatosabban kívánván eljárni, reformi terveinek kivitelére az egyházban keresett s Ricci Scipio pistojai püspökben, a jesuiták utolsó generáljának unokájában, talált is kész szövetségest, s miután az ennek elnöklete alatt 1786-ban Pistójában tartott megyei zsinat ama maximákat ünnepélyesen elfogadta, ennek határozatait a következő évben Florentzben egybegyűjtött püspöki zsinat által is kívánta szentesíttetni. Azonban az arra megjelent tizenhólcz érsek és püspök közül csak hárman helyeselvén azokat, Leopold csakhamar állatta kísérletének veszélyesvöltás a helyett hogy ujitásait makacsul folytatta volna, a mint II. József utódja lett, sietett különösen Belgiumban s Magyarhonban az ennek reformjai által fölingerlett kedélyeket lecsillapítani. De Ricci is nem sokára magába szállván, ama zsinatjának valamennyi végzéseit VI. Pius előtt egész készséggel visszahúzta.

Általában a Febronianismusnak azon sors jutott, hogy annak szerzője, tanítványai, pártolói s hősei részint elveiket s tanjaikat vonták vissza, részint az azokhoz alkalmazott határozataikat, s intézkedéseiket bánták meg. Ez utóbbiakhoz tartoznak a többször említett fejedelmi érsekek is. Az emsi punctátiók ideje óta alig múlt

el egy pár év, s a kik ott a pápa irányában követelt jogaikra nézve olly büszke s fenyegetésig menő hangon szóltak, az árvíz gyanánt tolongó francia forradalom következtében megyéjükből kiszorítva, s fejedelmi székeiktől s birtokaiktól megfosztva, szomoruan tapasztalták a világi fény hiú- s mulékonyvoltát s azt, hogy a főlebbvalók jogainak tiszteletbentartása a mieinknek legbiztosb szilárdítása, s hogy amazoknak megrázása, rendszerint csak az alattvalók rovására szokott történni.

József császár visszahuzása tulajdonképen csak Magyarországot a kapcsolt részekkel s Belgiumot illetvén, a szóban levő intézkedései egy részben utódjai alatt is fentartattak, s az újonnan szerkezett törvénykönyvbe is fölvétettek. A császárnak, a világ első s leghatalmasb katolikus monarchájának példája sokkal nagyobb csáberővel bírt, mintsem hogy azokat a kath. fejedelmek nagy része, különösen pedig a protestansok magokévé nem tették volna. Igen is monhon kaptak ama szerencsétlen rendszeren, s nem sokira Európában egyes kivételekkel az egyházi közjog nem egyéb volt, mint „Josephinismus“, mindazáltal azon megjegyzésre méltó különbséggel, hogy habár az ausztriai codexben az egyházi ügyekre vonatkozó törvény betűje magában kemény hangú volt is, de a gyakorlatban annak szelidebb értelmet szeretett adni a fejedelmek példás katolikus érzete; ellenben a protestans fejedelmeknél a katolika egyház iránti rendeletek többnyire szeliden hangzanak ugyan, s rendszerint a szabadság s paritás csillámló neveivel zománcozvák, de az alkalmazásban leginkább az egyes tisztviselőknek, olykor a fanatismusig túlcsapongott heve miatt többnyire igen-is sanyarú értelműek, épen úgy, mint a zsoltár mondja: „Melliti sunt sermones, eorum, ipsi autem sunt jacula.“

Leírhatlan azon jogsérelem s mindennemű zaklatás, mellyet ezek következtében az érintett fejedelmek alatt kénytelen volt az egyház szenvedni. Ezek föstése máshova lartozván, a tömérdek számból például csak egy párt hozunk fel. Poroszthonban, noha Szilezia átengedésének alkalmával ott a kath. egyház szabadsága, mindennemű birtoka s intézetei a hubertsburgi békekötésben örök időkre ünnepélyesen biztosítottak, a megholt III. Frigyes Vilmos király alatt a szerzetes rendek eltöröltettek, birtokaik s házaik a Ferenchieknek egy pár vestpháliai zárdája kivételével, úgy szinte a püspökök s káptalanok fekvő javai az állomány részére elfoglaltattak;

a katolikusok II. Frigyes által adott példa nyomán minden magasb udvari, hadi, álloldalmi sőt még városi hivataloktól is távol tartattak; továbbá megtiltott, hogy a templomoknak ötszáz tallérnél többet akár ajándékozni, akár — még misékre is — hagyományozni lehessen, s hogy egyebet mellőzzünk az addig tisztán katolikus s gazdagon alapított boroszlói egyetem a katolikusok szembetűnő sérelmével vegyessé tettett akként, hogy midőn a protestans theologiai kar 10—12 egyénből állott, a katolikusoké öt tanárnál ritkán számított többet, s ezek közt is számos évig az egyházi történetészet tanszéke üresen hagyatott; továbbá a házasságra nézve a katolikus elvek a protestansokénak egészen subordináltak; a katolikusoktól százakra menő templomok elvették; a kölni és póseni érsekek, mivel a vegyes házasságok tekintetében, melylyeket a kormány az ország decatholizására kívánt volna használni, az egyház elveihez ragaszkodtak, várfogságra vitettek. — Bajorhonban a híres Montgelas miniszteriuma alatt az egyházi javak saecularisatioja a legkiáltóbb botránnyig menő profanatioval hajtattott végre; több mint négyszáz kolostor lakói erőszakosan, s többnyire méltatlan bántalmak közt üzettek ki hajlékaikból; a püspököknek papjaik fölötti hatósága csaknem egészen megsemmisítettett; a papság tekintélyének lealacsonyítására szolgáló kormányrendeletek egymást követették; kézikönyv gyanánt az iskolák számára a legrosszabb szellemű könyvek voltak kiszabva; még az utak melletti keresztek is kivételni rendeltettek, s ha azt a lelkészek vagy hívek nem tették, éjjel a rendőrség által kidöntettek; sőt mivel a bajor kormány részint a regensburgi birodalmi gyűlés, részint a bécsi congressus végzéséből öt fejedelmi (reichsunmittelbar) püspökség, tizenhárom apátság s a kempteni prépostság birtokaival gazdagodott, s ez utóbbi nemüekből a württemberginek is az egykori sváb kerületben bőven jutott *), megfoghatlan féltékenységből Bajorhonban ugyan tilalmas lön a püspököknek magokat czimjökben „Isten kegyelméből“-ieknek

*) Azon vesztesség, melyet a kath. egyház a bécsi congressus intézkedései következtében a rajnán innen és túl szenvedett, 1719 □ mfdnyi fekvő birtokra és 3,162,576 alattvalókra s a közvetett apátságokat s monostorokat ide értve, de a közönséges szerzetes zárdákat nem számítva, 21,026,000 pftnyi évi jövedelemre becsültetik. — Lásd J. L. Klüber's Uebersicht der diplomatischen Verhandlungen des Wiener Congresses. Thl. 2. p. 404.

nevezni, Württembergben pedig leveleik alá csupán keresztneveket írni. — Hollandban a katolikusok nyomatása Van Maanen miniszter vakbuzgó tanácsira a hajdani orániai kérelhetlenséggel üzetett, s mivel a genti püspök herczeg Broglie azt, hogy a katolikus ifjak s papnövendékek a philosophiai tanfolyamat Lövenben merő protestans vagy az egyház iránt ellenséges szellemű tanárok alatt végezzék, határozottan ellenzé, s mivel a reá váró sorsot sejtve menekülését futásban keresé, in effigie a bitófára függesztetett fel. — Nassauban a kormány az uralkodó ház családi reminiscenciáinak nyomán mind a mellett is, hogy néki Némethonban az egyházi javakból aránylag csaknem a legnagyobb s legszebb osztályrészt jutott, a katolika egyház jogainak korlátozásában vélt a protestansoknál népszerűséget találhatni, s egyebek közt arra is feljogosítva érezte magát, hogy a mostani fejedelem atyjának halálakor országos gyász jeléül az orgonaszót egy évre a katolikus templomokban is eltítssa, s egyszersmind a halotti beszéd textusául sz. Pál ama szavait tűzvé ki: „Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem „servavi“ sat. az elhunytat katolikus lelkészek által katolikus hitvek előtt protestans vallása miatt dicsértesse. — Württembergben a katolikus egyházi ügyek kezelésére s a fejedelmi felügyelési jog gyakorlására a belügyi miniszteriumhoz kapcsolt „egyházi tanács“ (Kirchenrath), Badenben pedig „az egyházi osztály“ (Kirchensection) felállításuktól kezdve a főpásztorokkal concurrens hatóságot kívántak gyakorolni, míg igényeiket mindinkább tovább terjesztve, lassanként a papnövendékek, a néptanodák, az alapítványok, az egyházi csődök, a javadalmi collátiók sat. ügyében a püspöki hatalmat csaknem egészen magokhoz ragadták. Ezek javaslatára történt egyebek közt, hogy az illető kormány nem tartózkodott amott ugyan a legérdemesb papi egyéneket csupán buzgalma s az egyházi elvekhez ragaszkodásuk tanúsítása miatt majd tanári, majd papnöveldei, majd lelkészi állomásaiktól elmozdítani, úgy szinte a kikért placetum megtagadása mellett a rottemburgi püspököt azon ájtatosság tartásától, melyet XVI. Gergely pápa az Espartero által elnyomott spanyolhoni egyházért rendelt, azon okból eltítani, mert a württembergi kormány a spanyollal békességben van; — Badenben pedig az isméretes báró Reichlin-Meldegg-et a freiburgi egyetemnél az egyházi történelészet tanárát, noha ezen hiú papnak tisztán protestans szellemű iratiban s iskolai előadásiban minden törekvése

egyedül csak tanítványinak a katolika hitbeni megtántorítására célzott, az ottani érsek sürgetéseinek daczára is tanszéke birtokában éveken át mindaddig makacsul fentartani, míg végre őt, miután a protestantizmusra áttért s megházasodott, a heidelbergi egyetemhez bölesészeti tanárrá kinevezte.

A mi az említett s több más kormányok ebbeli eljárásában még szomorítóbb volt, az, hogy ha némelly hitbuzgó katolikusok azokat az egyház elidegeníthetlen jogaira emlékeztetvén, ennek irányában szelidebb gondolatokra, méltányosb bánásmódra igyekeztek birni, többnyire minden védelem helyett a katolikus osztrák kormány e részbeni törvényhozására, mint a többiek kútforrása- s mintájára utasítottak.

Es már most kérjük: mi haszna volt tulajdonképen a II-ik József érintett újításainak, vagy is az ausztriában olly sokáig fentartott s világszerte a „Josephinismus“ nevezete alatt ismert intézkedéseknek akár egyházi akár political tekintetben? —

Kétséget nem szenved, hogy József császár egyházi tárgyú rendeletei között sok igen jó s czélszerű találtak. Ha ezek jogszereiek is, azaz olyanok voltak, melyek a császárt tagadhatlan jogainál fogva illették, úgy azok minden kifogáson felül levén, e kérdés alá nem eshetnek. A mennyiben azonban a császár azok iránt saját hatalomkörén kívül intézkedett, úgy csak sajnátnunk kell, hogy a mi magában jó, hasznos, üdvös volt, nem tulajdon természetes s törvényes útján eszközöltetett. Tagadhatlan, hogy p. o. a szerzetes rendeknél épen azért, mert emberi intézetek, elég találtak, a mi majd az egyes személyek hibája, majd a szabályok hiánya miatt javító kézre várt. De e részben a császárnak csak ohajtását kellett volna nyilvánítania, és az apostoli szék azt a körülmények s az elismert szükséghez képest a legczélszerűbben teljesítendette volna. Azonban midőn a császár ezt mellözve e téren a szerzetes rendek alapszabályainak önkénytes változtatása, előljáróik kinevezése s zárdáik feloszlatása által önhatalmulag fogott a reformhoz, ezzel azon kívül, hogy az egész épületet alapjaiban megintgatta, még a leghasznosabbaknak tetszhető újításaiban sem nyert semmit, mert kiki előtt ismeretes levén azon jogaxióma: „extra territorium suum jus dicenti impune non paretur“, az engedelmes-ségre kényszerített szerzeteseket ezen újítások szükségképen vagy meglegedetlenné vagy képmutatókká tették, jól tudván ezek,

hogy miután a szerzetes rendek, mint tisztán egyházi intézetek, létüket s szabályaikat egyedül az apostoli székől vették s vehették, az ez utóbbiakban bárki által tett változásoknak s rendeleteknek kötelező ereje csak úgy lehet, ha azoknak a pápai helybenhagyás nyújt sanctiót, tekintélyt és kenetet. A többi egyházi ügyekre nézve is, mellyeknek mint p. o. a theologiai tanulmányoknak s a papnöveldékeknek jobb elrendezése kívánatos volt, czélt fogott volna ő érni, ha e részben nem közvetlenül, hanem az egyházi hatóság közremunkálása mellett intézkedik; az olly tárgyakat pedig, mellyek, mint p. o. az oltáron égő gyertyák mennyisége, a kiváltáságos oltárok, a szentek szobrainak ruházatja, a papi harisnyák s fővegrojtok színe, a zászlók nagysága s rúdjaik száma sat., akár kicsinyek akár nagyok legyenek, de mindenesetre a polgári kormány körén kívül fekszenek, egészen az egyházra hagyja. Mária-Therézia szükségesnek látván az igen megszaporodott ünnepek számának megkevesítését, e végett az apostoli székhez folyamodott, s ebbeli kívánata XIV. Kelemen által 1771-ki Junius 22-én kelt brevében rögtön teljesített is.

Ellenkező utat követett II. Josef, ki is, midőn az egyház jogterén korlátlanul intézkedik, s minden egyházi s polgári közrendeleteit csupán azok kivételével, mellyek a vérbiróság eljárását illetik, ennek szószekeiről kívánja kihirdettetni, szükségképen megrázta a közbizalmat az egyház iránt, melly önállását veszítve, a polgári hatalom kezeiben merő rendőri intézetté alacsonyult le, s ezzel egyszersmind, a mennyiben rajta állott, gyöngítette azon túmaszt, mellyet sikeresen csak a független, vagy is az ő ereje s jogai teljében működő egyház képes a polgári kormánynak nyújtani.

Ez utóbbi észrevétel annak megmutatására is tartozik, hogy a szóban levő egyházi reformok ausztriára nézve polgári tekintetben sem voltak hasznosak. Ezek inkább csak arra szolgáltak, hogy aláássák azon tekintélyt, gyöngítsék azon befolyást, mellyel a császárok, mint méltóságuk, hatalmuk s buzgalmuknál fogva első katólikus fejedelmek, birodalmuk határain kívül is szükségkép bírtak. A katólika egyház hívei a föld minden részéből sors-nyelv- s nemzetkülönbség nélkül bizalmasan függeszték szemeiket a habsburgi ház fönséges ivadékára, tudván, hogy a szükségben bizonyos ótalmat s pártfogást várhatnak tőlök, s nem felejtették, hogy századokig tartott óriási küzdelem után Bécs falain tört meg az ozmanlik

világrendítő hatalma, s hogy a gondviselés az ausztriai uralkodóknak adá ama szintolly magasztos mint dicsőségesen teljesített misziót, miszerint egy részről kelet felé az európai miveltséget védjék a barbárok rohama, nyugoton pedig a katholika egyházat mentsék meg a reformáció hódításai ellen.

E nagy feladat értelme nem az, hogy ausztria császársjai kormányukat kizárólag a katholikusok érdekében vezessék, s nekik más vallású alattvalóik rovására kedvezzenek: mert ez utóbbiak vallásbeli jogai amazokéval ugyanazon alkotmány által biztosítvák s egyiránt sérthetlennék; hanem hogy a katholika egyházat minden rövidség s elnyomás ellen a külföldön is erélyesen pártolván, politikai befolyásuk növelése s foganatosítására, és így birodalmuk javára s ezzel minden vallású alattvalóiknak érdekében használják föl azon előnyöket, mellyeket nekik a világon elszórt katholikusok rokonszenve nyujthat. Nincs ebben semmi, minek példáját a protestans fejedelmeknél nem találunk. Az angol királyok koronázási esküjökben magokat a törvény által megállapított egyház (established church) fenntartására kötelezik, utálatjokat jelentik ki a kath. egyház babonája s hályványozása iránt, s a „protestant ascendency“ megőrzése kormányuk fő feladata. Ugyan erre esküsznek trónra léptükkor a svéd s dán királyok. A porosz kormány mind a mellett, hogy a mostani fejedelem őszintén igyekszik atyjának a katholikusok iránti balfogatásait helyrehozni, nem tesz abból titkot, hogy némethonbani túlsúlyát s hegemoniáját a protestantismus pártolásában s sympathiában keresi. A württembergi király néhány év előtt elvállalván a „Gusztáv-Adolf egyesület“ elnökségét, írásban kijelenté, hogy ő a más vallásbeli felekezetek jogait ugyan tiszteli, de részéről szoroson kíván azon tiszta tanokhoz ragaszkodni, mellyeket három század előtt a reformáció fölállított. Legújabbán pedig a mostani svéd király Oskár a lipesei ugyan illy nemű egyesülethez intézett levelében úgy nyilatkozott, hogy „ő mint utódja azon Gusztáv Vásának, ki az éj-„szaki vidékekbe első vivé be a protestantismust, s azon nagy Gusztáv Adolfnak, ki a protestans ügyért meghalt, s mint királyja két „protestans országnak, mindig szívében fogja hordozni ezen egyház „érdekeit.“

Azonban a mint ausztriában a Josephinismus lábra kapott, ezzel iránta a külföldi katholikusok rokonszenve is csökkenni kezdett,

az ő ama sajátzerü befolyásával együtt, mellyel ezeknél neki katholicus jelleme szerzett. Jósef császár a palesztinai missiókra felügyelő s Bécsben székel bizottmányt (Commissariatús generalis terrae sanctae) megszüntetvén, miután egy részről a külföldre nézve minden zarándokoskodást s minden pénzküldeményeket eltiltott, más részről pedig valamint szinte megszüntetett más ajtatos társulatok vagyónát, úgy a szentföldi missiók alapítványait is részint a tanodai, részint a tébolydai alapérték szaporítására fordította, ezzel s a nem sokára bekövetkezett franczia és spanyol forradalmak következtében az eddigi segélyforrások csaknem egészen kiapadván, ama hajdan ausztria különösb ótalma alatt olly örvendetesén virágzott missiók mindinkább alászálltak, az úr szent sírja fölötti templom legnagyobb része az orosz udvar által is hathatósan pártolt szakadárók birtokába jutott, s mindinkább nehezebb lön a napkeleti híveknek, s egyéb külföldi sorsosikuak is azon traditionalis hit táplálása, hogy a catholicismusnak sulypontja, politikailag tekintve, Bécsben fekszik, s hogy bizalmuk s reményöknek e felé kell gravitálni. Magas hivatását ösztönszerűleg követve, nem mulasztá ugyan el a császári kormány az újabb időkben is az egyház érdekei mellett közbenjárólag föllépni: azonbau természetes volt, hogy föllépése többnyire foganatlan maradt, miután tetteik mentségeül az illető kormányok épen az ő törvényhozására, s a nála látott példára hivatkozhattak s hivatkoztak is.

A pápák politikai befolyásának sulyát nem birtokuk szerény teréhez, hanem azon tekintély nagyságához kell mérnünk, mellyel ők kétszáz milliom katholicus szabad elismerése, s vallásos meggyőződésénél fogva földtekénk minden részében bírnak. S innen nem volt helytelen egy nevezetes státustérfinak Miklós czár előtt tett azon megjegyzése, hogy noha a czár hadseregei száma s gyakorlottságánál fogva bár ki vel is bizvást szembe szállhat, ő azonban a czárnál még egy hatalmasb monarehát ismer, s ez — a római pápa. — Már pedig a ki a római viszonyokat közelebbről ismeri, tudja azt is, hogy VI. Piustól kezdve épen a II. Jósef által behozott újítások következtében a pápáknak a császári kormány iránti hajdani szives ragaszkodása szembetűnőleg esökkent, s mind a mellett is, hogy az újabb időkben a pápák nem egyszer fenyegetett birtokuk megmentését csaknem kizárólag Ausztria erőteljes föllépésének köszönheték, előszeretetőket nem az, hanem Olaszthonban Carlo Al-

berto, Némethonban Lajos, Franciaországban pedig mindvégig Lajos Fülöp birta.

Nem volt tehát a II-ik József egyházi reformjainak a politicalai téren semmi érezhető haszna, — nem még azon tekintetben sem, hogy talán az egyháztól elvont s magának tulajdonított jogokkal saját hatalmát nevelte volna. — Az egyházi jogoknak azon különös természetök van, hogy világi kézben elfajulnak s hatástalanokká válnak. Valamint a szeszek s savanyok némelly nemei csak bizonyos alkattal s anyagú edényekben tarthatók s másképp ezeket szétfeszítik, úgy a polgári kormány is csak kárát látja, ha az egyházi jogok recipiense vagy kezelője kíván lenni, s mint az idegen jószág többnyire még az igazságos keresményt is fölemészti, úgy az egyházi jogok saját corrosiv erejöknel fogva a kormányok legbizonyosb jogaira is kártékonyan hatnak.

A császár tehát az elsajátított egyházi jogok birtokával a helyetti, hogy hatalomban gyarapodott volna, inkább csak gyöngült, s feledve azt, hogy a fejedelmek önérdekeket veszélyeztetik, midőn éppen azon tekintély erőltetésén működnek, melly az ég nevében hirdet, s parancsol tiszteletet s engedelmességet a földi hatalom iránt, akaratlanul is azon mindig éber s minden alkalmat felhasználni kész forradalmi párt kezére dolgozott, melly az egyháznak a kormány általi gyöngítését s az utóbbinak ezzel bizonyos hanyatlását titkos kárörömmel nézte azon biztos reményben, hogy előbb utóbb egyiket a másik után vagy mind a kettőt egyszer megdöntheti.

A kormányok rendszerint rövidlátásban, a politicalai institutiók s rendszerek pedig saját túlságaikban halnak meg. A Josephinismus kezdet óta magában hordta az enyészet magvát, sazzal, hogy olly sokáig tartott, nem erősebb, hanem csak redvesebb lett. I. Ferencz császár, (II. Lipótól rövid uralkodása miatte részben szó alig lehet) főbb vonásaiban ugyan föntartotta azt, sőt szellemével egybehangzó újabb rendeleteivel bővítette is: azonban ő sokkal méltányosb s igazságszeretőbb fejedelem volt, mintsem hogy az egyháznak a Josephinismus szülte természetelleni állását át nem látta volna. Azért ennek sok határozatit visszavonta vagy enyhítőleg módosította, majd ismét elnézte, hogy azok lassanként elavúlnak. Mivel pedig a pápák az egész rendszer s különösen a házassági ügyet illető törvényhozás megváltoztatását szakadatlan sürgették, végre azt is megengedte, hogy nevezetesen az utóbbira nézve egy e végett megbízott ausztriai főpásztor az akkori

pápai nunciussal Ostinival értekezésbe bocsátkozzék, s miután némelly balfogás miatt ezen jó szándékból eredt kísérlet eredménytelen maradt, ennek későbbi megújítását fentartva, hogy addig is a házassági bontó pörökre nézve az egyháznak némi befolyást nyújtson, azokat a bírói végítélet hozatala előtt véleménynyilvánítás végett az illető püspökökkel rendelte közöltetni. Hogy ez ügy elintézésére kész volt minden méltányos javaslatához járulni ezen istenfélő fejedelem, eléggé tanúsította, midőn halálos ágyáról irt érzékeny levelében herczeg Metternichnek a legérzékenyebb szavak közt lelkére köté, miszerint ezen ügy iránti kérdéseket igyekezék az egyházi elvek értelmében a római székkal minélelőbb kiegyenlíteni. Mennyire szíven feküdt ezen ohajtott kiegyenlítés, jobban ki nem jelenthette, mint midőn őt „legjobb barátjának“ nevezvén, e részben azon kifejezéssel él: „Ich lege meine Ruhe im Grabe in Ihre Hände.“

Nem hangzott el minden foganat nélkül a haldokló ájtatos császár végső kívánata, s utódja, Ferdinánd ő felsége mind saját buzgalma sugallatának mind XVI. Gergely sürgetésének engedve, ismét felfoglta ez ügyet, s az abbani czélszerű javaslatok előterjesztése végett a boldogult szent-ipolyi püspököt Wagnert bizta meg, hozzá rendelt két álladalmi tanácsnokkal együtt. Az udvari bizottmánynál a megholt derék Wagner helyét legfelsőbb rendelet következtében egy magyarhoni püspök foglalván el, miután az apostoli szék elévülhetlen igényei mellett IX. Pius is mindjárt trónra lépése után erélyesen felszólalt, a szorgalmatosan folytatott értekezések nyomán készült munkálat után a jó császárnak eléggé nem dicsérhető készsége s azon buzgalom mellett, mellyel a státuskancellár ezen, magára nézve becsület- s lélekismeretbeli dolognak tekintett ügyet célhoz vezetni törekedett *), a legjobb eredményt lehetett remény-

*) A „Josephinismus“ iránti nézeteit a státuskancellár egyebek közt 1844-iki Január 25-ről kelt egyik levelében ekként fejezi ki: „L' Allemagne, „úgy mond, est aujourd' hui bien plus catholique qu' elle ne l'était; l' Autriche „qui n'a jamais cessé de l' être, se débarasse chaque jour davantage des fausses apparences, que les premières années du regne de Joseph II lui avaient „Imprimées, qui ont agi sur une classe d' employés, dont l' age et l' experience „ont fait justice. Il en est des Empires comme des individus; ce qui vu de près „n'a d' autre valeur que celle d' une mode, passe, comme il est dans la nature des modes de passer. L' esprit qui, pour se qualifier, avait pris la déno-

leni, ha némelyek féelme a halasztásban nem keres menedéket, s ha a mártziusi események közbe nem jönnek.

Azonban a Josephinismus napjai meg voltak számlálva, s azt többé fentartani nem lehetett. Midőn azt a császár felállította, e műténél őt a febronisták s azok által, kiket főlebb említék, megtántorított közvélemény látszott támogatni: lassanként azonban annak pártolói részint a világrázó féelmes eseményeken okulva előbbi ábrándjaikból egészen kijózanodtak, részint pedig minden hiten túladvá a deismusig vagy az atheismusig fajultak, s ekként álláspontjoknál fogva ama rendszert majd túlságosnak s schismaticusnak, majd, mivel tovább nem ment, képtelennek tarták, úgy hogy az újabb időkben nem volt annak már más támasza, mint a burocraták, kik is ahhoz annál merevebben ragaszkodtak, mennél inkább hizelgett hiúságuknak egy olly hatalom kezelése, mellynek birtokát a kormányra nézve nagyszerű hódításnak s életkérdésnek, a társadalomra nézve pedig lélekisméretbeli szabadságnak, valóságos haladásnak s megbecsülhetlen nyereségnek szerették nevezni.

Ha eltűri is Isten, hogy egyháza olykor a háborúságok tűzkemenczében próbáltassék, de örök szeretettel virraszt fölötte, hogy kisértetei boruját előbb utóbb a szabadulás verőfénye váltsa fel; s midőn az emberek jó sorsukat unva, százados institutiók felfogatásában keresik azon boldogságot, mellynek példáját a világ története nem mutatja, s melly a hitegetőktől ígért mértékben nem csak egész nemzetek, de egyes községek, sőt családokra nézve is elérhetlen, s midőn minden fenállót lerombolva s bünt bűnre halmozva törek-szenek megváltoztatni a világ színét: Isten az orkán közepette üti fel itélőszékét, s végetlen bölcsessége s jóságánál fogva épen a legborzasztóbb viharból idézi elő egyháza javát. A megtévedt emberek a revolutió útján reménylenek haladni, feledve, hogy a ki szelet vet, csak szélvészt arathat; ellenben az elnyomott egyház menekülése a redevolutióban fekszik; ebben nyeri ő vissza régi jogait s alakját, s ezzel megiljodtan folytatja szent rendeltetéséhez képest szük, darabos s tövisekkel hintett, de égbe vezető útját.

I. Ferencz Jósef császárt választá arra az úr, hogy e redevo-

„mination de Josephinisme. est éteint, et si tel individu en est encore en-tâché, ce n' est plus ce titre qu' il peut faire valoir; l' opinion publique est „disposé à lui en décerner de moins flatteurs pour son amour-propre.“

lutiót s ebben nagyatyja végohajtását, nagybátyja ájtatos szándokát eszközölje, s midőn egy kézzel az anarchiát legyőzé, a másikkal az egyház hetvenéves lánczait törje szét. Alig lépett dicső ősei trónjára az ifjú fejedelem, és legottan sietett egybegyűjteni tágas birodalma püspökeinek nagy részét, hogy az egyház java fölött tanácskozáván, ohajtásikat bizodalmasan elébe terjesztenék. Egész Európa figyelmét fölébreszté ezen váratlan intézkedés. Kiknek az egyház sorsa szívükön feküdt, egy jobb jövőndő hajnalát üdvözlék e püspöki gyülekezetben, s várákozásukban nem is csalatkoztak.

Az egybegyűlt főpásztorok azon tisztelet s bizodalommal, mellyel az apostoli császár és királynak, de egyszersmind azon komolyság s őszinteséggel, mellyel saját szent hivataluknak tartoztak, terjeszték fel panaszait s kívánataikat. Felírásaik ugyanannyi épületes tanúságai azon bölcsesség s igazi püspöki szellemnek, melly tanácskozásait átlengte. A mint azok az ez évi Ápril 7-iki miniszteri előterjesztvényben felhozatnak, tárgyaik következők valának: 1) egy bevezető nyilatkozat; 2) az egyház kormányzata, az egyházi hivatalok s javadalmak, a patronátusi jog, a lelkészi csődök s az isteni tisztelet; 3) az egyházi bíraskodás; 4) a közoktatás; 5) a szerzetes rendek; 6) a házassági ügy; 7) a religióbeli, a tanulmányi s iskolai alapérték; 8) a tēplomok és a szegények vagyona. Ezek közül némellyek, név szerint az itt 1, 2, 3 és 4-dik szám alattiak egy illy czimű, s mint gyanítható, hivatalosan kiadott munkácskában: „Actenstücke die bischöfliche Versammlung zu Wien „betreffend. Wien 1850 bei W. Braunmüller“, egész terjedelmökben közöltettek.

A tisztelt főpásztorok ezen nyomos, kimerítő s méltóságteljes fölterjesztvényeikben nem valamelly új kedvezésért esedeztek, hanem régi, elévülhellen s az egyház által soha fel nem adott jogokat követeltek; tevék pedig ezt a siker annál nagyobb reményével, minthogy a mit kötelelességök öntudatában ekként visszaköveteltek, az lényegében s fővonásiban a Mártzius 4-iki alkotmány által meg volt adva. Nem lehet egyébiránt eléggé méltányolni azon eszélyt s mérsékletet, mellynél fogva kijelenték, hogy miután II-ik Jósefnek s utódainak egyházi tárgyú rendeletei sok jót, hasznost s czélszerűt tartalmaznak, az illyeneket rögtön megszüntetni nem akarják, sőt inkább szándokukban van ezekhez egyházi tekintélyökkel járulni, s ez által azt, mi azoknál hiányzott, pótolni s különösen az

isteni tisztelet körüli császári rendszabályok változtatását, mennyiben ez szükségesnek mutatkoznék, csak a tartományi zsinatokban eszközölni.

Mennél fontosb volt a fenforgó ügy mind magában, mind következéseire nézve, annál természetesebb volt hinni, hogy az a császári kormány egész figyelmét igénybe veendi. Úgy is volt, s a vallásügyi miniszternek ez évi Áprilhó 7-ről kelt előterjesztvénye az összes miniszterium megállapodását fejezi ki. Ezt követte ugyanazon hó 18-án ő csász. kir. felségének az abban foglalt javaslatokkal tökéletesen egybehangzó legfelsőbb határozata. Azon hosszabb idő, melly a püspöki felirások adatától a miniszteri előterjesztvény napjüg, s e közt s ő felsége legfelsőbb határozata közt lefolylt, világos tanúsága annak, hogy a mi e két nevezetes iratban kimondatik, az nem csupán személyes mulékony nézet, vagy merő kedvezés s kegyelem, hanem valamint a miniszterium, úgy ő felsége részéről a legérettebb megfontolás után a legnyomossb okokból meritett szilárd meggyőződés eredménye volt.

Századok óta nem látott magasztos tünemény volt Bécs falai közt annyi tiszteletreméltó főpásztor gyülekezete; de bár milly fe szült volt is az ehhez kötött közváarakozás, ezt a fentebbi két irat fontos tartalma messze felülmúlta *).

A miniszteri előterjesztvény legkissebb érdeme azon nyelvszabatosság s gondolatömötség, mellyet abban találunk, s melly a fogalmazó miniszterben egy az irodalmi pályán is kedvezőleg ismert férfira mutat. — A mit abban különösen méltánylanunk kell, az azon őszinteség, mellyel a birodalomban az egyház iránt fenálló rendszabályok jogszerűtlenségét s sérelmesvoltát bevallja, — azon bátorság, mellyel az egyházi szabadság s jogok érdekében sokágú javaslatait teszi, s azon meggyőződés, mellyet munkálatának minden sora lehel, — mind olly tulajdonok, mellyek azt az ujabb idők legjeles okiratai közé helyezik.

Kétség kívül ha ő a püspöki kar követeléseit mint a középkor sötét eszméinek repristinációját, s mint a római curiának ezen ultramontán igényekben lappangó veszélyes törekvéseit visszaut-

*) Noha mind a kettőt csaknem minden hírlapban fellalálhatni, jónak tartók azonban az olvasók könnyebbségére ő felsége legfelsőbb határozatát a függetlék V-ik száma alatt is adni.

síja, ha olyféle választ ad, minőt hajdan ifjabb tanácsnokai javallatára a jogait követelő népnek Roboám adott: „Pater meus aggraviavit jugum vestrum, ego autem addam jugo vestro: pater meus caccidit vos flagellis, ego vero caedam vos scorpionibus“ III. Reg. 12, 11; a forradalmi pártnál s a religió s egyház ellenségeinél zájós tapsra talál, s dicséretre s magasztalásra fel épen az apotheosisig. Egy olly férfi, ki lélekismerete sugallatának követésében, s annak, mit a kormányra s magára nézve szoros kötelességnek hisz, teljesítésében kész sokaknál népszerűségét is veszélyeztetni, s még azon befolyásról is lemondani, melyet eddig a kormánynak az egyházi jogok kezelése nyújtott, s ki elég lelki erővel bír, hogy minden fenekedések s nehézségek daczára is a szabadságok legszentebbikének érdekében az egyház rablánczainak széttörésére szánja magát, — az nevét az egyház évkönyvei legszebb lapjára saját kezével írta fel.

Nem késett a császár összes miniszteriumának javaslatihoz képest intézkedni fenérintett legfelsőbb határozata által. A mi ebben mindenkinek első tekintetre föltűnik, az, hogy nem találni abban nyomát sem az egyház iránti egykori bizalmatlanságnak sem azon szándoknak, miszerint az egyház a kormány által továbbá is eszköz gyanánt tekintessék s használtassék; nincs abban semmi mentő záradék, vagy félremagyarázható reservata, de annak sincs még csak színe sem, mintha a császár nem örömezt tenné azt, a mit tesz, s mintha nem jogokat térítene vissza, hanem csak kegyelemmorzsákat nyujtana. Sőt inkább annak minden pontjai határozottak s világosak, s egész szövegén egy olly hangulat ömlik el, mint a minön egy elsősülött szólhat, midön idegen gyámság alatt tartott édes anyjának a maga s a többi hü magzatok nevében átnyujtja mind természetes, mind jól keresett jogait. A mit a császár magának világosan fentart, egyedül az, miszerint kormánya az egyház által az iránt biztosítottassék, hogy olly papok, kik a polgári rendet s nyugalmat veszélyeztethetnék, az egyházi hivatalok s javadalmaktól távol tartassanak. S ez rendén is van; valamint ellenben az egyház is jogosítva érzendi magát azon remény táplálására, hogy hivatalnokinak alkalmazásában a kormány is figyelni fog arra, miszerint ezek az egyház jogait tiszteljék, s viseletök által botrányra okot ne szolgáltatassanak.

Ha fentebb a császár különös dicséretére kellett említenünk,

hogy mindjárt uralkodása kezdetén, a forradalmi viharok zajja közt akarta az egybegyült birodalmi püspököknek az egyház javát s jogait illető kívánatait kitudni: az dicsőségét, nemeslelkűsége érdemét még inkább emeli, hogy azok iránti legfelsőbb határozatait azon időszakban kegyeskedett kiadni, midőn a birodalmat még nem rég feloszlatással fenyegető forradalom már tökéletesen le volt győzve, következőleg, midőn ama határozatok a minden aggodalom s külső befolyástól ment monarchánál csak a legőszintébb meggyőződés eredményei s a legszabadabb akarat kifolyásai lehettek. Egykor Napoleon hatalma s dicsősége tetőpontján a schönbruni császárlakból adá ki Róma s az egyházi státus erőszakos elfoglalása s a szent emlékezetű VII-ik Pius elhurczoltatása iránti embertelen parancsát: ellenben az ifjú császár fegyverei teljes győzelme után dicsőségét abban kereste, hogy jogait az egyháznak önként visszaadá, sőt a lázadók dühe elől idegen földre menekült pápa hazatérését is hatályosan elősegité, s birtokát minden újabb megtámadás ellen hadseregei által jelenleg is biztosítja. Legszebb, legméltóbb módja ez azért tartozó hálája tanúsításának, hogy hadait Isten győzelemre segíté, s a legfélelmesb zivataroknak közepette újra bebizonyítá, miszerint ama „Ferdinande non te deseram“ a habsburgi ház mai ivadékát is illeti. A ki országlását Istennel kezdi, s első gondjait az egyház javára szenteli, az Isten szent ótalmában bátran bizhatik, s noha a fejedelmek egyik szerencsétlensége, hogy rögzös pályájokon sok hálátlannal találkoznak, de az egyház a vett jótéteményeket nem tudja feledni, s fogyhatlan imáiban tanusított hálája a síron túl is terjed.

S vajjon ama jogok kézből kibocsátása s az egyház emancipációja által csökkent e a császári kormány ereje? A lelki, az egyházi hatalomnak az a tulajdona, hogy önállása s függetlensége birtokában a polgári hatalomnak a legbiztosb s leghathatós támaszt nyújtja, ellenben függetlenségétől megfosztva, s a polgári hatalommal kissebb vagy nagyobb mértékben egyesítve, ennek csak gyöngetésére szolgál. T. i. a polgári hatalomnak közvetlen célja az emberek anyagi jóléte levén, e cél elérését illető intézkedéseinek s törvényeinek végrehajtására szinte csak anyagi eszközökkel bír, s mivel hatósága a lélekismeret szentélyeig nem terjed, kénytelen a cselekvények pusztá legalitásával, vagy is azzal megelégedni, hogy a törvény betűje teljesíttessék, habár aztán remény vagy félelemből, vagy bármilly önzésből történjék is az. Hogy a polgá-

rok cselekvényei morálisok is legyenek, vagyis, hogy ők a polgári törvényt nem csak jutalom reményéből, vagy büntetés félelméből, s általában nem saját érdekek ösztönéből, hanem lélekismeretők erkölcsi kötelezésénél fogva, azaz, mint az apostol mondja, „non solum propter iram, sed et propter conscientiam“ teljesítsék: ezt csak az egyház képes eszközölni, midőn azt tanítja, hogy minden földi hatalom Istentől van, s hogy minden igazságos, Isten parancsival nem ellenkező törvény bennünket vétek alatt kötelez, következésképp azt Isten mint legfőbb törvényhozó iránti tiszteletből lélekismeretesen s egész kiterjedésében tartozunk teljesíteni. E szerint az egyház az, mely valamint a státushatalom eredetét megszentelve annak tekintélyét magasztosbá teszi, úgy a törvényei iránti tiszteletet s engedelmisséget religióbéli kötelezéssé emelve, ezt új indokokkal s nagyobb sanctióval biztosítja.

Ezt azonban csak a független egyház teheti. A státus által leigázott egyház, ha a státushatalom eredetét Istentől származtatja, vagy törvényei iránt engedelmisséget parancsol, híveinél hitelre nem talál, miután ezek őt azon gyanúban tartják, hogy ő nyomorú áron eladván szabadságát, a mit a közrend érdekében hirdet, azt nem saját meggyőződéséből, hanem merő szolgálai lélekből, a polgári kormány csélesap szeszélye s inspirációi szerint teszi. Az önállásától megfosztott egyház tehát saját híveinél elveszti tekintélyét s jótékony hatását, s ezzel elveszti azon tehetségét is, hogy a státushatalomnak támaszul szolgálhasson; mely ha a polgárok vallásos érzése által nem istápoltatik, csupán anyagi erejében bizhat, s mely, ha saját magasb eredetét önmaga akarná hirdetni, ez ma már csak olly regének tartatnék, mint a minő volt az, midőn Numa az ő törvényeit Egeria nymphávali társalkodásiból, s az Inkák saját nemzetségek egyenes vonalon a naptól származtatták.

Még a közéletben is mennél függetlenebb valaki, tanácsa annál nagyobb nyomatékkal szokott birni; így az egyház is mennél függetlenebb s önállóbb, arra nézve, mit a polgári hatalom s rend érdekében tanít, ajánl s parancsol, annál nagyobb hitelre, annál készebb engedelmisségre tarthat számot. Ma, midőn a társadalom életgyökereiben ostromoltatik, s az ujonnan nyert szabadságot a rosz akarat csaknem mindenütt a trón felforgatására s az álladalom lángaborítására törekszik eszközül felhasználni, ma már a minden

oldalról fenyegetett polgári hatalom az egyház istápolása nélkül veszve van. Ez ad a földi hatalomnak egy szentebb alapot, s kútforrása nyomozásánál az égre mutat; ez csillapítja a felzúdult szenvedélyek lázát; ez ismerteti meg velünk a szegénység szent titkát; ez tanúsítja, hogy nincs itt maradandó városunk; hogy e világ nem az élvezet paradicsoma, hanem a harez s érdemgyűjtés küzdhomoka; s hogy a fájdalom, a türés s szenvedés rendeltetésünknel fogva mindnyájunk osztályrésze s vándoreletünkől elválaszthatlan levén, a nagyok fényes palotáiban s a szegények alacson hajlékiban egyiránt otthonos.

Az egyház függetlensége még a polgári szabadságnak is érdekében fekszik. — Ha a nemzetek veszélyesnek tarták, hogy ugyanazon személyben vagy testületben egyesüljön a törvényhozó, a végrehajtó s birói hatalom, még veszélyesb leend, ha ugyanazon polgári személy vagy testület vezetendi az álladalom s az egyház kormányát, s országlani fog a házak és templomok, a testek és lélekismeretek fölött, s kétségtelenül annál iszonyúbb lesz ennek elnyomása, mennél határtalanabb lesz az ő hatalma. Az egyház függetlensége még annyiból is kedvező a polgári szabadságnak, a meny nyiben fékezi a fejedelmeket, hogy hatalmukkal vissza ne éljenek. A pogányság épen azért, mert istenité császárait, s köztök s jobbágyaik közt végtelen hézagot vont, nem volt képes őket ezek dühe ellen megmenteni; ellenben az egyház emlékeztetvén a fejedelmeket, hogy mint jobbágyaik halandók, s nekik ezekkel ugyanazon biztató ígéretek nyujtván, ugyanazon félelmes igazságokat hirdetvén, ez által őket mérsékletre bírja, s midőn úgy tünteti őket a nép elébe, mint a láthatlan s örök felség képviselőit s hatalma kezelőit, ezzel ismét sérthetlenségöket biztosítja. A szabadság szükségképen rakonzátlansággá fajúl, ha annak erkölcsi korlátozására az egyház a vallásos érzésben kellő ellensulyt nem nyujt. E nélkül a valódi szabadság lehetetlen s soha nem is létezett. E részben Rómára s Göröghonra hasztalan hivatkoznánk, mert a keresztény századokat meglőzött ó világban a szabadságot csak az aránylag csekély számú polgárok élvezték, a többi lakosok ezrei s milliomjai pedig szolgák voltak; „certa dominorum domus, caeteri autem servi.“

Nem csorbult tehát az egyházi jogok visszatérítése által a császár hatalma, sőt inkább erősbödött, tekintélye pedig tágas birodalma határain kívül is mindazon katolikusoknál végtelenül növe-

kedett, kik Ausztriát valamint azon téren, melyre magát II. József óta az egyház irányában szoríttatni engedő, mély sajnálattal szemlélték, úgy azon állásponton, melyet a szóban levő császári intézkedés által ismét elfoglalt, a legőszintébb örömmel üdvözlik. Ausztria ekként ismét első katolikus hatalmasság leendő, nem csak anyagi erejére nézve, mellyel eddig is birt, hanem azon rokonszenvenél fogva is, mellyet legujabban az egész világ katolikusainál nyert.

Habár a nemzeteket egymástól eredet, nyelv s tengerek szakaszják is el, de az egyháznak jutott azon magasztos rendeltetés, hogy őket ugyanazon hit örök igazságaiban, ugyanazon boldog remény szent epedéseiben, ugyanazon szeretet édes kapcsaiban fűzze össze, s önkeblében reájok nézve a szabadság, egyenlőség s testvériség nagy neveit, ezek legnemesb értelmében valósítván, őket egy közös érdekű nagy családdá olvassza. Annyi csalogás, annyi keserű tapasztalás után beérkezett a kiábrándulás kora, s a társadalom félelmes convulsiói közt öntudatra ébredt népeknél a vallásos érzés ma hatalmasban lüktet mint valaha, s a ki e részben irántuk jóakaratot mutat, ez szives vonzalmukat s előszeretetüket világszerte bizonyosan bírandja. Tanúsági ennek egyebek közt ama császári határozat következtében a hirlapok által a világ különböző részeiből közölt érzékeny örömnnyilatkozatokon kívül azon számos köszönő adresekk, mellyeket a birodalomban s a külföldön létező kath. társulatok részint ö cs. kir. felségéhez részint a vallásügyi miniszterhez intéztek, s mellyek egyikében világosan mondatik: hogy „a ki „az egyházzal jót tesz, az valamennyi katolikus népek jótévője „lett, s azon fejedelem, ki a népek közös atyja iránti hűség s tiszteletben a többi fejedelmeket felülmúlja, az a többiek fölött tarthat „a népek ragaszkodására s szeretetére számot. *)

*) Mállónak tartjuk, hogy a luxemburgi Pius-egyletnek igen jeles szerkezetű s ez évi Május 22-ről ö felségéhez intézett köszönő iratából az illető helyet ide egészen kiírjuk: „ - - - Unsere Vorfahren waren es gewohnt in den „Herrschern aus dem Hause Habsburgs die treuesten und stärksten Beschützer „der kath. Sache zu erblicken, und das eben ist es, was dem Kaiserhause einen „Ehrenrang in der Liebe der kath. Völker gesichert hat. Ew. kaiserliche Majestät haben die Kirche geehrt wie eine Mutter, darum haben Sie Anspruch auf „den Dank und die Liebe aller, die als treue Söhne der Kirche angeboren „sind. - - Wer der Kirche wohlthat, ist ein Wohlthäter aller kath. Völker, und „der Fürst, der in seiner Treue und Liebe gegen diese gemeinsame Mutter der „Völker den andern Fürsten vorangeht, der erntet auch unter allen die grössten „Huldigungen der Ergebenheit und Liebe.“

Azonban midőn a császár nagylelküleg kibocsátá kezeiből az egyház jogait, le nem mondott s le sem mondhatott azon jogokról s kötelességekről, mellyek az egyház iránti viszonyaiból származnak, s mellyek — mivel az egyház érdekében Isten által ruháztat- tak reá, — szentek s sérthetlennel. Mint katolikus fejedelem véd- nőke levén az egyháznak, e kettős minőségben fel van jogosítva s kötelességének is ismeri valamint az egyház fenállását, igazait s tulajdonát hathatósan ótalmazni, úgy egyszersmind az állomány jo- gait s törvényeit az egyház netalántáni túlkapásai s túlterjeszkedései ellenében is védeni s sértetlenül fentartani. Ezen itt csak általában érintett jogok s kötelességek nagy hatalmat foglalnak magokban a végre, hogy a császár az egyház javát a legörvendetesb sikerrel előmozdíthassa s az egyházi téren is az emberiség valóságos jóté- vője legyen. Az egyház, mint azt XVI-ik Gergely 1832-i Augusztus 15-ről kelt encyclicájában ünnepélyesen kijelentette, az állo- mánytóli tökéletes elválást mind erre, mind önmagára károsnak, de általánosan kivihetlennel is tartja, s a védnökségből folyó ama ha- talmat nem csak tiszteli, sőt mint magára nézve hasznost s jóté- konyt igénybe is veszi, s a történetírás nyomán a társadalom leg- szebb napjait azon időkbe helyezi, midőn az egyházi s polgári ha- talom, a Sacerdotium és Imperium, jogaik s önállásuk köl- csönös tiszteletében karöltve jártak, s egymást tekintélyök egész súlyával, befolyásuk minden erejével támogatták. Az egyházat illető ama fejedelmi jogok s kötelességek eredetét s körét világosan kijelenté sz. nagy Leo pápa, midőn Leo császárnak (Epist. 125 ad Leonem Aug. C. 3) azt írja: „Debes incunctanter advertere regiam „potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad ec- „clesiae praesidium esse collatam: ut ausus nefarios comprimendo, „et quae bene sunt statuta defendas, et veram pacem his, quae sunt „turbata restituas.“ Ugyanilly értelemben szól VII-ik Károly fran- czia király, midőn az 1438-i „pragmatica sanctio“ bevezetésében azt mondja: „Divinae altitudinis providentia potestatem regiam ad „hoc inter caetera ordinavit in terris, ut ecclesiam sanctam, ejusque „ministros fideliter protegeret atque tueretur, et antiquorum patrum „decreta saluberrima, spiritu Dei promulgata, quibus nervus disci- „plinæ ecclesiasticae salutarisque doctrinae viget ac solidatur, sin- „cere exequi faceret, illibateque observari; - - ut repressis defor- „mitatum scelerumque enormitatibus perniciosus, - - divinus honor

„refloret, lumen catholicae veritatis fulget, ecclesiasticae libertatis
 „conservatio subsisteret, et populus christianus salubriter regeretur
 „ac perduceretur in salutem.“

Ö felségének szóban levő legfelsőbb határozatait, minthogy a függelékben adjuk, itt egyenként elősorolni nem tartjuk szükségesnek, jónak véltük azonban közölni néhányat egy pár szóval megérinteni már csak azon fontosságuknál fogva is, melly miatt itt-ott némelyek visszatetszését is magokra vonták, valamint figyelmünket egy perczig azon egyházi tárgyakra is kiterjeszteni, mellyek iránt ö felségének határozata még váratik.

Előre lehetett látni, hogy ha az egyház Ausztriában békőiből valaha felszabadul, ez sokakban rossz vért fog okozni. S ez így is történt. A mit ezek leginkább ócsárlottak, az a római székeli szabad közlekedés s az egyházi büntetéseket illető püspöki jog elismerése volt.

Hogy a „placetum“ megszüntetése s az apostoli székkeli korlátlan közlekedés szabaddátétele a vallástalanok bosszonkodását felhívta, ezen nem csodálkozunk: hiszen az ö szemeikben a pápaságnak már csak léte is botrány s anachronismus, s miután azt meg nem semmisíthetik, természetes azon ohajtásuk, hogy vele a főpásztorok s hívek érintkezése lehetlenné, vagy legalább minél nehezebbé tétessék. Előttök már maga a tilalom, — mert az egyház iránt a jogsértésen felül bizalmatlanságra is mutatott, — nagy nyereség volt. A min méltán csodálkozhatunk, az azon elkeseredett hangulat, mellyet e részben a protestansok mind a birodalombeli, mind a külföldi hírlapokban s egyes irataikban tanusítottak: mert kik a lélekismeret- s vallásbeli szabadságot saját érdekekben mindig fennen hirdették s hirdetik, illő, hogy azt a katolikusoktól se sajnálják, s ne feledjék, miként a katolikusok iránti valódi türelem nem csak abban áll, hogy religiójok szabad gyakorlatában ne háborgattassanak, hanem hogy egyházuk fegyelmét is ennek egész kiterjedésében követhessék, bármilly képteleneknek mutassa aztán annak egyes ágazatit a felekezeti prisma.

Általában igen feltűnő, hogy miután a megszüntetett tetszvény nem egyéb mint censura, annak eltörlését leginkább azok fájlatják, kik a censurának esküdt ellenségei. Igen is a placetum az előleges censurának legtűrhetlenebb, legzsarnokiabb neme. Mert mik vajjon a pápai hullák, brevék s egyéb leiratok tárgyai? Dogmaticai s fe-

gyelmi határozatok, egyházi ügyek iránti kérdésekre adott válaszok, házassági dispensációk, szorosan egyházi tárgyakat illető kedvezmények s több effélék. Már nem lélekgyőtrő, a religióbeli szabadsággal tökéletes ellentétben álló követelése e az a státushatalomnak, melly szerint az érintett tárgyakban a pápához szóló kérvényeket, s a tőle érkezett intézkedéseket saját birálata elébe vonja, s a mint neki tetszik, amazok elküldését, emezek kihirdethetését s eszközlését megengedje? S ha az első francz forradalom a püspöki megyéket önkényesen újra felosztja, s száz harminczhatról a departementek számához képest nyolczvanháromra szállítja le, a kivándorlott vagy megholt főpásztorok helyébe a nép által más püspököket választat, s ezeket a pápa megegyezése nélkül fölszentelteti s székeikbe bevezeteli, a szerzetes rendeket eltörli, a papi javakat elkobozza, s az egész egyházi fegyelmet halomra dönti; — ha az egyházat a Jansenismus vagy Hermesianismus a dogmaticai téren, a Febronianismus a fegybelin veszélyes ujitásokkal fenyegeti: mi módja leendő a pápának az egyház hitegységét s fegyépségét megmenteni? s nem fog e az egyház kormányzatának gépezete minden perczen felakadni, ha apostoli szózatuk kihirdetése vagy foganatbavétele a státushatalom önkényesen megadható vagy megtagadható tetszvényétől fogna függni? „Non est sacerdotale, úgy mond ide illőleg sz. „Ambrus, quod sentiat non dicere, neque imperiale, licentiam dicendi „negare.“

Ne is állítsa senki, hogy e tekintetben a katolikus fejedelmektől nincs mit tartani, miután az egyház érdekét szívőkön viselvén, a brevék dogmaticai tartalma fölött itéletet magoknak nem tulajdonítanak, s a tetszvényezés által csak azt szándékoznak elérni, nehogy olly pápai leiratok is kerüljenek a polgárok kezeibe, melyek foglalajoknál fogva a fejedelmi jogokkal s az állomány törvényeivel s nyugalmával meg nem férnek. Mert a mit e részben a katolikus fejedelmek igénybe vesznek, azt a protestans s egyéb vallású fejedelmek ugyanazon oknál fogva követelhetik, s ekként a pápák legüdvösb, legszükségeseb intézkedései is czélt csak úgy érhetnek, ha a státushatalom eléggé nagylelkű s engedékeny volt azokat saját szeszélyéhez képest majd sürűbb, majd ritkább rostájan átbocsátani. A ki feljogosítva hiszi magát arra, hogy a pápai leiratok eszközlését a fenérintett különbséghez képest megengedhesse vagy megakadályozhassa, az tetteg ura lett az egyháznak.

Mennyire engedték e részben magokat ragadtatni egyes kormányok, ennek tanúságául számtalan példából csak egy párt hozunk fel. Poroszthonban a megholt III-ik Frigyes-Vilmos király a fölötti boszújában, hogy VIII-ik Piusnak a vegyes házasságok ügyében 1830-iki Mártzius 25-ről kelt brevéje, s az ahhoz tartozó instructió kijátszására Bunsen lovag s Spiegel érsek által mesterségesen szerkesztett egyezkedés a halhatatlan Droste érsek vértanui állhatatosságán meghiúsult, s még inkább elkeseredve XVI-ik Gergelynek 1837-i December 10-kén tartott örökre emlékezetes allocutiója által, a placetum iránt fenálló törvényeinek szigorát egy új rendelvénnyel kívánta, nevelni, mellynél fogva felségsértési büntetést szabott mindazokra, kik a kormány tetszvényét nélkülöző bármilly pápai iratot mernek közzétenni vagy elfogadni. — Bajorthonban a püspököknek még az is meg volt hagyva, miszerint minden körleveleiket, különösen pedig a nagybőjtre vonatkozókat kibocsátásuk előtt a kormány elébe terjesszék, s ezeknek „nem közepén, se nem végén, hanem kezdetén“ illő szavakkal fejezzék ki, hogy azokat a kormány tudta s helybenhagyása mellett írták. — Szász-Weimárban minden a római széktől érkezett iratok, „minden különbség nélkül“, és így még a pro foro poenitentiae kiadottakat sem véve ki, kihirdetésök vagy használatuk előtt megtekintés végett a kormányhoz küldendők, sőt annak „helybenhagyása“ (Genehmigung) még a régibb pápai rendeletekre is szükséges, ha azok újból használtatnak. Nehogy pedig egy részről a clerus a placetum kinyerése által magát már minden további véxákon túlesettnek higgyje, más részről pedig a kormány annak megadása által az egyház irányában magát valamire állandóul kötelezze, e nevezetes törvényhez befejezésül még hozzáadatik: „Das landes-„herrliche Placet ist zu jeder Zeit wiederrufflich.“ — Hessen-Kasselban a kormány fentartá magának azon jogot, hogy annak kitudására, milly közvetlen s közvetett communicációban állt a püspök a római székkal, a püspöki levéltár megtekintésére egy meghatalmazottját küldhesse ki. Egyéb külföldi kormányoknak ide vágó intézkedéseit, miután ezek a fenebbiekkal, s a fenebbemlített ausztriaival kisebb nagyobb mértékben megegyeznek, érintetlen hagyjuk, valamint nem kívánunk felhozni egyes eseteket sem azon számtalanok közül, mellyekben a kormányok majd a püspökök tisztán egyházi tárgyú folyamodványainak elküldését, majd az apostoli szék ugyanilly tartalmú kibocsátványainak hirdetését s végrehajtását mindenféle kere-

sett ürügy alatt megakadályozták. Azt ezek toldalékaul pirúlva kell még említenünk, miként az 1843-iki magyar hongyülésen a követek táblája nem tartózkodott azon badar követeléssel föllépni, hogy minden olly brevétől vagy bullától, melly az ország törvényeit bár milly csekély részben sértené, a placetum tagadtassék meg, s hogy a kormány azon brevüket s bullákat, mellyekre tetszvényét adandja, országgyűlésről országgyűlésre a rendek elébe tartozzék terjeszteni.

De miután egykor a pápák a népeket hűségi eskjőktől feloldozták, s koronákat osztogattak, illyes igények s az általuk okozott zivatarok ripristinációja ellen talán mégis szükséges leend a placetum gyakorlata. — Azonban, a ki ma az illy esetek bekövetkezhetésétől félni látszik, az vagy saját agyrémeitől retteg, vagy ámitási czélból csak tettet magát. Ugyanazon tanodáknak, mellyeket a pápák s a clerus alapítottak s ápoltak, köszönheti a keresztény világ azon nagykorúságát, mellyben ama történetek megújulásától többé nem tarthat. A középkorban délfelé szünetlen tolongó vándornépek rövid idő alatt eltiprák azon műveltséget, melly leginkább az egyháztól származott, s ez, mint a sejtjőktől fosztott méhek, kénytelen volt terhes munkáját mindannyiszor előről kezdeni. Ama homálnak közepette úgy állott pápaival Róma, mint hajdan Egyiptomban Gessen földé, melly fölött az Isten világító napja sütött, míg az ország egyéb vidékeit a legsűrűbb sötétség fedte. Hogy ama vas századokban a tudományok pislogó mécse s ezzel egy szebb jövő minden reménye végkép ki nem aludt, az főleg a pápák műve; ők téríték meg az egymást felváltó barbár nemzeteket, s azon tekintély-nél fogva, mellyet nekik a tudomány s szent jellemök nyujtott, csak ők voltak képesek a fejedelmek harezvagyát s durva kicsapongásait s az ollykor náloknál hatalmasb vasalljaik szilajságát s rablásait fékezni, s vad erőszakoskodásaik ellen az egyházat s népeket hatalmas karral védeni. „A római hierarchia nyomása, úgy „mond a hires protestans Herder, talán szükséges iga s nélkülözhetlen fék volt a középkor nyers népeire nézve; a nélkül „Európa valószínűleg a zsarnokok martaléka, örökös csatázások tere „s talán mongol sivatag lett volna.“

Természetes volt tehát, hogy egyesek szintúgy mint egész testületek, fejedelmek és nemzetek szorongattatásikban a pápáknál kerestek tanácsot, segílyt s ótalmat, míg aztán a folytonosan sza-

porodott illy esetekből önként kifejlett a pápák azon arbitrativ bírói hatósága, mellynél, miután az a viszálykodó felek szabad választásán alapszik, jogszerűbb nem lehetett. Mind azt, mit a pápák e minőségökben, s olykor azon túl is, hivatva s néha hivatlanul is miveltek, védelmezni szándokunkban teljességgel nincs; hisszük azonban, hogy azok nagy része, egyes kivételekkel, az akkori idők s viszonyokban találja okát, s mentességét. „Ha némelly pápák, úgy „mond Giseler protestans történetíró, nem voltak talán a világ „becsületére, de maga a pápaság a világnak mindig becsületére „szolgált.“ A hajdani görög nép a keblebeli görög városok közti örökös harcok akadályozására az amphictionok ítélőszékét állította fel; ennél a fejedelmek és nemzetek közti egyesség fentartására s a keresztény népek közti visszavonások s háborúk megakadályozására sokkal célszerűbb s hathatós eszközt birt a pápákban a középkor: úgymint, kik a keresztények osztatlan tiszteleténél fogva elég erősek voltak arra, hogy a háborgóknak a békét parancsolhassák is. Hatásuk e részben milly üdvös volt, valamennyi európai nemzetek évkönyvei bizonyítják. A középkori európai társadalom a pápák gyámsága alatt állt; — ma már a fejedelmek s népek az alól kinöttek, s a mit hajdan saját érdekekben önként ruháztak át a pápákra, azt most már a szükség megszűntével tetszésök szerint visszavehették. A régi idők s viszonyok visszatérését senki sem kívánhatja: de ha napjainkban volt volna olly bíróság, melly a Don Carlos és Isabella, Don Miguel és Maria da Gloria, Lajos Fülöp és Henrik közt fenforgott kérdést fegyver nélkül lett volna képes elintézni, a világ sok vérontástól ment marad. Valamint a császár az egyházi jogok kiadásával hatalomban nem vesztett, hanem nyert, úgy a pápák magasztos hivataluk szent körére szorítva a keresztény nemzetek hodolatában ma magashan állnak, s nagyobb erkölcsi erővel s hatással bírnak, mint midőn hajdan trónokat s egész világ-részeket osztogattak.

S hát ha a pápai kibocsátványokban ollyas is leend, mi az ország törvényeivel ellenkezik, nem tanácsos e az innen következhető zavaroknak épen a placetum által útját állni? — Ugy de ez esetet föltenni nem szabad, s ha az talán megtörténhetnék is, a kormány hatalmában álland azokat, kik az illy iratok kihirdetésébe vagy végrehajtásába befolytak, feleletre vonni. Minden függetlensége mellett is a státushan él az egyház, s az ő szolgálai nem csak

nem állnak a polgári törvényeken kívül, vagy azok fölött, sőt inkább szent hivataluknál fogva kötelesek azok lélekismeretes teljesítése által másoknak is példát nyújtani.

Egyébiránt a placetum az egyházra nézve nem csak bizalmatlanságra mutató, sérelmes s lealacsonyító, hanem még magában is tökéletesen sikerellen intézkedés. Az egyháznak a hívek kormányzatát illető lelki hatalma egyenesen Istentől ered: „a mint engem elküldött az atya, én is elküldlek titeket“ János 20, 21; s annak a lelki dolgokbani szózata akár rendes akár mi más uton, akár placetum mellett, akár a nélkül jusson is a hívek s pásztoraik tudtára, az őket lélekismeretökben kötelezi. A sajtószabadság s a közlekedés annyira szaporodott eszközei mellett áll e vajjon már ma tehetségében a polgári hatalomnak megakadályozni, hogy az egyházi kormány rendeleteit a hívek meg ne tudják, s megtudván ne kövessék? Az egyház isteni eredetű, közönséges s világ végeig tartó levén, ő élni akar, neki élnie, tartania kell, nem csak azon kormányok alatt, mellyek őt tisztelik, de még azok alatt is, mellyek őt kiirtani törekszenek. S jöhet-e vajjon a katholika egyház létre, ha a placetum jogszerű- s kötelezővoltát elismerjük? A polgári hatalom daczára született s vert gyökeret ő, s az isteni ígéretek nyomán terjedni fog az egész világon, és így azon vidékeken is, hol jelenleg reá csak börtönök, máglyák s verpadok várnak. Egy olly intézkedéshez ragaszkodni, mellyet fentartani s eszközölni nem lehet, csak a kormány s a törvények tekintélyének gyöngítésére szolgál. S azért az egyház iránti méltányosságuk dicséretes tanúsítása mellett saját érdekekben cselekedtek a mostani porosz s Lajos a volt bajor királyok, midőn országaikban néhány év előtt a placetum gyakorlatáról végképen lemondtak, s miután arról felséges urunk is nagylelkűleg lemondott, nem lehet kételkednünk, hogy e nagy példák elhatározó befolyással leendnek azon uralkodókra is, kiket egykor a tetszvényi jog követelésére nem a szükség, melly sehol sem forgott fen, hanem csak a hatalmasb fejedelmek példája birt. Így fog megszűnni, vagy mondjuk inkább, így szűnt meg azon a régibb keresztény századokban teljesen ismeretlen gyakorlat, mellynek első nyomát az 1378 és 1389-dik évek közt találjuk, s melly akkor is csak az antipápák ellenében, és így az egyház ótalmára használtott.

A min még inkább álmélkodhatni, az azon zaj, mellyet sokan majd tudallanság, majd rossz akaratból a püspökök büntető

jogának elismerése fölött ütöttek. Ezen jog az egyházi hatalommal lényegesen s elválaszthatlanul össze van kötve; isteni mesterünk adá azt egyházának ama szavaiban: „a ki az egyházat nem hallgatja, legyen neked mint a pogány és a publicánus“ Máté 18, 17; gyakorlá azt az apostol, midőn a vértörő korinthusi keresztényt az egyházból kiveté; de gyakorlák kezdet óta a püspökök is, midőn hiveikre vétkök mértékéhez képest kissébb vagy nagyobb sanyarúságú nyilvános vagy titkos penitentiát vagy büntetést szabtak, az arra érdemeseket pedig hosszabb vagy rövidebb időre s olykor végképen is az egyházból kivetették.

S mi lenne vajjon az olly házból, mellybe szabad volna mindenkinék bemenni, a nélkül, hogy a családtyának joga lenne őt a házi rend megtartására szorítani, s ha akaratoskodnék, ha rendbontó viseletével a családtagok nyugalmit háborítaná, a házból erőszakosan is kiigazítani? mivé kellene az egyháznak válni, ha miután keblébe mindenki beléphet, előljáróinak nem állna hatalmukban az olyanokat, kik az ő tanaiban nem hisznek, kegyszereit megvétik, fegyét kigúnyolják s vásott erkölceik által az ő gyalázatára s a hivek botrányára szolgálnak, a megtérésre komolyabban is meginteni s a szükséghez képest egészen is kivetni? megtagadhatjuk e az egyház előljárótól azt, mivel minden czéh, minden egylet bír, s ha fen akar állni, birnia is kell?

Jósel császár sem vonta távolról is e jogot kétségbe, a mint nem is vonhatta, — mert a ki azt az egyháztól eltagadná, megszűnnék katolikus lenni, — hanem csak azt rendelte, hogy a püspökök egyházi büntetéseket csak a kormányhoz tett följelentés után szabhassanak. S mit nyert ezzel a császár? azt, hogy egy részről a püspöki fenytő jog gyakorlatának a bizalmatlanság szülte eme korlátozása következtében a papoknál a fegytelenség, a hivek közt pedig az erkölcstelenség mindinkább növekedett, más részről pedig a császári rendelet teljesezésbe egész kiterjedésében még sem ment s nem is mehetett; mert a püspökök azután is, mint azelőtt, minden papszentelés kezdetén excommunicációt hirdettek a szolgáló főesperes által azoknak, kik a szükséges kellékekkel el nem látva jmernék magokat fölszenteltetni; továbbá a papok minden gyónás alkalmával hatalmuknál fogva, valamint a gyónókat szükségök s érdemesvolutkhoz képest az egyházi büntetések alól feloldozták. úgy az érdemetlenektől a feloldozást megtagadták, sat.

E példák mutatják milly neműek az egyházi büntetések.

Az egyház Istennek lelki országa levén a földön, valamint szent rendeltetéséhez képest sáfárságára bizott jótéteményeit hivei számára a kegyzerek malaszliban s tanítása, áldásai s az isteni tisztelet vigasztalásiban osztogatja, úgy fenállását Isten mindenható segélye mellett saját büntető hatalmának gyakorlásával védi, teljes szabadságukban állván azoknak, kik benne nem hisznek, s büntető hatalmát el nem ismerik, kebléből kilépni. S mi méltatlanság fekszik abban, ha ő azoktól, kik megrögzött létökre a gyónószékben többszöri gyónás után is ugyanazon bűnökről vádolják magokat, a feloldozást megtagadja, miután a bűnbocsánatnak az életjobbulásban nyilatkozó töredelmes bánat lényeges föltétele; vagy ha el nem temeti azokat, kik párviadal következtében, vagy pedig mint öngyilkosok vagy mint botrányos életűek végső penitentiátlanságban haltak meg, miután az illy boldogtalanok egyházi eltakarítása nem volna egyéb, mint gúnyos profanációja az egyház azon ájtatos imádságainak s szertartásainak, mellyekkel szokta örök nyugalom helyére kísérni az úrban szentül elhunyt jámbor hiveit, s mellyekben ők úgy is semmi becsét sem helyeztek?

Egyébiránt a mennyiben még ez excommunicáció is egyik és pedig legsúlyosb neme az egyházi büntetéseknek, azt sem tartózkodunk megemlíteni, s bátran állíthatjuk, hogy azzal sem fognak a főpásztorok visszaélni, mint nem élnek azzal vissza azok, kik a katólikus világ legnagyobb részében e jog haboríllan birtokában vannak. Az egyház sokkal jobb anya, mintsem hogy fiait a végső szükség esetein kívül ön kebléből kizárja: de ha ez eset beáll, saját legfőbb érdekében fekszik, hogy pártütő s javíthatlan fiaitól ama sanyarú eszköz használata által mencküljön. Azért ha az újabb időkben a boroszlói püspök egyik hívét, herczeg Haczföldet, mivel ez az egyházi törvények s az ismételt püspöki tilalom daczára egy protestans nővel, férje éltében házasságra kelt, s attól többszöri kérés, intés s senyegetés ellenére sem akart elválni, az egyházból kizárta, ezt tennie szükséges volt, hogy a törvény szentségét megmentse, a botrányt elhárítsa s azon véleménynek útját állja, mintha hivei irányában, ezek különböző állásához képest, az egyház különböző mértékkel élne, s nem merné a bünt, mellyet a szegényeknél nem űr, a föld nagyjainak fénylakában háborgatni; — vagy ha némelly főpásztorok a hittől elszakadt s minden kérés s intés iránt

makaesul siket papokat hivatalaiktól megfosztották, s az egyházból kivetették, ehhez nyúlniok mellőzhetlen kötelességök volt, hogy részökről is szüntessék meg ezen sajnálatraméltó egyéneknek az egyház iránti szolgálati viszonyait, mellyeket ők szerencsétlen lépésök által széttéptek ugyan, de meg nem semmisíthettek, s hogy hiveiket ezeknek minden csábításai ellen biztosítsák.

Általában a püspökök szóban levő büntető jogánál nem kell szemeink elöl tévesztenünk, hogy az általuk szabható büntetés csupán egyházi levén s a lélekismeret köréhez tartozván, annak a császári határozat világos kijelentése szerint is „polgári következése nem lehet“; s kik attól félnek, nehogy a főpásztorok ismét életbe léptessék a hajdani nyilvános penitentiát, mellyet az egyház már századok előtt örökre megszüntetett, vagy olyanokkal, kik p. o. templomba nem járnak, a gyónást kerülük, a bűjtöt megszegik sat. büntető hatalmukat éreztessék, azok vagy csak tettetik magokat, hogy színlett rettegésökkel másokat fellázítsanak, vagy igen elfogult keblű, vagy pedig épen abderitai együgyűségű emberek.

De nem fog e a püspökök eme ellenőrtelen hatalma az alrendű papság elnyomására szolgálni? Ez is alyaptalan félelem. A magyarhoni püspökök e hatalmat II-ik József halála óta egész mértékben gyakorolják, a nélkül, hogy eddigi eljárásuk ama félelmet távolról is igazolná. Egyébiránt pedig nem lehet felednünk, hogy egy részről az egyház Istentől a püspöki rendszerre levén alapítva, a papok minden hatalmukat a püspököktől, és pedig egyedül a hivek lelki javának eszközlésére nyerik, s mivel ekként a papok kötelességeinek teljesítésében a hivek üdvössége forog fen, ezek érdekében fekszik, hogy a főpásztorok amazokat tisztjök pontos teljesítésére rögtön s szigorúbb büntetéssel is szorítsák, — más részről pedig, mivel a püspökök e jogukat rendszerint csak birói székben és így egyházi tanácsnokaik hozzájárulásával gyakorolják, biztosítva van minden papnak abbeli szabadsága, hogy a mennyiben magát a püspöki ítélet által érdemetlenül sujtva véli, az orvoslást az egyházi törvények által világosan kiszabott uton s módon főlebb kereshesse.

A mi azonban a cultusminiszternek említett előterjesztvényében foglalt abbeli javaslatát s hasonértelmű legujabbi intézkedését illeti, hogy midőn az egyház az ő büntető ítéleteit külső kényszerítő eszközök által kívánja végrehajtatni, a polgári hatalom segély-

kart neki e részben csak úgy nyujthasson, ha előbb a nyomozási irományok vele közöltetnek, s ő ezekből azon meggyőződést merítette, hogy az egyházi hatóság eljárása az egyházi törvényekkel tökéletesen egybehangzik: nem titkolhatjuk el, miszerint ezt azon önállással, melly az egyházat bíraskodási s coercitiv joga gyakorlatára nézve is illeti, s mellyet e részben a miniszter úr eme szavaiban ünnepélyesen elismer: „A nélkül, hogy a legfelsőbb pátens 2 §-vel ellentétbe jöjjünk, a büntető hatalom önálló gyakorlatát az egyháztól tovább megtagadni nem lehet,“ — egészen megegyeztetni nem tudjuk. Magyarhonban, hol a püspökök bíraskodási hatósága ez előtt nem csupán a fegybeli esetekre volt szorítva, hanem még a clerus büntetteire s a házassági járulékokon felül némelly polgári ügyekre is kiterjedt, törvény által meg volt hagyva a megyei alispánoknak, hogy az egyházi székeknek „compassus“ mellett közölt itéleteit minden halasztás nélkül tizenhat nehéz marca büntetésének terhe alatt tartozzanak végrehajtani. S végre is hajtották a nélkül, hogy a pörirományok áttekintés végett vagy más okból velök valaha hivatalosan közöltettek volna. Sőt az egyházi székek, midőn a felek olly nyomozást vagy okmányt iktattak a pörbe, melly valamelly polgári hatóság által vagy előtt készült, önállásuk érzetében azt birói figyelembe csak akkor vették, itéleteiket arra csak úgy építették, ha azokat önmagok hitelesítették meg.

Minthogy pedig egy részről a törvény azt rendeli, hogy az egyházi székek a canonok szerint itéljenek, más részről pedig a formákat illetőleg a pörmenet s a birói eljárásra nézve magokat nekik főleg az ország törvényeihez kellett alkalmazniok: a pörlekedő felek, midőn vagy azt hitték, hogy az egyházi bíróság által a pörbéli formák sértettek meg, p. o. ha tanuik s okmányaik hitelesítése tagadtatott meg sat., vagy a pörös ügy tekintetében valamelly kedvezésre volt szükségök, p. o. hogy pörüket a „fatalis napok“ lefolyta után is fölebbezhessék vagy megújíthassák, vagy pedig, mint az egyháziak lenyitő pörében, az ítélet által kiszabott büntetés enyhítését vagy elengedését nyerjék sat., a körülményekhez képest szükségesnek talált orvoslást legfelsőbb parancs alakjában az udvari kanczellária útján ő felségétől szokták kérni.

Miután tehát az egyházi hatóság büntető bíraskodása a clerusnak csupán fegyelmi kihágásaira fog kiterjedni, nézetünk szerint a

státuskormány minden igényeinek elég lenne téve azon intézkedés által, hogy midőn valamely papi személy javadalomvesztés vagy más érzékenyebb büntetés végett az egyházi ügyész által pörbe fogatván, a birói eljárásnál akár a pörfolyam alatt akár a végítélet által a törvényszabta formákra nézve magát sértettnek véli, orvoslást a legfőbb törvényszéknél kereshessen, melly is e részben a pör megtekintése után törvényszerűleg fogna rendelkezni. Az egyházi hatóság büntető ítéleteinek végrehajtása végett a polgári hatalomkar szüksége ritkán fog beállni: azonban ha csakugyan valamely papra nézve kénytelen lenne az egyházi hatóság a polgárinak közbejöttét igénybe venni, nem látjuk át annak szükségét, miért kellene minden illy esetben ez utóbbival az ítéleten felül még a nyomozási irományokat is közleni? Talán azért, hogy a polgári hatóság lássa, vajjon a püspök nem élt e vissza hatalmával, s a büntetésszabásban megtartotta e a törvényt? Ugyde ha föltesszük is azt, hogy a polgári hatóságok az egyházi törvények tömkelegében teljesen jártasok lesznek, eme kérdés illy tisztán fegybeli ügyekben csak a fölebbi bíróságok dolga lehet, mellyekhez az appellata rendes útján folyamodni az illető egyéneknek úgy is szabadságukban álland, s mellyeknek ítélete által ha az ügy el leend döntve, ebben a státuskormány szintügy megnyugodhatik, mint kénytelen a polgári bíróságok ítéletein megnyugodni, noha az emberléthez kötött gyarlóságnál fogva ezek s amazok legjobb akarattok mellett is egyiránt hibázhatnak, nem levén s nem is lehetvén a társadalomnak a birák irányában más biztosítéka, mint a mellyet az ő tudományuk, lélekismeretök s függetlenségök nyujthat.

S épen e tulajdonok valamelyikének hiányában keresendik sokan ezen intézkedés okát, melly is valamint egy részről csak arra szolgáland, hogy az egyházi bíróságok tekintélyét csökkentse s ítéleteik teljesítését hátráltassa, úgy más részről kellemetlen collisiókra vezetend: miután több mint lehetséges, hogy ha a polgári hatóság az egyházi bíróság ítéletének törvényesvöllát el nem ismervén, azt végre nem hajtandja, a püspök ahhoz mint legjobb meggyőződése szerint igazságoshoz továbbá is ragaszkodni fog, és így megtörténhetik, hogy valamely lelkész, kinek makacsságát sem felfüggesztés, sem excommunicáció által megtörni nem lehetell, javadalma birtokában a püspöki ítélet daczára is megmarad, nem levén senki, ki az ő elmozdításában a püspöknek segédkezet nyujtson. — Ha a

polgári hatóság az egyházi bíróság ítéleteinek végrehajtását a pör megtekintésétől s azok törvényesvoltától függesztendi fel, ez által azoknak nem végrehajtója, hanem censora, az egyházi hatalom irányában pedig föllebezési bírósággá lesz.

Azt azonban elfogadhatónak vélnők, miszerint az illető polgári hatóság, midőn nézete szerint a végrehajtás fontos s a kormány figyelmét is felhívó következtetéseket vonhatna maga után, a vele közölt püspöki ítéletet s kérést a végrehajtás előtt a miniszterium elébe terjessze föl, melly is a pör megtekintése után az ügy czélszerű elintézése iránt közvetlenül a püspökkel fogna értekezni. Illy értelemben véve a polgári hatóságnak tulajdonított ama jog nem decisiv hanem csak suspensiv erejű volna.

Hála a császárnak azon nemeslelkű határozataért, melly szerint késznek nyilatkozott a püspökök kinevezésénél, dicső őseitől öröklött joga fentartása mellett, a tartománybeli püspökök ohajtását előlegesen kivenni.

A püspökök választásának minden módja megkísértetett már, s valamennyinek van jó de rossz oldala is, s a melly mellett elméletileg nyomosb okok látszanak harczolni, épen azt a tapasztalás kevésbé ajánlja. A nép választása a legbotrányosb s olykor borzasztó vérontásig fajult kicsapongásokkal járt. Az 1789-diki francia constituante igyekezett ugyan e választásmódot ismét divatba hozni, azonban kísérletének szerencsétlen sikere csak azon régi tapasztalat igazolására szolgált, hogy a mi egyszer méltán túlélte magát, azt tartós új életre föltámasztani többé nem lehet. — A káptalanok általi választás helyesvoltát sokan elvileg is kétségbe vonják. Választási eljárásuk a római székek számtalan esetben méltó kifogásra s egyszersmind a scrutiniumot illető ama szabályok hozatalára nyujtott alkalmat, mellyek tömérdek sokasága ismét csak a választás nehezítésére szolgált. — A legközelebbi időkben sokan a legjobb módot aban vélték föltalálnak, ha a választásban a káptalannal a megyei clerus is részt veend. Így van ez kisebb nagyobb mértékben Bajorországon kívül Némethonban; s mind e mellett is, ha tán némileg kemény de nem épen alaptalan egy jeles német írónak azon észrevétele, hogy az újabb időkben gyakran a protestans fejedelmek által a választók figyelmébe ajánlott férfiak a püspöki székre méltóbbak s alkalmasbak voltak, mint

a kiket erre amazok választottak. Ide járul még azon félelem is, hogy talán a megyei clerus szavazata a közjó minden szeretete mellett sem leend egészen ment a személyes érdektől, s ekként valamint a választás előtt soraiban szenvedélyes pártok fognak alakulni, úgy a választás után a győztes párt el nem mulasztandja szerencsésen sikerült voksolása díját a választott kegyecinek kizárólagos birtokában keresni.

Miután a nép választásával egybekötött zavarok s erőszakoskodások ellen a clerusnak segélyt s ótalmat csak a fejedelmek nyujthattak, abban, hogy lassanként a kinevezés is az ő kezeikbe jutott, az egyház annál készebb volt megnyugodni, minthogy a püspökségeknek majd felállítására, majd jövedelmek s előjogokkali ellátására az ő bőkezűségök s buzgalmaik műve volt.

A császárnak mint apostoli királynak e joga Magyarországon, törvényeink elismerése szerint is, a római szék világos adományán alapszik, s eredetére, terjedelmére s jelentőségére nézve különbözik attól, mellyet ő a többi koronaországokban gyakorol. Minthogy pedig ezen jog az ausztriai monarchát személyesen és pedig nem a polgári alkotmány határozatánál, hanem az egyház megegyezésénél fogva illeti, s mivel a szóban levő legfelsőbb nyilatkozat szerint a kinevezendők iránt előbb az illető püspökök fognak meghallgattni: igen reménylhető, hogy a püspöki kinevezések, mint a miniszteri felelősség körén kívül fekvők, minden miniszteri előterjesztés említése s minden ellenjegyzés nélkül egyedül ő felsége aláírása mellett fognak történni.

Noha pedig kételkednünk nem lehet, hogy a meghallgatandó püspökök ajánlataikat legjobb meggyőződésök szerint teendik: megtörténhetik azonban, hogy megyéikben (mert ajánlataik valószínűleg leginkább ezekre lesznek szorítva) ajánlható egyének nem fognak ugyan hiányozni, de kijelöljeik minden érdemesvolutuk mellett sem leendenek a megüresedett püspöki szék körülményeihez képest alkalmassak, következőleg ennek betöltésére a kinevezendő férfit az illető tartománybeli megyék határain kívül kellend keresni; sőt még annak szüksége is gyakran beállhat, miszerint az üresen álló székre, akár ennek érdekében akár jutalomként vagy más fontos tekintetből valamely megyés püspök tétessék át: mind ezeknél fogva igen kívánatos, hogy ő felsége ollyatén minőségben, mint egykor

XIV-ik Lajos francz királynál Paulai sz. Vincze, Lachaise s Bourdaloue, s később Grand-Aumaunier név alatt több jeles püspökök voltak, méltóztatnék valamely érdemes s az egyház szükségeivel közelebbről ismerős s minden önző vágyakon felülemelkedett egyházi férfit maga mellé alkalmazni, kinek lélekismeretes tanácsával a püspökségek s egyéb javadalmak adományozásánál legfelsőbb tetszése szerint élhessen.

Hogy ő császári királyi felségének a szerzetes rendek s a házassági törvények iránt még hátralevő legfelsőbb határozatai a fentebbiek szellemével meg fognak egyezni, teljes bizalommal várhatjuk.

Hithideg századunk undorodva néz a szerzetes társulatokra, s köztök csak azokat türi, mellyek vagy a betegek ápolásával, vagy a közoktatással, vagy a lelki pásztorsággal foglalkozkodnak. Azonban a szerzetes társulatok szent feladata a keresztény tökély egy magasb fokozata utáni törekvésben, vagyis a parancsok teljesítésén felül még az evangéliumi tanácsok követésében is állván, az egyháznak szintolly drága intézetei ezek közt azok, mellyeket a világ „közhasznuaknak“ nevez, mint amazok, mellyek tagjai magokat a contemplatív életre szentelték; reá nézve szintolly hasznos a Karthausiak s a zárdái szüzek ájtatos imádsága, mint a Benedictinus társulatok tudományos buvárkodása vagy a Jesuiták térítő buzgalma. S miután alig van e világon olly nyomor, mellynek enyhítésére, s olly szükség, mellynek pótlására szerzetes rend nem alakult volna, méltó, hogy létezzék ollyan is, mellynek zárdáiban kidoboghassa magát a zordon élet viharai közt elbusult szív, s menedéköket találhassák azok, kiket keblök elolthatlan ösztöne a magányba vonz, hogy ott, távol a világ zaja s kísérteteitől, a testsanyargatás s az áhitat s elmélkedés szent elragadtatási közt munkálják örök üdvöket. A szerzetes társulatok tisztán egyházi intézetek levén, még akkor is, ha az álladalom javára tanítanak vagy betegeket ápolnak, ebbeli kötelelességeket nem az álladalom, hanem az egyház nevében, mert egyházi fogadalmuk következtében, teljesítik. A státus, melly a polgárok associatióbeli jogát biztosítja, kénytelen amazok jogszerűségét is épen úgy, mint más gyakran a legbizarrabb nemű s nevű polgári egyletekét, elismerni, de a régibb s legujabb tapasztalások nyomán saját tanulságára még azon figyelemreméltó tünemény valóságáról is meggyőződni, hogy a szerzetes

társulatokat el lehet ugyan ideiglenesen nyomni, de végkép kiirtani, vagy hogy egy vagy más alakban ismét föl ne éledjenek, megakadályozni nem lehet: mert az egyház, melly az evangéliumi tanácsokat szenteknek hirdeti, fogja egyszersmind nemzeni mindenkor azon férfiakat is, kik azokat saját üdvökre s mások épületes példájára gyakorlatba veendik. Az angolok szerettek egykor azzal gúnyosan kérkedni, hogy náluk valamint Edgár király a farkasokat, úgy VIII-ik Henrik a szerzeteseket örökre kiirtotta; de ha amazoktól mindeddig mentek maradtak is, ezek száma köztök mindinkább növekedik, s náluk kerestek menhelyet még azon üldözött szerzetesek is, kiknek kirablása- s száműzésével szokták rendszerint a forradalmiak a szabadság szaturnáljait megkezdeni.

Azonban eredetök minden szentsége mellett is a szerzetes társulatoknak időnként reformra van szükségök: másként, mivel szabályaik némelly pontjai lassanként elavúlnak, s a világgali érintkezés által a „spiritus huius saeculi“ észrevehellenül közükbe is befészkei magát, tagjaik s házaik számát tekintve külsőleg virágzó állapotuaknak tetszhetnek ugyan, de a mint szent alapítóik éltető szelleme tőlök távozik, mindinkább merő lelketlen vázalakokká fajúlnak; — „corruptio optimi pessima.“

E lélekfrissítő reformot kívánják munkába venni a Bécsben tanácskozott püspökök, melly is a birodalombani szerzetes rendek tekintetében annál szükségesb, mennél dermesztőbb volt ezekre nézve a József császár ujtásinak befolyása. A püspökök e részbeni határozatai előttünk ismeretlenek, meg vagyunk azonban győződve, hogy e reformi üdvös tervezeteikben az illető szerzetek főnökeinek nézeteit is figyelembe vevék, s önmagokra nézve megelegetdvén azon hatalommal, mellyel a püspököket a tridenti zsinat még az „exemtusok“ irányában is felruházta, czéltott reformjaikat az apostoli szék jogainak kimélete, s annak útján s helybenhagyása mellett ohajtják eszközteni. Melly közhasznú törekvéseiket minden egyházához hű katolikus legbuzgóbb kívánatai kísérik.

Minden okunk van teljes bizonyossággal reményleni, miszerint ő felsége a püspöki karnak a házassági törvényhozást illető fölterjesztvénye következtében a József császár által felállított rendszert meg fogja szüntetni, s a házassági ügyek fölötti biráskodást

az egyháznak visszaadni.*) — A házasság szent jellemét nem lehet megörizni, ha annak ügyei az egyházi hatóságtól elvonva világi bírák avatlan kezeire bízvák. Egyébiránt több mint valószínű, hogy az egyházi bíróság jogköre a házassági pöröknek csupán érdemére leendő szorítva, a jegyajándék, a hozomány, élelmezés, közkeresmény s általában a járulékok fölötti bíráskodás pedig kizárólag a polgári ítélőszékekhez fog tartozni. Azon minimum ez, mellynél kevesebbet az egyház el nem fogadhat, miután ebbeli jogát elvitáztatlanul biztosítja a trienti zsinat ama dogmaticai határozata: „Si quis dixerit causas matrimoniales non pertinere ad iudices ecclesiasticos, anathema sit.“ Sess. 24. can. 12.

Tagadhatlan ugyan, hogy az egyháznak ama járulékokat illető bíráskodása a polgári hatalom engedelményéből származott, s ekként ha ez, a mit önkényt adott, vissza kívánja vonni, itt az egyház részéről követelésnek helye nem lehet: azonban mellőzve azon jogmaximát: „accessorium sequitur suum principale“, és azt, hogy az egyházi törvényszékeknel a pörfolyam kevesebb formaságokkal jár, és így könnyebb s tetemesen sebesebb, az igazság kiszolgáltatása pedig aránytalanul olcsóbb volt, mint a polgáriaknál, az egyháznak, mint p. o. ez előtt Magyarhonban is, a járulékokra is kiterjedt bíráskodása a polgárok érdekében feküdt, miután e szerint mind az érdemre mind a járulékokra nézve ugyanazon egy pör útján s ugyanazon bíróság előtt nyerhettek ítéletet. Jövöre ezen előnytől el fognak esni, s miután ügyöket az érdemre nézve az első bíróságtól kezdve a föllebezés valamennyi fokozatán, fel épen a római székig keresztülvitték, a járulékokra nézve a polgári bíróságok előtt újra pörbe kellend szállniok, s ügyök végeldöntése után gyakran évek hosszan át epedniök. És így midőn talán a protestansok házassági ügyeiket mind a kettőre nézve egy bíróság előtt bevégezhetik, a katolikusoknak e részben egymás után két külön

*) Minthogy mi itt csupán a házassági ügyekbeni bíráskodásról szólunk, azon olvasóink tekintetéből, kik előtt az itt érintett házassági törvényhozás az ő egész terjedelmében talán nem volna eléggé ismeretes, e tárgy iránti biztosb tájékozhatás végett jónak tartánk a fennemlített magyarhoni püspöknek az akkori státuskancellárhoz ez ügyben intézett két rendbeli előterjesztvényeit a függelék VI és VII-ik számai alatt közleni.

nemű bíróságra, ide értve mind a kettőnek a főlebbvitelt illető hierarchicus sorát is, leendő szükségök. — Egyébiránt e pontot, úgyszinte a püspöki kar egyik fölterjesztvényében tárgyalt közoktatást illető nézeteink bővebb kifejtésére talán még máskor nyiland alkalom.

Miután a birodalmi alkotmány 2-ik §-e a többi törvényesen elismert egyházak s vallásbeli társulatokkal együtt a katholika egyházra nézve is biztosítja a cultus, a közoktatás és jótékony czélokra szánt intézeteinek, alapítványinak s vagyonának birtokát s élvezetét, a milly igen ohajtjuk, szintolly bizodalmasan reményljük, hogy a mit az egybegyült főpásztorok a vallásbeli, a tanulmányi és iskolai alapérték kezelése tekintetében joguk s kötelességüknél fogva kértek, teljesedni fog. Ha Magyarországon az ájtatos alapítványok nagy részét a püspökök felügyelete alatt a káptalanok folytonosan a legkedvezőbb sikerrel kezelhetik; ha az egyháznak a canonokon, az alapítók rendeletein s a dolog természetén gyökeredzett ebbeli jogát kétségbe vonni nem lehet: igen rendén van, hogy az egyház többé ne mellőztessék azon alapítványok kezelésénél, melyeknek elvitázhatlanul csak őt illető sajátságában ő egyébként is a státussal soha sem osztozhatik. Ez utóbbinak e részbeni eddigi eljárása minden igyekezet s jóakarattal mellett is áldástalannak mutatkozott, s midőn a káptalanok kezelése alatti ájtatos alapítványok mind a kezelők dicséretes pontossága mind a hívek bizodalmánál fogva évenként ezekkel gyarapodtak, a kormány közvetlen kezelése alatt állt alapítványi fekvő javak a várható jövedelem minimumjánál alig hoztak be többet, a tőkék pedig a számos veszteség mellett tetemesen csökkentek, s alig van az újabb időben arra példa, hogy új alapítványokkal szaporodtak volna. E szerint az egyház e részbeni igényeinek kielégítése még azon figyelmet érdemlő előnnyel is fogna járni, hogy az alapítványok folytonos növekedésüket lelendik a hívek azon ájtatos adakozásában, melly azok iránt, mióta a kormány kezelése alatt vannak, végképen kiapadt. S épen e tekintetből kívánatosnak találták az 1848-i posonyi országgyűlésen jelen volt főpásztorok, hogy ő felségének törvényszabta legfelsőbb felügyelése mellett a kath. alapítványok kezelésében részt vehessenek az egyháziakon kívül a közbizodalom által arra megyénként kijelölendő néhány világiak is.

Az alapítványok szaporodása a hivek buzgalmának biztos hévmérője, s az egyháznak ma, midőn a legújabb időkben szenvedett veszteségei után a clerus tehetsége olly igen csökkent, szükségei fedezésére nélkülözhetlen de egyszerűsmind, mert a szeretetből fakad, kiapadhatlan forrása. Annál inkább szükséges tehát azokat gondosan ápolni s gyarapodásukat a hivek istenes bőkezűségében biztosítani, mennél kevésbé lehet az egyház valódi érdekével megegyeztetni azt, hogy szükségeit kisebb vagy nagyobb mértékben az állodalmi pénztár pótolja, s ő kénytelen legyen a kormányi budget egyik rovatába illesztve, élelmét évenként a parlamenti többség szeszélyétől várni. A melly ország lakói több vallásbeli felekezetekre oszlanak, közöttök a békét s egyetértést csak úgy tarthatni fen, ha minden felekezet saját vagyonának háborítlan birtokában biztosítva, egyházi szükségeiről önmaga gondoskodik. Csak így lehet kikerülni náunk jövőre is azon elkeseredést, mellyel Angliában a katolikusoknál s a többi disszenterknél méltán támaszt az, hogy kénytelenek a státusegyház fenállására, fényére s terjesztésére lélekismeretök ellen is adózni, — s azon kölcsönös szemrehányásokat, mellyekkel Franczthonban a vallásbeli felekezetek egymást bosszontják, valahányszor templomára, tanodájára vagy paplakára egyik vagy másik az országos pénztárból valamelly öszszeget nyer; ennek okát a többiek rendszerint az illető miniszternek majd felekezeti részrehajlásában majd political rokonszenvében szokván keresni. Egyedül az iskolaügy igénylendi a kormány pénzsegélyét és pedig nem a felsőbb tanodákra, mert ezek, nehányat kivéve, saját alapítványikból képesek leendnek magokat jövőre is fentartani, hanem az elemi iskolákra nézve; azonban e részben is lehetséges az állodalom anyagi segélye a nélkül, hogy az a vallásbeli felekezetek kölcsönös rivalitásának fölébresztésére szolgáljon, ha t. i. az állodalom azt az illető egyházak hiveinek számához mért arányban egyszer mindenkorra akként nyujtaná, hogy azok ezt tökesítvén, csupán a kamatokat fordítsák iskoláik javára. Csak ezen intézkedés fogná az állodalmat azon évenkénti milliomok terhétől, melly máskép az iskolaügy miatt reá vár, mentté tehetni s a vallásfelekezeteket is kielégíthetni, miután ezeknek, ha p. o. a katolikusokat s protestansokat a nem-egyesültekkel egybehasonlítjuk, e részbeni szükségeik, s tekintve a protestansoknak iskoláik iránti törvénybiztosította autonomiáját, jogaik is igen különbözők.

Mindezek után ha tekintjük, milly siralmas állapotra süllyedt József császár intézkedéseinek fogva az ausztriai birodalombeli katólika egyház, s mint török szét ennek járma felséges urunk egy szavára, lehetetlen a dolgok e szerencsés fordulatában annak újabb fényes bizonyosságát nem csodálnunk, hogy „a királyok szive az úr „kezeben van“, s hogy az egyházat Isten lelke vezeti. Ki merte volna hinni, hogy midőn a mártziusi napok után a régi törvények által egyébként is biztosított katólikus jogok érdekében a clerus s hivek részéről beadott szerény petitiót a pozsonyi országgyűlés még tárgyalásra sem méltatván, gúnyosan félredobta, — midőn Bécsből szerzetes férfiak s nők az örvöngő sokaság által a legbotrányosb bántalmak közt elüzetnek, — a kremisiri országgyűlésen a katólika egyház irányában a legellenségesb érzés mutatkozik, s a lázadás európaszerre fölemelt fövel járva, győzelmi ittasságában trónt s egyházat végveszéllyel fenyeget, ennyi zavarból, ez ádáz bünfertőből az egyház szabadságának hajnala derüljön fel? —

Hogy az üldözés által erősbödjék, megengedi ugyan egyházát az úr olykor ideig óráig kísértetni, de végképen elnyomatni soha sem. Mint a szivacs, mihent az őt szorító marok tágul, expansiv erejénél fogva előbbi alakjára rögtön visszatér, úgy az egyház is a zaklatás szüntével visszafoglalja előbbi állását, s míg üldözői vagy kilankadnak vagy kihalnak, ő frissebb életre üdülve halad mérhetlen pályáján tovább. — S mi vajjon hetven év egy oly egyház irányában, mellynek tizennyolcz százados az emlékezete s halhatlan a reménysége? Pedig az isteni ígéretek mellett épen ez az, a min elleneinek minden erőködése megszégyenül. Nincs ugyan neki e földön teljes diadal ígérve, de léte a napok fogytáig levén biztosítva, felüléli ő valamennyi ellenségeit. Az őt hajdan üldözött Czárók minden hatalmuk s dicsőségökkel a porba szálltak, s fénylakuk, mellyből szórták egykor ellene kegyetlen vérparancsikat, úgy áll ma a palatin-halom ormain, mint egy összetört világ bús romjai; míg a fölfeszített szegény halász utódai a vaticán csarnokból kormányozzák ma is a kereszt által meghódított népek millióit. — Alig lett Constantin alatt szabaddá az egyház, s emberileg úgy látszott, hogy a mirigy gyanánt terjedő arianismus rohama fogja őt megdönteni; de miután ez majd az erőszak, majd az ármány útján a keresztény világ legnagyobb részét meghódította, s soraiban egymásután három császárt s több hatalmas fejedelmet

számlált, úgy veszett el, hogy eltűnte módját s idejét még a hisztória is elfelejté följegyezni, — úgy veszett el, mint a rajna, melly miután Európa legszebb részét egész pompájában átfutotta, medrétől fosztva Holland homokjai közt diestelenül enyészik el.

Az egyház szinte olly fegyvertelen volt Napoleon ellen, mint volt hajdan akár Barbarossa Frigyes, akár IV-ik Henrik, akár Julián ellen: de midőn ezek csaknem nyomtalanul eltűntek, a csatater az övé maradt. — Egy jeles francia író *) szép hasonlítása szerint ollyan ő mint ama csónak, melly a tengervész közepette a felzúdult habok által ide s tova hanyatik. A parton állók félelem s rettegés közt várják a pillanatot, mellyben az vagy zátonyra jut, vagy végképen elmerül. Azonban a fergeteg lassanként csillapodik, s a már elnyeltnék hitt csónak a még tajtékozó hullámok egyikén ismét feltűnik, oldalain ugyan számos nyomait hordva azon sebeknek, mellyeket rajta a szirtek ejtettek, de egyszersmind a habok élén körülúszva azon szétromcsolt nagyobb hajók töredékétől, mellyek őt előbb üldözték. Kéri ugyan ő a háborúság közt az Istent, hogy röviditse meg látogatása napjait: azonban bár milly hatalmasak legyenek is az ellene fölkelt népek s fejedelmek, mit sem retteg: látta ő valamennyi európai országok bölcsőjét, s soknak már sirját is, s homlokán írva viseli, hogy felüléli ő valamennyi ellenségeit. Panasztalanul tűrheti tehát ő az üldözéseket, mert örökifjú létét tekintve magára alkalmazhatja Tertuliánnak ama szép mondását: „Deus longanimis est, quia aeternus est.“

E szerint az ausztriai birodalombani egyház szabaddátételét méltán tekintik a katolikusok úgy, mint az isteni ígéretek csalhatlan teljesedésének újabb fényes bizonyosságát, s méltán csatlakoznak a hála legőszintébb érzetével azon szivreható nyilatkozathoz, mellyel pápa ő szentsége ez évi május 20-iki allocutiójában felséges urunknak az egyház iránt tanusított nagylelkűségét s példás hű ragaszkodását az egész világ előtt ekként köszöni s magasztalja: „Háborúságink közt, úgy mond, leghathatósbb vigasztalást meritettünk Krisztusban legkedvesb fiunk Ferencz Jósef ausztriai császár kibocsátványából, ki kitünő vallásosságánál fogva a mi kívánatinkat s ohajtásinkat valamint tágas birodalma tisztelt püspökeieit is betöltötte, s

*) Champagny, le Correspondant mensuel. T. 1. p. 9.

„minisztereivel egyetértőleg örömet s a legnagyobb készséggel nyitott birodalmába utat a katholika egyház annyira ohajtott szabadságának. Mi tehát köszönetet mondunk ezen felséges császár és királynak ama jeles s egy katholikus fejedelemhez tökéletesen méltó eljárásaért, s vele együtt örvendünk az úrban, valamint reményljük is, hogy ezen istenfelő monarcha a katholika egyház iránti ragaszkodásánál fogva nagyszerű munkáját folytatni s ez által e részbeni érdemeit tetézni fogja“.

F ü g g e l é k.

I.

II-ik József császár leirata a magyar kancelláriához.

An die hungarische Kanzley

den 9-ten May 1782.

Ich finde nothwendig die letzthin mit Sr. päbstlichen Heiligkeit von mir ohnmittelbar gepflogene Verhandlungen und gewechselte schriftliche Äusserungen der Kanzley ihrem ganzen Inhalt nach mitzutheilen, auf dass sie hieraus meine weitere Gesinnung in Bezug auf ein so andere in publico-ecclesiasticis bisher erlassene Anordnungen entnehmen, und in deren Gemässheit auch die genaue Belehrung an die sämtliche Bischöfe, so wie auch an das Locumtenential-Consilium zum künftigen Richtmaass gelangen lassen möge.

In beeden Nebenlagen sub A. et B. sind sowohl die geäusserte päbstliche Ansinnen als auch meine über jeden Punkt beygesetzte Beantwortungen begriffen.

Diesem zufolge hat es:

ad 1um et 2um Der Beylage A) bey den in dem Toleranz-Wesen schon vorgeschriebenen Maassregeln fortan sein gänzlich Verbleiben, dem also auch unabweichlich zu inhaeriren ist.

- ad 3um Ist eben so auch die getroffene Einrichtung und die bestimmten Vorschriften in Ansehung der Bücher-Censur in unverrückter Beobachtung zu halten. Den Bischöfen wird so, wie bisher frey bleiben sich wegen schädlicher Bücher mit Vorstellungen an die Landesstelle zu wenden, von deren Beurtheilung es abhanget, ob sie in den vorgestellten Bedenken den Beweggrund findet auf einen Verboth bey Hof einzuschreiten, oder hierwegen der Censur einige Weisung zu geben.
- ad 4um Ist gleichfalls auf der bestehenden Verfassung wegen der Obereinsicht über jenes, was in den bischöflichen Seminarien und Priesterhäusern sowohl in Bezug auf Zucht als Lehre und Unterricht geschieht, lediglich zu beharren.
- ad 5um Muss den Bischöfen mein ausdrücklicher Befehl erklärt werden, womit Niemand sich unterstehe über die Condemnation der in der bekamten Bulla Unigenitus verbotenen Propositionen weder pro noch contra zu disputiren. Auf den Schulen aber sind die Lehrer anzuweisen, dass sie den theologischen Schülern ebenfalls nur den Begriff und nöthigen Unterricht von dieser Bulla geben sollen, ohne jedoch in den Schul-Zirkeln oder andern sowohl öffentlichen als privat Gelegenheiten sich über die darinnen enthaltenen Propositionen in Disputationen pro vel contra einzulassen.
- ad 6um Beruhet der Punkt auf sich, und ist lediglich auf meiner Anordnung wegen der Placeti Regii zu bestehen, da ohnehin auch in materia dogmatica die Bullen nur von darum der Einsicht unterzogen werden, um zu sehen, ob sie wirklich dogmatisch sind.
- ad 7um Kann ebenfalls auf sich beruhen, nachdeme wegen der casuum in Bulla coenae reservatorum, da ohnehin diese Bulla unterdrücket ist, weiters keine Frage mehr seyn mag.
- ad 8um Verbleibet es bey dem schliesslichen Einverständniss, dass das Jurament von den Bischöfen nach den wörtlichen Inhalt, wie solches von den Bischöfen in Frankreich dem König geschworen wird, abgelegt werden solle. Dem Locumtenential Consilio muss also diese Formula zu dem Ende mitgetheilet werden, damit in dieser Gleichförmigkeit die Beeidigung jedes neuerwählten oder ernannten Bischofes, so wie es meine Anordnung ddo 26-ae August. 1781 vorgeschrieben hat, künftig

geschehen möge, und wird also dadurch die vorige Eides-
Formul aufgehoben.

ad 9um 10um et 11um Ist meine Gesinnung connivendo zu gestatten, dass diejenige Bischöfe, welche mit den hier vorkommenden Ehe-Dispensen jure proprio fürzuziehen Anstand nehmen, in Rom diese facultates dispensandi auf lebenslang ansuchen mögen. Es ist daher Ihnen Bischöfen zu erklären, wienach ihnen freystehe die facultates dispensandi circa impedimenta matrimonii in gradibus prohibitis consanguinitatis et affinitatis so weit als solche in gradu quarto et tertio nullatenus tamen tangente secundum, ihnen bisher pro pauperibus eingeräumt gewesen, auch pro nobilibus et ditioribus in Rom lebenslänglich zu impetiren, und dass sie alsdann auch in formula consueta zu dispensiren hätten; allermassen nicht zugegeben werden kann, dass in was immer vor Ehe-Dispensations-Fällen von den Partheyen ohnmittelbar nacher Rom um die Dispensation recurriert werde, sondern in allen Fällen diese bey ihren Bischöfen angesucht, und durch selbe von Rom, wenn es nöthig, erhalten werden.

Was aber alle diejenige Personen und Falle betrifft, die in gradibus proximioribus sonst einer päbstlichen Dispensation nöthig gehabt haben, da will ich noch ferners gestatten, Dispensen in Rom vorgeschriebenermassen anzusuchen; da aber selbst nach Vorschrift des Concilii Tridentini derley Dispensen nur selten, und zwar nur ob publicam causam, et inter magnos Principes statt haben sollen, derley Beweggründe aber, und ob wahrhaft eine causa publica unterwalte, am sichersten nur von der politischen Landes-Behörde beurtheilt werden mag. so ist zur künftigen allgemeinen Beobachtung bekannt zu machen, dass künftig alle diejenige Personen, die in solchen gradibus proximioribus eine Dispensation nöthig haben, vor, als sie bei ihrem Bischof selbe ansuchen, anforderst die landesfürstliche Erlaubniss dazu bewirken, und zu diesem Ende die Beweggründe der vorgesetzten Landesstelle anzeigen sollen, welche deren Bestand, und ob sie von der hinreichenden Erheblichkeit sind, erwegen, und nach Befund um die Erlaubniss zu den vorhabenden Recurs gutächtlich einzuschreiten, oder solche zugleich abzuschlagen haben wird.

Erst mit dieser bewürkten Erlaubniss, und deren Production in originali können sodann die Partheyen bei dem Bischof sich melden, der in ihren Namen die Behelfe in Rom anzubringen, und die Dispens zu bewürken, nach deren Imperirung auch den ordentlichen Pfarrer hievon ins besondere zu unterrichten hat.

Der Landesbehörde ist hierwegen zu gleicher Zeit die Belehrung zu geben, dass sie dergleichen vorkommende Gesuche zwar mit Gutachten einbegleiten, dennoch aber zu Vermeidung ohnnöthiger Schreibereyen diejenige sogleich abweisen solle. wo in Bezug auf ihre Heirath in gradibus proximioribus prohibitis nicht evidens ratio boni publici obwaltet.

ad 12um 13um et 14um Meine Anordnungen in Betreff der aufgehobenen Ordens-Klöster schreiben das bestimmte Richtmaass vor, wornach sich weitershin, da auch meine gegenwärtige Erklärung sich darauf bezieheth, hierunter zu achten ist.

ad 15um et 16um Verbleibet es wegen Aufhebung des nexus mit den Ordens-Generalen, und wegen der Exemptionen bei dem schon festgesetzten Generali.

Ich versche mich, dass die Bischöfe hierunter ihr Amt zu handeln, und so, wie es in meiner Anordnung vom 13-ten März 1781 vorgeschrieben ist, die ihnen gebührende Aufsicht über dem Clerum Regularem zu übernehmen, und fortzuführen nicht anstehen werden.

Was ich hierunter unabhängig von den schon bestehenden Generalien noch verwilliget, ist das Notifications-Schreiben, vermög dessen die neuerwählte Provincialen von ihrer Erwählung lediglich zur Wissenschaft dem Ordens-Generalen die Nachricht geben mögen, welches jedoch nur unter der Vorsicht zu gestatten ist, dass derley Notifications-Schreiben von dem neuerwählten Provincialen immer der Landesstelle überreicht, und von dieser zur Hofstelle befördert werden müssen, welche sodann, wenn kein Bedenken vorkömmt, solches durch den Weg der geheimen Hof- und Staats-Kanzley nach Rom, so wie auch die Antwort wird gelangen machen.

Was ad art. 5-um Lit. B. von dem bisher von der Nunciatur ausgeübten richterlichen Amt vorkommt, da hat es bei meiner schon bestehenden Anordnung zu verbleiben, dass die

Nunciatur in keinem Falle einen richterlichen Auspruch fallen, sondern es bei dem schon festgesetzten ordine judicario hierunter seyn Bewanden haben soll.

Bevor noch die Kanzley nach dieser Vorschrift die Aufträge an die Behörde ausfertigt, wird Sie mir ihren gutächlichen Befund, ob, und was sie etwa nach den Landesumständen und Verfassung dabey noch zu bemerken erachtet, vorlegen können.

Joseph.

A *)

Válasza császár Ő Felségének.

(Risposta di S. M. dell' Imperatore)

Azon fiui ragaszkodással, melylyel Ő Szentségének, — ki szivemben olvashatta az ott általa ébresztett tiszteletet s szeretetet, — mind tiszteletreméltó jelleme mind legbecsesb személye iránt viseltetem, vettem s olvastam hozzám intézett olly igen barátságos s szíves iratát. Ő Szentsége teljességgel nem kételkedhetik mindannak őszintevoltáról, mit szerenesém van imitt röviden, s minden politikai formáság nélkül czikkenként Ő Szentségének válaszolni.

Ad 1um.

Túl mennék az ezen iratnak szánt határokon, ha jelenleg ismételném mindazt, mit szerenesém volt Ő Szentségének élő szóval mondani.

Nyilatkozata a szent Atyának.

(Dichiarazione di Santo Padre.)

Atyai bizalommal terjesztjük elé Felségednek a mi főpásztori aggodalminkat azon némelly czikkekre nézve, mellyek iránt vigasztalásunkra már kiismertük Felségednek magukban véve jó szándokait (il fondo delle rette sue intenzioni). Teljes őszinteséggel s minden politikai formáságok nélkül szólunk Felségedhez. Kötelességünk teljesítése egyetlen tárgya valamint utazásunknak, úgy ezen őszinte nyilatkozatunknak is.

1mo.

Mindenek előtt méltóztassék figyelembe venni, hogy a hol csak a polgári türelem a kényszerítő körülmények következtében be-

*) Ez és a következő B. alatti irat olasz nyelven lévén fogalmazva, azokat eredeti szövegek helyett fordításban közöljük.

úgy szinte azon alapos s érett megfontolás után tartományim helyzetéből merített s a religiónak, következőleg a státusnak is jólétére szolgáló, mindenek fölött pedig a lelkek nagyobb javára célzó okokat, körülményeket, nézeteket s tekinteteket, mellyek engemet megmásolhatlanul a türelmi intézkedések tételére birtak, s mellyeknek illyesvoltáról neken maga Ő Szentsége meggyőződve lenni látszott. A mi ezen intézkedések tökéletesbitésére nézve még hiányzik, Ő Szentsége, mint szerencsém volt előadni, bizonyos lehet, hogy az annak idejében (à tempo opportuno) részemről meg fog történni.

ad 2um.

Midőn a tolerantiát megadtam, távolról sem gondolhattam ezzel szabaddá tenni az apostasiát is: sőt inkább erősen meg vagyok győződve, hogy abban a religió javát eszközöltem, miután ama türelem arra szolgál, hogy letépje az alarczota nem-katholikusokról, megnyugtassa a jámbor lelkű hiveket, s elhárítsa mind azon szentségtöréseket (sacriléggi), mellyeket a képmutatás okozott.

hozott, egy katolikus országban sem vitetett olly messze, mint a császári státusokban; mit is helyeselnünk épen nem lehet.

2do.

Uj s nagyobb rosz azon tárt kapu, melly az aposztasziának nyitott, miután a rosz vagy egygyü katolikusok visszaélvén Felséged legujabb bocsátványival, szeszélyök szerint büntelenül fogják változtathatni azon religiót, mellyben születtek s növeltettek. Még az olly állodalmakban is, mellyekben az erőszak vagy közszükség kivivá a katolikus fejlődelmektől a különféle felekezetek részére a polgári türelmet, nem maradt el az az iránti ovakodó intézkedés, hogy annak örve alatt aposztasziák ne történjenek. Azért lelkünk minden buzgalomával kérjük Felségedet, miszerint az érin-

ad 3um.

Vannak adva, s még ezentúl is fognak adatni a könyvek censurájára nézve olly rendeletek, mellyeket szükségeseknek hiendek, hogy e részben tökéletesen eleget tegyék kötelességemnek.

Ad 4um.

Ha a püspöki növeldekbeni oktatás ollyan lett volna, hogy abból a clerus a szükséges tudományt mind önszámára, mind a népére megszerezhetne volna, nem találatnék annyi tudatlanság a lelkészekben's durvaság az ő pásztori gondoskodásukra bizott hievekben. Ezen mind a religiót mind a lelkeket illető nagy rosz szükségképen felhivta a kormány a végetti gondoskodását és felügyelését, hogy olly lelkészek képeztessenek, kik nyájaikkal együtt legyenek mivel keresztények, jó jobbágyok, s egyszersmind legyenek hasznosak a religiónak, az emberiségnek, és az állodalomnak.

tett pontokra nézve a leghatályosabban méltóztassék intézkedni.

3^{uo}.

Egyedül az egyházra levén isteni Üdveztönktől bizva a hit s tudomány letéteménye, annak sértellen megörzését illető legszorosb kötelesség alatt, milly romlás nem fenyegetendi állandoul a hieket, ha az egyháznak és a pásztoroknak nem álland szabadságukban, a mennyiben az körükbe vág, a közzétett veszélyes könyveket censurálni? s mennyi romlás nem készül ama nagy számú, s a clerust, a fegyet s magát az egyházat rágalmazó s gúnyoló iratokból, mellyek akadálytalanul kézen forognak?

4to.

Ugyanazon forrásból ered az egyháznak a clerus, a lelkészek és a gyóntatók oktatását illető joga. Hogyan lehetséges tehát, hogy a növeldek, mellyekben amazoknak képeztetniök kell, ne függjenek egyenesen a püspököktől, s tőlök ne vegyék mind a könyveket, mind az oktatást?

Ad 5um.

Az „Unigenitus“ bullára nézve szerencsém volt indokaimat s nézeteimet szóval ismételve kifejezni, s úgy látszik, hogy mind ezek mind azok O Szentségének helyeslését megérdemlik. Ha némelly egyéneknél még valamely kétely forogna fen, kész vagyok nekik alkalmas felvilágosítást adni.

Ad 6um.

Ha a dogmaticai tárgyak nem vétettek kia királyi placetum megnyerésének kötelessége alól (dall' obbligo di riportare il Placito reggio) ez onnét van, mivel a birodalom valamennyi egyetemében tanítván a placetum valódi értelme, terjedelme es határai, ez nem tartott szükségesnek.

Ad 7um.

A mi az e pontban érintett esetek fentartását illeti, a mennyiben ezek a gyónás tárgyai s csupán lelkiek, soha még csak gondolatban sem volt azoknak legkisebb akadályt is tenni.

Ad 8um.

Ha a püspökökre nézve általam meghatározott esküformában valamely szó vagy kifejezés foglaltatnék, melly kétértelműnek tetszenék, annak O Szentsége általi kiemelését kegyesség gyanánt fogván venni, s azt, ha a dolog

5to.

Felséged nem lehet nem meggyőződve azon engedelmesség kötelességéről, mellyel kiki tartozik az „Unigenitus“ bullának, mint az egyház dogmaticai ítéletének, XIV Benedek ismeretes decretáljában foglalt nyilatkozata szerint. Minélfogva kérjük, miszerint mondassék ki, hogy senki se merje védeni az abban kárhozottatott tételeket, sa theologiai tanárok se mulasszák el azt tanítványikkal megismertetni.

6to.

Még senki sem vetette törvény által a királyi tetsvény alá az egyház dogmaticai határozatait, s nem is lehet ezeket természetök-nél fogva annak alá vetni, miért is e részben Felségedtől kellő nyilatkozatot kérünk.

7mo.

A penitenzia forumát illető esetek fentartása kétségbevehetlenül az egyház fejéhez tartozván, kéretik az e részben szerencsétlenül közbejött akadályok elhárítása.

8vo.

Legkevésbé sem ellenzük, miszerint a birodalombeli püspökök azon hűségi esküt tegyék le, melly Felségedet illeti, de módosításával azon új esküformának, mellyet Felséged legujabban megállapított, és minden változtatása nélkül azon

lényegét nem illeti, a legnagyobb készséggel meg fogom változtatni. Egyébiránt is világos s általában valamennyi katolikus országokban el van ismerve, hogy a püspökök pápai esküjét, ellent nem állván, hogy abban különféle, több mint kétértelmű kifejezések találtnak, nem lehet soha másra mint az egyházi törvényes engedelmességre (all' effetto d'una ubbidienza canonica) magyarázni.

Ad 9um.

Nem szándékom valamelly értekezésbe bocsátkozni a püspököknek a házassági dispensációkat illető eredeti s alapos jogai iránt. Ha Ő Szentsége méltóztatnék egyszer mindenkorra megnyugtanni azon birodalmambeli püspökök lélekismeretét, kik nem hiszik magokat feljogosítva arra, hogy ama dispensációkat saját hatalmuknál fogva meneszteljék, (részemről távol levén tölem az, hogy az ő lélekismeretüket erőtetni vagy nyugtalanítani akarjam) megengedném, hogy azokat Ő Szentségétől kérhessék, és ha Ő Szentsege egyszermind azon facultásokon kívül, mellyekkel a tiltott fokokbani engedményezésre nézve erga pauperes sed non nobiles birnak, meg akarná nekik még azt is adni, hogy amazokkal etiam erga nobiles et ditiores élhessenek: részemről a rokonság közelebbi fokaira nézve

más formának, melly a római Pontificaléban van előszabva.

9no.

Az első századok hosszú során át ismeretlenek voltak az egyházban a tiltott fokok melletti házasságok, s mióta e részben a dispensációk szokásba jöttek, egyedül a szent szék adta azokat majd közvetlenül, majd pedig a püspököknek adott delegatio útján. Hogyan fogják tehát a püspökök magokkal elhitethetni, hogy egy olly jogot vesznek vissza, melly iránt nincs törvény, melly azt nekik tulajdonítaná, s mellyel ők a multban nem gyakoroltak.

a legmegfelelőbb intézkedéseket fognám tenni, hogy mennél inkább elég tétessék a trienti zsinat magas nézeteinek s üdvös szándokainak.

Ad 10um et 11um.

Távol volt tőlem a szóban levő törvényeimnél czélnyatimat pénzügyi tárgyra vagy olly kisszerűségekre, mint az agensek zsarolási kicsapongása, kiterjeszteni.

10mo.

Ha a pénznek a birodalomboli kivitele birhatta Felségedet az apostoli dispensációk eddigi folyamának megakadályozására, meg vagyunk győződve, miszerint Felséged különösb tetszéssel tapasztalta, mennyi figyelemmel viseltettünk mi és elődeink az osztrák alattvalók iránt, milly csekély összeget huzott innét évenként a szent szék, s mint használja az illyes díjakat a közönséges egyház szolgálatában fáradozó egyének, valamint a különféle országokban a religió és missiók javára felállított számos collegiumok tartására, s a hit megőrzésére s terjesztésére a világ minden részében.

11mo.

Nem számítjuk ide a királyi ügynökök, menesztők s egyebeknek, kik Felségedtől függnek, zsarolásait. Hatalmában áll igazságosabb s szolgálatik s fáradozásikhoz alkalmazott mérték szerint szabályozni az ő illetményeiket. Részünkről kijelentjük, hogy mind a datáriának, mind pedig curiánk egyéb hivatalainak bármilly tárgyú menesztvényei alá az illető hivataloknál elnökösködő bihornokok

(Cardinali capi) által irassanak minden költségek az agensi rendes járandóságok jegyzékével együtt: miszerint Felséged a valót e részben teljesen kitudhassa.

Ad 12um.

Nem mulasztandom el soha az egyházi, világi és szerzetes személyeket az ő igazságos jogaikban és igazságos birtokaikban óltalmazni. A religió és az emberiség java leend minden intézkedésim egyedüli s első célja.

12mo.

Buzgoan ajánljuk Felségednek, hogy a szerzetes és világi egyházi személyeket, községeket és házakat az ő sajátjokban birtokukban és javaik kezelésében tartsa meg. A katholikus világban törvényesen szerzett birtokaikra nézve az egyes egyházaknak nem volt soha a lajkokénál rosszabb sorsuk, s nem is lehetett az osztó igazság és az ájtatos alapítók akaratának sérelme nélkül. És ha valaha a religió és az egyház java jövőre valamely suppressiót kívánhatna, kérjük Felségedet, méltóztassék e részben magát az egyházi szabályokhoz alkalmazni.

Ad 13um.

Az eltörlött zárdák egyéneinek négy különféle választásuk volt, mellyek az ő lélekismeretök legteljes nyugalmával megegyeznek. Ha Ő Szentsége kívánna az említett mindkét nembeli egyének választása s elhatározása iránt részletesen értesülni, meg fogna elégedni nem csak irgalmammal, mellyet igénybe vesz, hanem még az irántuki atyai gondoskodásommal is, melly minden szükségiken túl ki fog terjeszkedni.

13to.

Irgalmaért esedezünk a részben, miszerint a via facti eltörlött férfis női szerzetes társulatok tagjai egyesülhessenek némely conventekben, hogy ott rendeltetésökhez képest éltök hátralevő napjait clausura alatt s társaságban tölthessék azon intézet szabályai szerint, mellyhez fogadalmuknál fogva tartottak. Kiknek törvényes okaik lennének a világbani életre, az esetek kellékéhez képest általunk ingyen fognak dispensáltatni: mi-

után az ünnepélyes fogadalmakra nézve ezen hatalom a helybeli püspököket teljességgel nem illeti (non puo in verun modo usurparsi dagli Ordinarj locali).

ad 14um.

Birodalmamon kívül más országokban elégséges számú olly zárdák léteznék, mellyek lakói tisztán contemplatív életet élnek, minden olly egyén, ki azt hiendi magáról, hogy non natus ad labores, és ki bensőkép kényszerítve érzendi magát üdvösségének illy intézetbeni keresésére, könnyen megnyerendi a szabadságot a honáboli eltávozásra.

Ad 15um.

A szerzetes rendek s egyéb szerzetes házaknak a püspökök hatósága alóli kivételéről a legtudósb férfiak elmondták mind azt, mit mondani lehetett, de mégis nem többet annál, mit magunk látunk a középponttól, Rómától messze fekvő országokban. Következöleg szent (sacro-sancta) és szükséges az általam szabott törvény.

Ad 16um.

Ha a generálok az én státusaimban léteznek, kettős minőségöket teljesítik, t. i. mint rendfőnökök, s mint alattvalók. Ha az általános helynökök, kiket Ő Szentsége javaslatba hozni méltóztatott, a birodalmambeli tartományi főnökök (provinziali) és gvárdiánok által

14to.

Szereljük e részben még azt is reményleni, miszerint Felseged megadandja nekünk az örömet, hogy láthassuk állandó létezését néhány contemplatív rendeltetésű szerzetes házaknak, hogy azon lelkek, mellyek Istentől ez életnemre hivatvák, ott a hivek középülésére hivatásukat teljesíthessék.

15mo.

A szerzetes rendek s egyéb szerzetes házak mentességei (cenzioni) fontos okokból történtek. Fegyel-mök az egyház által úgy van szabályozva, hogy a helybeli püspököknek panaszra semmi alapos okuk sem lehet. Ha mindazáltal e részben némelly visszaélések esusztak volna be, teljes készséggel igyekezendünk azokon segíteni.

16no.

A többi szerzetes rendek kormányára nézve készek vagyunk az ő főnökeik vagyis generáljaik által azok részére általános helynököket (Vicarj generali) neveztetni olly hatalommal (facoltà) melly a szükségnek megfelelően a nélkül, hogy kénytelenek legye-

fognak választani, nem pedig a birodalmon kívül lakó generál által neveztetni, nem leend benne semmi nehézség, miszerint nekik Vicarius generalis nevezet adassék a Provincialis helyett salva semper respectu illorum immediata jurisdictione Ordinarii.

Ad 17um.

Az osztrák-lombardiai püspököket, apátságokat, kanonokságokat s más hasonló javadalmakat illetőleg, Ő Szentsége jól tudja, mit volt szerencsém e részben ismételve írni s élő szóval is válaszolni: mindazáltal csak egyszerű ismertessék el az én elvitázhatlan jogom, mi sem fog előttem soknak tetszeni Ő Szentsége szent, tiszteletreméltó s kedves személye iránti ragaszkodásom tanúsításában, kész levén e célból élte fogytáig átengedni Ő Szentségének a püspökök s javadalmak felére a kinevezhetést, sőt valamennyire is, ha úgy akarja: oly igen kívánom az egész világgal láttatni, mennyire vagyok elragadtatva s milly hálára kötelezve (quanto io sia rapito e riconoscente) Ő

nek költsékezni a főnökeikkel közlekedés miatt. Meg vagyunk egyébként győződve, miszerint Felséged kitanulta, milly parányi összeg volt az, mellyel a birodalombeli szerzetesek az ő nemzeti assistenseik tartásához járultak. Midőn azonban magok a generálok a Felséged birodalma olasz vagy német vagy más tartományokban jelen fognának lenni, illő, hogy ez esetben az ő eredeti hatalmuk szabad gyakorlásával bírijanak s az általános helynökök megszűnjenek.

17mo.

Az osztrák-lombardiai püspökök, apátságok, kanonokságok, plebániák s egyéb javadalmak betöltésére nézve szerencsénk volt Felségednek kijelenteni, miszerint nem foszthatjuk meg a szent széket s illetőleg a püspököket azon szabadságtól, mellyet eddig amazoknak adományozásában élveztek: de egyszersmind emlékezni fog azon ajánlatunkra, melly szerint negyed része azon egyének jövedelmeinek, kik azt elviselhetik, (kivéve mindazáltal a püspököket és lelkészeket) tartassék fen, hogy ezek iránt Felséged saját ajtatosága sugallata szerint kegyes czélok vagy érdemes papok javára rendelkezessék, vagy pedig haviak szerinti alternatív nevezés állapíttassék meg az apátságok, a

Szentsége atyai látogatása következtében, s milly igen tudom becsülni szive s lelke magas tulajdonit. Szoros kötelességemnek tartván a religió s birodalmam javát tehetségem szerint eszközölni, reménylem, hogy azt Ő Szentsége mind a velemi társalkodásból, mind intézkedéseimből bővebben kitanulta. Egyébiránt fő vigasztalásunkra fog mindenkor nekem s egész népemnek szolgálni, hogy Ő Szentsége nem csak megtisztelt bennünket jelenléte által, hanem még ki is jelentette meglegedését a religió állapota s azon épületes buzgóság fölött, mellyet mind fővárosomban mind pedig az útutazásával megtisztelt tartományimban talált.

Ebben foglaltatik, mit lehető rövidséggel szerencsém van válaszolni, bizonyossá tevén Szentségedet, hogy az igaz religió támogatása (sostegno) s tisztasága törekvéseimnek mindenkor első célja volt s leend, minden bár milly mellékes célzat vagy hiú dicsőség, önszeretet vagy haszonvagy nélkül.

kancnokságok és egyszerű javadalmak adományozására nézve.

Ezekben állnak azon nyilatkozatok és módosítások, mellyeket mint legfontosbakat, hogy számos új rendelkezései következtében tenni méltóztassék, Felségedet kérjük. Erőt adand ezzel nekünk hontérésünkre, s megvigasztalandja mind azon jókat, kik a jelen körülmények közt az eredményre a legnagyobb aggodalommal várnak; miszerint legyen, honnan nagy meglegedéssel magasztalassuk Felséged ájtatosságát, s egyszersmind nyilvános bizonyóságot tehessünk azon eleven buzgalomról, mellyet legnagyobb épülésünkre mind e fővárosban, mind

pedig azon birodalombeli tartományokban tapasztaltunk, mellyeken át utunk vezetett.

Bécs April 13-án 1782.

Jósef.

Dat. April 10-kén 1782.

Pius P. P. VI.

B.

Felclete a Pápának.

(Replica del Papa.)

Mindenkor mindent reményeltünk Felséged buzgalmától, szívtől s különös tehetségeitől, s jelenleg igazolva találjuk azon ítéletet, mellyet felőle tápláltunk, egyszersmind pedig legérzékenyebb s legbensőbb köszönetet mondunk az úrban Felségednek azon magyarázatokért, mellyeket szíves volt nekünk tegnap reggel a fenforgó czikkekre nézve adni.

1mo.

Elég leend tehát, ha Felséged méltóztatik azon kormányzéseknek s hivataloknak, mellyekhez a szóban levő rendeletei intézve voltak, ugyanazon modorban, mellyben kibocsáttattak, kijelenteni, hogy az Unigenitus bullát illető 1781-ki Május 4-ki, s ezt követett egyéb határozati által nem azt czélozta, hogy annak a

Válasza Ő Felségének a Császárnak.

(Risposta di S. M. l' Imperatore.)

Ő Szentsége ha igazságot ad az én buzgalmamnak és szívemnek, el is hiheti, mennyire vagyok én szent s tiszteletreméltó személyének közelebről megismerése után meggyőződve, miszerint Ő Szentsége buzgalma s a lelkek javáért verő szive Benne minden más tekintetet felülmúl, miután Ő Szentsége csak azért uralkodó, mert pástör (non essendo Ella regnante che per essere pastore).

Ad 1um.

Semmi nyilvános nyilatkozatot nem adhatok rendeleteim magyarázata végett, miután bensőképen meg vagyok győződve, hogy azok igazságosak, világosak és a religió s birodalmam javának egyiránt megfelelők. Nincs azonban az ellen nehézségem, hogy az Unigenitus bullát illető rendeletemet mind a püspökeim mind az isko-

tanodákban használata megakadályoztassék, sem nem akarta, hogy valaki merje az abban kárhoztatott tételeket védeni, hanem csak azt, miszerint a botrány kikerülése végett az irántai vitatkozások mellőztessenek.

2do.

Hogy a placetumot illetőleg Felséged az 1781-ki Mártzius 26-ki és egyéb rendeletei által soha sem szándékozott annak alája vetni a szent szék dogmaticus határozatait.

3^{tio}.

A Felséged által kevéssel ez előtt az új püspökök számára megállapított esküre nézve, a mint abból kihagyatnak némelly kifejezések, minden nehézség megszűnendik.

4to.

A könyvekre nézve hagyja meg Felséged a püspökök abbéli szabadságát, hogy megtilthassák azokat, mellyeket nyájaira nézve ártalmasaknak ítélendenek, s midőn azok behozatalának és árulásának megakadályozására a polgári hatalom segélye leendő szük-

laim irányában felvilágosítsam. Az elsőeknek tudtukra adandom abbéli akaratomat, miszerint senki se merészelje védeni pro vagy contra az abban kárhoztatott tételeket, s ugyanazon időben megengedendem az utóbbiaknak, hogy e modorban ismertessék meg azt tanítványikkal.

Ad 2um.

A mi à placetumot illeti, ámbár monarchiám köztanodáiban előadatik, mikor s milly esetekben szükséges az: mindazáltal nem tartózkodom Ő Szentségének kijelenteni, hogy ha valamelly bulla iránt a kormány előtt tudva leendő, hogy az tisztán dogmaticai, annak mindenkor szabad menetel és végrehajtás fog engedtetni a nélkül, hogy arra nézve, mi a dogmát illeti, placetum alá vetessék.

Ad 3um.

A püspökök esküjére nézve azon eskü elfogadására szántam magamat, mellyet a francia püspökök szoktak letenni, s e szerint megszűnendik minden kérdés.

Ad 4um.

A könyvek censurájára nézve a püspökök folyamodhatnak s eddig is folyamodhattak a kormányhoz, melly a szükséghez képest kérésöknek kedvezhet; azonban soha sem lehet maxima gyanánt megengedni az eltilthalást, és bármilly nyilvános nyilatkozatot (emana-

séges, adjon helyt e végetti folyamodványiknak.

5to.

Az apostoli nunciaturákra nézve engedje meg Felsőged, hogy az ő illetőségökhöz (competenza) tartozó ügyek az eddigi szokás szerint ezentúl is előttök folyhassanak, úgy mindazáltal, hogy az illető nunciások, s az ő ügyhallgatóik (Uditori) ítéleteiket mindig néhány tudós s minden kellő tulajdonnal ellátott s általok e végett meghívandó egyének hozzájárulásával hozzák, mint ez a mostani bécsi nunciás által fontosb ügyekben eddig is gyakoroltatott.

6to.

Az osztrák-lombardiai javadalmakra nézve mi egyet fogunk választani azon négy egyén közül, kiket Felsőged kijelölend minden püspökségi megüresedés alkalmával, kivéve a milánói érsekséget azon különös kiváltságok tekintetéből, mellyek ama várost illetik. A préposti vagy lelkeszi egyházakra s más javadalmakra nézve pedig, mellyek ad formam concilii tridentini csődöt kívánnak, az adományozás a szent szék és a püspökök közt eddig fenállott szokás szerint fog ezentúl is történni.

Az apátságok iránt, miután ezek eddigelé a mi teljes és szabad

zione alcuna publica) olly könyvekre nézve, mellyeknek a birodalombani keringése a censura által szabaddá van téve.

Ad 5um.

A birodalomban az ítélőszékek elrendezése iránti szabály nem engedi, hogy a nunciatura annak bár milly birtokába visszatéssék, hogy ítéleteket hozhasson.

Ad 6um.

A lombardiai javadalmakra nézve kénytelen vagyok arra hivatkozni, mit a másik válaszomban volt szerencsém Ő Szentségének mondani. Mindazt azon gyöngéd barátság s magas becsülésnél fogva tevém, mellyel Ő Szentsége iránt viseltem s mindenkor viseltni fogok. Sőt ezen felül még azt is kijelentem, hogy ha a lombardiai püspökségek megüresedésének esetére Ő Szentsége valamely egyént ajánland, ajánlására a kinvezésben lő tekintettel lendek.

A mi azon egyházi méltóságokat s egyéb javadalmakat illeti, mellyek csóddal járnak s eddig

rendelkezésünktől függtek, úgy szinte a kanonokságok s más egyszerű javadalmakra nézve is, mellyek per obitum fognak megüresedni, a szent szék és Felséged közt hónapcserének (alternativa di mesi) leend helye, a bullák menesztelése a mi datáriánk által fogván történni.

7mo.

Megnyugszunk abban, miszerint a szent szék által a püspököknek delegáltatni szokott facultások, hogy ezeknél fogva a házassági akadályokban cum pauperibus dispensálhassanak, terjesztessenek ki a nemesekre is, a többi megmaradván a szokott formula tartalma szerint, s ezen szabadságok hét évre adassanak, ez idő lefolyta után meg fogván ismét ujíttatni; egyéb-iránt pedig a szorosabb foknyi akadályokra nézve Felséged megengedendi a feleknek, hogy a szent székhez folyamodhassanak.

az ő rendes hatalmuknál fogva a püspökök által adományoztattak, épen távol vagyok attól, hogy őket e jog helyes gyakorlatában valaha akadályozzam, s Ő Szentsége bizonyos lehet a felől, miszerint gondoskodásom minden más egyéb tekintet mellőzésével oda leend intézve, hogy a lelkeszséggel egybeköltött javadalmak mindenkör csak olly egyéneknek adassanak, kik képesek leendnek azokat a religió javára betölteni.

Ad 7um.

A házassági dispensációkra nézve a már egyszer felállított elvtől vagy is attól el nem térhetek, hogy a püspökök, kik kételkednek, vajjon bírnak e propria auctoritate ezen engedményezési joggal, Ő Szentségéhez folyamodhassanak és pedig a rokonság és sógorság mind szorosb mind távolibb fokaiában. A mit én e részben Ő Szentségétől egyszer mindenkorra etiam pro nobilibus et ditioribus kijelenteni ohajtottam, ebben egyedüli czéлом azok megnyugtatása volt, kik gyöngédebb lélekismeretűiek, s labozásukban nem tudják, mihez tartásuk magokat. Szabadságukra hagyandom azt is, hogy a szokott formulát használhassák. *)

*) T. i. hogy a dispensátióbeli menesztésekben a megszabott modor szerint a pápai dispensátióra vagy delegátióra világosan hivatkozassanak.

8vo.

Az osztrák birodalombeli szerzetes rendek tartományi főnökei választásukat a külföldön lakó generáljaiknak írásban jelentsék s ezekről általános helynököknek neveztesenek ki terjedelmes jogokkal (facoltà), mellyek megújítandók lesznek minden ujonnan választott generál által, úgyszinte valahányszor új provinciális fog választatni, vagy ha ő a hivatalviselési évek lefolyta előtt meghalván, helyébe pótlárként valaki ideiglenesen fog rendeltetni.

Ad 8um.

A birodalombeli azon szerzetes rendek választott vagy választandó provinciálisai s általános helynökeire nézve, mellyeknek generáljai a birodalmon kívül fekvő országokban lagnak, Ő Szentsége átlátandja, hogy a javaslott módot el nem fogadhatom a nélkül, hogy egészen fel ne forgassam az érett megfontolás után megállapított elveket. A már elválasztott vagy jövőre elválasztandó provinciálisok tehát nem fognak generáljaikkal semmi összeköttetés — vagy függésben állni, kivéve az imádságbelit: szabad leend azonban választásuk alkalmával azt levél által a generálnak tudtul adni a nélkül azonban, hogy tőle bármilly nemű facultásokat kérhessenek vagy elfogadhassanak.

Ebben áll, mit Ő Szentségének szerencsém van válaszolni, hivatkozva a többiek iránt arra, mit Ő Szentségének már mind írásban mind élő szóval jelentettem, s bizonyossá teszem Ő Szentségét, hogy ebben van mindaz, mit előtte kijelentem s magyaráznom lehetett (che mi trovo in grado di poterle spiegare) és hogy más iratot nem adhatok, mint ezen általam följegyzett s aláírt feleleteket, mivel nem térhetek el azon elvektől, mellyeket köteles vagyok szorosán követni.

Reményem tehát, méltóztatandik
 Ő Szentsége elismerni, miszerint
 részemről hogy Ő Szentségének
 a lehetőségig legnagyobb kielégi-
 téséhez járuljak (per contribuire
 alla sua maggiore possibile soddis-
 fazione) magamat kívánatihoz al-
 kalmaztam az Unigenitus bul-
 lára, a püspökök esküjére, a ki-
 rályi tetsvényre, a dispensációkra
 és a lombardiai csödbeli javadal-
 mak adományozására nézve.

Egyalatt hizelgek magamnak,
 miszerint Ő Szentsége a maga
 részéről méltóztatandik birodal-
 mam papjait mind szóval
 mind írásban lelkesíteni, hogy
 mint katolikuskok és alatt-
 valók kötelességöket pontosan
 teljesítsék, s minden buzgalom
 s őszinteséggel járuljanak egye-
 dül a religió javára s népem
 lelki hasznára czélzó intézkedé-
 seim eszközléséhez. Ezen, Ő
 Szentsége apostoli buzgalmának,
 magasztos ájtatosságának s fő
 kötelességének megfelelő érztek
 azok, mellyektől áthatva ismét-
 telve kérem Ő Szentségét, méltó-
 ztassék elutazása előtt nekem
 s népemnek vizasztalásul írásban
 egy, közvéteendő bizonyítványt
 adni azon megelégedésről, mellyel,
 mint azt nekem mind élő szóval
 mind első iratában kijelenteni
 méltóztatott, szemlélte a religió
 állapotát mind ezen fővárosban

mind pedig az átutazásával meg-
tisztelet tartományokban.

Dat. 14. April 1782.

Bécs, April 15-kén 1782.

II.

Antwortschreiben

Sr. kaiserl. Majestät an Kur-Mainz

vom 12. October 1785

et in simili an **Kur-Trier, Kur-Köln und Salzburg.**

Ich habe aus Eurer Liebden an mich erlassenen Schreiben ersehen, was dieselbe mir zur Aufrechthaltung der Erz- und Bischöflichen Diöcesanrechte in den Reichslanden und Bisthümern gegen die etwann von dem päbstlichen Hofe, besonders bey der von demselben beschlossenen Abschickung eines eigenen neuen Nuntius nach München, für die Kurpfälzische und Baierische Lande zu besorgende Eingriffe umständlich vorstellen wollen, und daher meinen kaiserlichen Schutz von mir als obersten Schutzherrn der deutschen Kirchen-Verfassung dawider anflehen.

Gleichwie in allen Gelegenheiten gewöhnt und stäts beflissen bin, von meinem für das Wohl und die Erhaltung des Reiches in allen Theilen seiner Verfassung hegenden patriotischen und landesväterlichen Gesinnungen die billigsten und aufrichtigsten Beweise zu geben, so bleibe ich auch gemeint, die bischöflichen Rechte in ihren Sprengeln als einen wesentlichen Theil zur guten Disciplinar-Verfassung, nicht allein vorzüglich aufrecht zu erhalten, sondern auch beyzutragen, dass die Bischöffe in alle diejenigen Rechte, welche sie etwann durch unerlaubte, und ihrer Bestimmung zuwider gehende Vorfälle verlohren haben mögen, wieder nach der ursprünglich eingesetzten, und durch saecula beobachteten Ordnung eingesetzt werden mögen.

Ich habe demnach bei Gelegenheit der vorerwähnten Vorstellungen beschlossen, dem ganzen Reiche diese meine ober-schutzherrliche Gesinnungen auf die billigste und helleinleuchtende Art darzustellen, sofort dem päpstlichen Stuhle erklären zu lassen, wie ich niemals gestatten würde, dass die Erz- und Bischöffe im Reiche in ihrem von Gott und der Kirche ihnen eingeräumten und zustehenden Diöcesan-Rechten gestöret würden, dass ich also die päpstlichen Nunzien nur als päpstliche Abgesandten zu politischen und jenen Gegenständen geeignet erkenne, welche unmittelbar dem Pabste als Oberhaupte der Kirche zustehen. dass ich aber diesen Nunzien weder eine Jurisdiction-Ausübung in geistlichen Sachen noch eine Judicatur gestatten könne; wesswegen auch solche eben so wenig dem in Kölln schon befindlichen als dem hier zu Wien stehenden, noch einem andern irgendwo in die Lande des deutschen Reiches fñrohin kommenden päpstlichen Nunzium zukommen noch zugelassen werden können.

Da ich diese meine Gesinnung Ew. L. hiermit eröffne, so rufe ich dieselbe zugleich auf, alle Ihre Metropolitan- und Diöcesanrechte sowohl für sich, als auch durch Verständigung Ihrer Suffraganen, dann bestehenden exemten Bischöffe gegen alle Anfälle aufrecht zu erhalten, und all dasjenige, was immer Einschreitung oder Eingriffe des päpstlichen Hofes und dessen Nunzien wider solche Rechte und die gute Ordnung seyn könnte, standhaft hindann zu halten, worüber ich denselben zugleich allen meinen kaiserlichen Beistand zusage. Ich versehe mich jedoch hiebey, dass in allen jenen, was die Benefiziatgeschäfte betrifft, sich fortan an den klaren Buchstaben der Concordate Nationis Germanicae gehalten werde, und verhoffe, bey dieser meiner patriotischen Absicht eben so die Beförderung der Religion zu bezielen, als den geistlichen Ständen und Bischöffen des Reichs überzeugende Beweise meiner für die Erhaltung der Gesetze und verfassungsmässigen Zuständigkeiten tragenden beständigen Sorgfalt zu ertheilen.

III.

Schreiben an Se. k. k. Apost. Majestät von den vier Erzbischöfen und resp. Kur- und Fürsten zu Mainz, Trier, Kölln und Salzburg dtto Aschaffenburg den 3-ten, Schönbornslust den 7-ten, und Brühl den 8-ten Sept. 1786.

Eure kaiserl. Majestät geruhen Uns unter dem 12. October des letzt verflossenen Jahres die unschätzbare Versicherung des reichsoberhauptlichen allerhöchsten Schutzes und Beistandes mit der gerechtesten Aufforderung zu ertheilen, dass künftig alle unsere Metropolitan- und Diöcesanrechte von Uns aufrecht erhalten, auch all dasjenige, was immer Einschreitung oder Eingriffe des päbstlichen Hofes oder dessen Nunzien wider solche Rechte und die gute Ordnung seyn könnte, standhaft hindangehalten werden solle.

So wie diese verehrungswürdigsten Gesinnungen in Uns das lebhafteste Dankgefühl erregten, also hielten Wir es auch dem Wohl der Uns anvertrauten Diöcesen und selbst jenem der gesammten deutschen National-Kirche gemäss, über einen so wichtigen Gegenstand unter Uns gemeinsame Rathschläge zu pflegen, auf die Urquelle der durch apostolische Nachfolge auf Uns gediehene bischöfliche Rechte zurück zu gehen, und dabey einstweilen die vorzüglichsten Zuständigkeiten festzusetzen, die Wir vermög der ursprünglichen Kirchenverfassung sowohl, als der göttlichen Einsetzung von unserem bischöflichen Amtsberufe für unzertrennlich achten, und in welche wir durch vereinbarte Maasregeln wieder einzutreten, auch solche wider alle fernere Beinträchtigungen gemeinsam zu sichern und zu behaupten entschlossen sind.

Wir eilen dem Verlangen eines der zeitherigen Bekränkungen schon im voraus überzeugten Reichs-Oberhauptes entgegen, wenn Wir Euer Kaiserlichen Majestät den Inbegriff jener Rechte und Zuständigkeiten mittels beiverwahrter, von Uns reiflich erwogener, auch einstimmig beschlossener Punkte ehrerbietigst darlegen *), und

*) E mellékletet a fenérintelt „emsi punctatiók“ (Bad-Emsische Punctation) tevék. Ezeket itt egész terjedelmökben közölni fölöslegesnek tartván,

wenn Wir solche in Kraft des reichsgrundgesetzlichen Kirchenschutzes der kaiserlichen mächtigen Handhabung sowohl, als der allenfalls dazu nöthigen Reichs-oberhauptlichen Einschreit- und Verwendung bey dem römischen Hofe um so zuversichtlicher anheim geben, je preiswürdiger die allerhöchste Aufmerksamkeit ist, mit welcher Ew. Kaiserliche Majestät unsern Anträgen schon aus eigenem huldreichsten Antriebe zuvorgekommen sind.

Eure Kaiserliche Majestät werden ab dem Inhalte unserer Beschwerden zu entnehmen geruhen, wie kläglich der bisherige Zustand der deutschen Kirche von jener Zeit gewesen seyn müsse, da die ungehinderte volle Ausübung unserer schweren Hirtenpflicht und der dazu nöthigen, einer Verjährung oder Vergebung ohnehin nicht unterworfenen Gewalt durch die Missgriffe des unaufgeklärten Zeitalters allenthalben gehemmet war, und da Wir in den Verrichtungen unseres Pastoralamtes durch nichts so sehr, als durch die Ein- und Übergriffe des römischen Hofes gehindert waren.

Diese der deutschen Kirchenfreyheit so nachtheiligen Ein- und Übergriffe nahmen zwar frühzeitig und vornemlich seit der allgemeinen Verbreitung der falschen Isidorischen Decretalen überhand. Auch dehnten die römischen Curialisten solche noch nach der Hand immer weiter aus.

Allein eben darum erhob die deutsche Nation von Jahrhunderten her so viele und so laute Klagen. Eben darum drang sie bei den Kirchenversammlungen zu Kostnitz, Basel und Trient auf eine gründliche Abhilfe ohne jedoch, dass solche je vollständig zu erhalten gewesen wäre, ja ohne dass man selbst die öffentlichen Verträge die einstweil über verschiedene Beschwerdepunkte geschlossen wurden, je durchaus zur bedungenen Erfüllung gebracht hätte.

---

adjuk csupán a befejezési sorokat az aláírássokkal együtt: „Vorstehende Punkten „haben Endesunterzeichnete reiflich erwogen, einhellig beschlossen und nach vor- „gelegten allseitigen Vollmachten Namens ihrer Committenten eigenhändig unter- „schrieben. — Bad-Embs den 25. August 1786. Valentin Heimes, Sr. Kur- „fürstl. Gnaden zu Mainz Weybischoff und geh. Staats-Rath m. p. — Joseph „Ludwig Beck Sr. Kurfürstl. Durchlaucht zu Trier geh. Rath und Official m. p. — „Georg Heinrich von Tautphaeus Sr. Kurfürst. Durchlaucht in Köln geist. „geh. Rath m. p. — Joannes Michael Baenike Erzbischöfl. Salzburg. Consisto- „rial-Rath m. p.“ — L. az illy czimü munkát; „Resultat des Emser Con- „gresses.“ Frankfurt 1787.

Die Zurückstellung in unsere ursprüngliche Rechte, die Wir uns diesmal zum Zwecke nehmen, wird also durch die langjährige Dauer der gegenseitigen Uebergriffe nur desto vollkommener gerechtfertiget, und da übrigens in den eben erwähnten Verträgen noch manche Vorsehungen begriffen sind, die man der deutschen Nation abgedrungen hat, und die derselben ungemein drückend aufliegen, so wäre wohl nichts billiger noch erwünschlicher, als dass die dermalige Hilfe sich auch auf diese die Nation und das Publikum so sehr gravirende Verträge erstrecken könnte.

Nachdem Wir aber gleichwohl noch zur Zeit Uns von der genauen Erfüllung der Concordaten nicht entfernen wollen, und nachdem Wir in solcher Rücksicht unsere Beschwerde auf die einseitigen Auslegungen und Abweichungen des römischen Hofes beschränken, auch Uns unter dem Beistande Sr. kaiserl. Majestät solcher einseitigen Auslegungen oder eigenmächtigen Abweichungen ohnehin entledigen werden: so mögen Wir nur den einzigen weiteren Betracht der Beherzigung Ew. kaiserl. Majestät noch unterstellen, dass in den mit ersagtem Hofe geschlossenen Verträgen wohl bemerklich auch solche Verbindlichkeiten vorliegen, welche die deutsche Nation auf ewige Zeiten zu erfüllen keineswegs übernommen, sondern sich vielmehr ausdrücklich eine bald elfolgende anderweite Vorsehung vorbehalten, auch zum Theil solche Absichten dabey zum Grunde gelegt hat, die dermal gänzlich aufhören und hinwegfallen.

Eure kaiserl. Majestät werden es demnach von selbst für höchst billig erachten, dass Wir in solcher Rücksicht, wenigstens um eine gütliche allerhöchste Verwendung anflehen, wodurch der römische Hof sich zur sebsteigenen ausgiebigen Beruhigung der deutschen Nation im Bezuge auf jene den itzigen Zeit-Umständen nicht mehr anpassende Verträge vermögen lasse.

Sollte aber wider Verhoffen durch die Einschlagung göttlicher Wege nichts zu erwirken seyn, so ersuchen Wir Ew. Kaiserl. Majestät, Allerhöchstdieselben wollen huldreichst geruhen solchenfalls die unaufhaltliche fernere Vorsorge zu treffen, dass die in den deutschen Concordaten ausbedungene und wirklich zugesicherte Kirchenversammlung (massen in jener zu Trient die erwartete Erledigung nicht erfolgt ist) durch einen Nationalzusammentritt der deutschen Erz- und Bischöffe endlich einmal zu Stande komme, und

darinn die deutsche Nation von allen Bedrückungen gänzlich befreiet, sofort die ihr zuständige, in den ersten Zeiten durch Jahrhunderte genossene vollkommene Freyheit wieder hergestellt werde.

Und sollte auch dieses der Kirchenverfassung so angemessene Mittel gegen alles Vermuthen nicht thunlich erscheinen, oder doch schwer in der Ausführung fallen, oder sollte der Zweck dadurch nicht ausgiebig zu erreichen seyn, so bleiben in diesem Falle unsere festbeschlossenen Anträge von nun an dahin gerichtet, dass sothane Beschwerden, und vorzüglich jene, die sich auf lästige Exactionen oder sonst auf das zeitliche Wohl unserer und des Reiches Unterthanen beziehen, von Ew. kaiserl. Majestät und dem gesammten Reiche näher eingesehen, erwogen und zu deren Beseitigung das Erforderliche durch gesetzliche oder andere Wege ergriffen werde.

Wir erlassen Uns schliesslich zu Kaiserl. Hulden und verbleiben sat.

IV.

Antwortschreiben

Sr. K. K. Apost. Majestät an die vier Herrn Erzbischöffe und resp. Kurfürsten zu Mainz, Trier, Kölln und Salzburg dtto
Wien den 16. November 1786.

Mit vielem Vergnügen habe ich aus Ew. Liebden an mich unterm 3. 7. und 8. September a. c. gemeinschaftlich erlassenen Zuschrift den warmen Eifer und zugleich das vollkommene Vertrauen ersehen, mit welchem dieselbe zu Beseitigung der in der kirchlichen Disciplinar-Verfassung eingeschlichenen Missbräuche nach dem Sinn meines Schreibens vom 12. October 1785 sich einverständlich gegen mich geäußert haben.

Da die zum besten der Religion in meinen Erb-Landen getroffene Anstalten die gedeihlichste Wirkungen bereits hervor bringen, so ist zu deren gleichmässigen Verbreitung im deutschen Reiche mein Wunsch um so schnlicher, und meine Bereitwilligkeit desto

aufrichtiger zu aller nur immer thunlichen Beförderung dieses wichtigen Endzweckes geistliche und weltliche Reichsstände in dem jedem hierunter zustehenden Umkreise, und in Gemässheit meiner aufhabenden Reichsoberhauptlichen Rechte und Verbindlichkeiten zu unterstützen.

Über die dem gemeinschaftlichen Schreiben beygelegte verschiedene Punkte bemerke ich für dermalen nur so viel, dass deren mögliche Zustandbringung und der davon zu erwartende Nutzen von dem vorläufigen festen Einverständnisse der Herrn Erzbischöffe mit den Exempten sowohl als ihren Suffragan-Bischöffen und jener Reichsstände, in deren Landen sich die bischöfliche Sprengel erstrecken zum grossen Theile abhanget; daher es auch vor allem wesentlich darauf ankommen wird, dass hierüber von Ew. Liebden mit gedachten Bischöffen das nöthige nähere Concert vertraulich gepflogen werde, und ich wünsche meines Orts eben so aufrichtig als ich zuversichtlich hoffe, dass diese letzteren von der nehmlichen Gesinnung und Ueberzeugung geleitet, mit gleichem Eifer zu dem vorliegenden heilsamen Werke ohne Zeitverlust sich einverstehen, folglich zum Besten unserer heiligen Religion und deren Verwaltung in allen Theilen nach gemeinschaftlichen Grundsätzen und mit vereinigten Bemühungen sich thätig verwenden werden.

Von meiner vollständigen Mitwirkung und Handhabung nach dem ganzen Umfange des kaiserl. Reichsgrundgesetzlichen Kirchenschutzes belieben Ew. Liebden eben so versichert als überzeugt zu seyn, dass ich Derselben sat.

V.

Ö csász. kir. Felségének a püspöki tanácskozmány elöterjesztései s az összes miniszterium javaslata következtében kiadott legfelsőbb határozata.

Zum Vollzug der durch § 2 des Patentes vom 4. März 1849 der katholischen Kirche verbürgten Rechte, genehmige Ich über Antrag Meines Ministers des Cultus und Unterrichtes, und auf Ein-

rathen Meines Ministerrathes für alle Kronländer Meines Reiches, für welche jenes Patent erflossen ist, nachstehende Bestimmungen.

§. 1. Sowohl den Bischöfen als den ihnen unterstehenden Gläubigen steht es frei, sich in geistlichen Angelegenheiten an den Papst zu wenden, und die Entscheidungen und Anordnungen des Papstes zu empfangen, ohne dabei an eine vorläufige Zustimmung der weltlichen Behörden gebunden zu seyn.

§. 2. Den katholischen Bischöfen steht es frei, über Gegenstände ihrer Amtsgewalt und innerhalb der Grenzen derselben an ihren Clerus und ihre Gemeinden ohne vorläufige Genehmigung der Staatsbehörde Ermahnungen und Anordnungen zu erlassen; sie haben jedoch von ihren Erlässen, in so ferne sie äussere Wirkungen nach sich ziehen, oder öffentlich kundgemacht werden sollen, gleichzeitig den Regierungsbehörden, in deren Bereich die Kundmachung erfolgen oder die Anwendung geschehen soll, Abschriften mitzutheilen.

§. 3. Die Verordnungen, durch welche die Kirchengewalt bisher gehindert war, Kirchenstrafen, die auf bürgerliche Rechte keine Rückwirkung üben, zu verhängen, werden ausser Kraft gesetzt.

§. 4. Der geistlichen Gewalt steht das Recht zu, jene, welche die Kirchenämter nicht der übernommenen Verpflichtung gemäss verwalten, in der durch das Kirchengesetz bestimmten Form zu suspendiren, oder abzusetzen und sie der mit dem Amte verbundenen Einkünfte verlustig zu erklären.

§. 5. Zur Durchführung des Erkenntnisses kann die Mitwirkung der Staatsbehörden in Anspruch genommen werden, wenn denselben der ordnungsmässige Vorgang der geistlichen Behörde durch Mittheilung der Untersuchungsakten nachgewiesen wird.

§. 6. Mit der Durchführung dieser Bestimmungen ist Mein Minister des Cultus und Unterrichtes beauftragt.

Meine Behörden sind angewiesen, dass, wenn ein katholischer Geistlicher seine Stellung und die ihm in derselben für kirchliche Zwecke zustehenden Befugnisse zu anderen Zwecken in der Art missbraucht, dass seine Entfernung vom Amte für nothwendig erkannt wird, sie sich desshalb vorerst mit seinen kirchlichen Vorgesetzten in's Einvernehmen setzen.

Den Gerichtsbehörden ist zu verordnen, dass, wenn ein katholischer Geistlicher wegen Verbrechen oder Vergehen verurtheilt wird, dem Bischofe die Verhandlungsakten auf sein Verlangen mitgetheilt werden.

In der Mir zustehenden Ernennung der Bischöfe erkenne Ich ein von Meinen erlauchten Vorfahren überkommenes Recht, welches Ich gewissenhaft zum Heile und zum Frommen der Kirche und des Reiches auszuüben gedenke. Um bei der Auswahl der Person das Beste der Kirche zu wahren, werde ich stets geneigt sein, bei Besetzung von Bisthümern, wie diess auch bisher in Uebung war, den Rath von Bischöfen, und namentlich von Bischöfen der Kirchenprovinz, in welcher das Bisthum erledigt ist, zu hören.

Ueber die bei Ausübung der landesfürstlichen Rechte in Betreff der Besetzung geistlicher Aemter und Pfründen zu beobachtende Form hat Mein Minister des Cultus und Unterrichtes Mir die geeigneten Anträge zu erstatten.

Zur Durchführung der von der Versammlung der Bischöfe in Betreff der Bedingung zur Erlangung von Domherrnstellen, der Domicellar-Canonicate, dann in Betreff der Wahlkapitel zu Ollmütz und Salzburg beschlossenen Massregeln sind die Bischöfe, in so weit Meine Regierung dazu mitzuwirken berufen ist, kräftigst zu unterstützen.

Die vollständige Durchführung der von der Versammlung der Bischöfe über die Pfarr-Konkurs-Prüfung getroffenen Bestimmungen soll, unter dem Vorbehalte, dass dieselben nicht ohne mit der Regierung gepflogene Rücksprache abgeändert werden, kein Hinderniss finden, jedoch soll dort, wo und in so weit als jene Beschlüsse nicht zur Richtschnur genommen werden, bei der Pfarr-Konkurs-Prüfung nach den bisherigen Anordnungen vorgegangen werden.

Ich genehmige, dass es jedem Bischofe freistehen soll, den Gottesdienst in seiner Diöcese im Sinne der von der Versammlung der Bischöfe gefassten Beschlüsse zu ordnen und zu leiten.

Meine Behörden sind anzuweisen, auf Grundlage der bestehenden Gesetze darüber zu wachen, dass an Orten, wo die katholische Bevölkerung die Mehrzahl bildet, die Feier der Sonn- und katholischen Festtage nicht durch geräuschvolle Arbeiten oder durch öffentlichen Handelsbetrieb gestört werde.

Im Uebrigen nehme Ich den Inhalt der mir vorgelegten Ein-

gaben der Versammlung der Bischöfe zur Kenntniss, und ermächtigte Meinen Minister des Cultus und Unterrichtes, solche in Gemässheit der in seinem Vortrage entwickelten Ansichten zu erledigen. Ueber die noch unerledigten Fragen sind Mir die geeigneten Anträge mit thunlicher Beschleunigung zu erstatten, und insofern ein Einvernehmen mit dem päpstlichen Stuhle nothwendig ist, sind hiezu die nöthigen Vorbereitungen zu treffen.

Dieses Einvernehmen wird sich auch auf die Regelung des Einflusses zu erstrecken haben, der Meiner Regierung gewahrt werden muss, um von geistlichen Aemtern und Pfründen im Allgemeinen Männer ferne zu halten, welche die bürgerliche Ordnung gefährden könnten.

Wien, am 18. April 1850.

Franz Joseph.

VI.

Anmerkungen

zum III. Protokolle des „zur Berathung für Verbesserung in der, auf die katholische Kirche und namentlich auf das österreichische Eherecht sich beziehenden landesfürstlichen Gesetzgebung“ allergnädigst beauftragten staatsrätlichen Comité's.

1. Bezüglich der von den Minderjährigen eingegangenen Ehen ist das verehrte staatsrätliche Comité der Meinung, dass die hierüber an noch bestehenden Bestimmungen des bürgerlichen Gesetzbuches auch fernerhin aufrecht erhalten werden sollen.

Diese Bestimmungen stehen in direktem Widerspruche mit den Satzungen der katholischen Kirche. — a) Nach jenen werden die von den Minorennen ohne Einwilligung der betreffenden Eltern und Vormünder geschlossenen Ehen für ungiltig erklärt: hingegen das Trienter Concilium betrachtet sie als giltig und sagt ausdrücklich Sessione 24-a de Reformatione Matrimonii Cap. 1-o: „Sacra Synodus

„anathemate damnat eos, — — — qui falso affirmant, Matrimonium a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse; — — nihilominus sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit.“ — b) Das bürgerliche Gesetzbuch bestimmt für die Volljährigkeit ohne Geschlechtsunterschied das zurückgelegte 24-ste Jahr; — nach dem Beschlusse der Trienter Synode aber wird zur Gültigkeit der Ehe in dieser Hinsicht nur das gefordert, dass der Jüngling mindestens 14, das Mädchen aber 12 Jahre alt sei.

Jeder Konflikt zwischen der bürgerlichen und kirchlichen Gesetzgebung ist wegen den vielfältigen Nachtheilen, die er nach sich zieht, tief zu beklagen. Diess ist es ganz besonders, wenn die Staatsgewalt neue, der Kirche unbekanntere trennende Eehindernisse aufstellt, indem hiedurch die Staatsgewalt, deren unmittelbarer Beruf und eigentliche Aufgabe ist nur das zeitliche Wohl ihrer Untergebenen zu fördern, auf das Gebiet der ihr koordinirten kirchlichen Gewalt hinübergreift, und da sie auf die Gewissen keinen Einfluss und überhaupt keine Macht, keine Mittel hat ihren Verordnungen auch in diesem Bereiche Gültigkeit und Anerkennung zu erzwingen, so setzt sie sich auch der Gefahr aus, dass sie zum nicht geringen Nachtheil ihres Ansehens nicht überall den nöthigen Gehorsam findet. Es ist immer misslich, wenn die Kirche die vom Staate getroffenen Verfügungen verwerfen zu müssen glaubt, und wenn Handlungen, welche der Staat erlaubt, im Beichtstuhle als schwere Sünden betrachtet werden.

Hiebei muss auch das noch in Betracht kommen, dass die bezüglich der Ehen der Minorennen in den Erbländern bestehende Gesetzgebung in Ungarn und Siebenbürgen keine Geltung mehr hat, somit wenn Jemand, dessen Ehe in Oesterreich aus dem Grunde der Minderjährigkeit getrennt worden ist, mit Zustimmung der Eltern oder der Vormünder zu einer andern Ehe geschritten wäre oder in Ungarn dazu schreiten wollte, im ersten Falle würde seine zweite Verbindung in Ungarn für Bigamie und seine Frau nur als Konkubine betrachtet, im zweiten Falle aber er ob impedimentum ligaminis, das heisst, wegen dem unauflöselichen Bande seiner ersten Ehe, so lange seine von ihm getrennte Gattin lebt, zur neuen Ehe nie zugelassen werden.

Es kann nicht in Zweifel gezogen werden, dass dem Staate das Recht zustehe gewisse Handlungen gemischter Natur, wie die Ehen sind, wenn es sein Interesse und das öffentliche Wohl erheischt, zu verbieten. Nachdem aber der Staat seinen Zweck auch durch Strafbestimmungen erreichen kann, so ist es bei den Ehen der Minderjährigen ein rein unnützer, überflüssiger Akt der Willkür, wenn er sie auch für ungiltig erklärt und somit sich mit etwas befasst, was Sache des Gewissens ist, folglich rein in den Bereich der kirchlichen Macht gehört.

Der dem verehrten staatsrätlichen Comité allergnädigst zugeheilte sel. Bischof Wagner hat, um bezüglich der Ehe der Minderjährigen dem Konflikte zwischen Kirche und Staat zu begegnen, in seiner dem zweiten Protokolle beiliegender Ausarbeitung zweierlei Auswege in Antrag gebracht, nämlich a) dass der Staat die Giltigkeit dieser Ehen nach dem Wortlaute des Kirchenrathes von Trient *vera et rata* anerkenne, daher seinerseits die Unfähigkeit der Minderjährigen ohne vorgeschriebenen Consens eine gültige Ehe zu schliessen, aufhebe, und dieses Statut lediglich in ein Verbot mit der Sanktion umwandle, dass einer gegen dieses Verbot geschlossenen Ehe alle bürgerlichen Wirkungen entzogen werden, oder b) dass der römische Stuhl auf geeignetem Wege ersucht werde, das durch die bürgerlichen Gesetze hierüber aufgestellte trennende Ehehinderniss auch von seiner Seite anzuerkennen.

Ad a) bemerkt das verehrte Comité ganz richtig Folgendes: „Die bürgerlichen Wirkungen der Ehe bestehen in den Rechten, „welche das bürgerliche Gesetzbuch den Ehegatten und deren ehe- „lichen Kindern gewährt. Entzöge der Staat den als gültig aner- „kannten Ehen der Minderjährigen im gegebenen Falle diese Rechte, „entzöge er also zum Beispiel der Gattin das Recht den Namen „des Mannes zu tragen und die Rechte seines Standes zu geniessen: „den Kindern das Recht den Namen ihres Vaters, sein Wappen „zu führen und aller nicht bloss persönlichen Rechte seiner Familie „und seines Standes theilhaftig zu werden: entzöge er den Gatten „das Recht sich und ihre Kinder, entzöge er diesen das Recht ihre „Eltern in der Weise, wie es im Gesetze für eheliche Verhält- „nisse normirt ist, zu beerben: so würden diese Ehen in ihren „Wirkungen einem vom Staate gesetzlich geduldeten Konkubi- „nate und die in diesen Ehen erzeugten Kinder unehelichen Kindern

„gleichgestellt. Einer solchen Anomalie erachtet das Comité das „Wort nicht reden zu dürfen.“

Ad b). Herr Staatsrath v. *** glaubt mit Recht, dass die Verwendung beim römischen Stuhle, um von demselben eine vom Wortlaute der Trienter Synode abweichende Konzession zu Gunsten der österreichischen Gesetzgebung zu erwirken, ganz fruchtlos wäre; was aber der verehrte Herr Staatsrath weiter hiebei als Grund anführt, dass nämlich alle geistlichen Autoritäten in Oesterreich das in Rede stehende Statut dieser Gesetzgebung seit 60 Jahren als gültig anerkannt und behandelt hätten, — dürfte in seiner Allgemeinheit kaum entscheidend sein, da es hier weniger auf die Meinungen der österreichischen geistlichen Autoritäten, als vielmehr auf die unwandelbaren und auch für Oesterreich geltenden Satzungen der katholischen Kirche ankömmt; und obschon die österreichische Geistlichkeit auch die Gesetzgebung in Betreff der Militär-Ehen seit 60 Jahren als gültig anerkannt hat, trägt doch der verehrte Staatsrath kein Bedenken dafür sich zu erklären, dass dieses Statut mit den kirchlichen Satzungen in Einklang gesetzt werde. Auch die unbedingte Einsegnung der Mischehen war über ein halbes Jahrhundert hier zu Lande im Gebrauch, und doch konnte der österreichische Klerus — und zwar mit Gutheissung der Staatsregierung — in jüngster Zeit davon abstehen.

Herr Staatsrath v. ** erklärt, dass er nicht darauf anrathen könne, dass das trennende Ebehinderniss der Minderjährigkeit, so wie es das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch statuirt, aufgegeben werde; — zugleich aber auf den vom sel. Bischof Wagner vorgeschlagenen Ausweg, dass nämlich einer solchen Ehe die Rechtswirkungen einer bürgerlich gültigen Ehe zu entziehen wären, so zwar, dass sie kirchlich gültig und bindend, bürgerlich aber wirkungslos bleibe, — bemerkt er wörtlich Folgendes: „Der Begriff einer Ehe, welche kirchlich gültig und bürgerlich ungültig ist, wäre ein legislatives Ungeheuer. Die Kirche könnte eine solche Ehe nicht wünschen und würde nur mit Abscheu zusehen, dass die Kinder einer Ehe, welche sie zum Sakramente erhoben hat, im Staate als Bastarde angesehen und behandelt werden; sie würde mit Schmerzen erfahren, dass eine solche Disposition nicht nur den Schuldigen, sondern auch den Betrogenen trifft. In die Civilgesetzgebung würde die eheliche Verbindung, welche zugleich kirchlich gültig und bürger-

„lich ungiltig wäre, eine heillose Verwirrung bringen, oder vielmehr, eine solche Distinktion könnte gar nicht festgehalten werden.“

Nun bin ich zwar keineswegs der Meinung, dass „den ohne den geforderten Konsens eingegangenen Ehen der Minderjährigen die Rechtswirkungen einer bürgerlichen Ehe zu entziehen seien, so zwar, dass sie kirchlich giltig und bindend, bürgerlich aber wirkungslos bleiben,“ doch kann ich nicht umhin zu bemerken, dass die obige so schön und bündig geführte Argumentation des verehrten Herrn Staatsrathes auf den jetzigen Stand der bestehenden Gesetzgebung vollkommen passe. Nach dieser nämlich sind die Ehen der Minderjährigen völlig ungiltig, nach den kanonischen Satzungen aber giltig; der Staat nöthigt zugleich den Klerus diese Ehen auch für kirchlich ungiltig zu erkennen, indem er gezwungen wird Ehen einzusegnen, welche von Minderjährigen nach erfolgter Trennung ihrer ersten Ehe mit dem erforderlichen Konsens geschlossen werden. Wohl sieht es die Kirche mit Schmerz, dass die Kinder einer Ehe, welche sie als Sakrament betrachtet, im Staate als Bastarde angesehen und behandelt werden.

Wie mangelhaft das in Frage stehende Statut des bürgerlichen Gesetzbuches ist, diess kann eben aus denselben Bestimmungen bewiesen werden, welche daraus der verehrte Herr Staatsrath zu dessen Vertheidigung anführt; nämlich a) nach §. 95 des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches „kann der Minderjährige selbst „die Giltigkeit seiner Ehe nicht bestreiten, wenn er die Minderjährigkeit verschwiegen oder die ihm erforderliche Einwilligung „fälschlich vorgewendet hat.“ — Sobald die ohne Konsens eingegangenen Ehen der Minorennen überhaupt für ungiltig erklärt sind, so muss auch jene Ehe es sein, welche ein Minderjähriger mit Verschweigung seiner Minorennität oder mit fälschlicher Vorschützung der erforderlichen Einwilligung eingegangen hat. List und Betrug soll bestraft werden, aber nicht durch die Giltigkeitserklärung einer Ehe, welche nach dem Geist des bürgerlichen Gesetzes null und nichtig sein sollte, indem der Grund, worauf das ganze Statut sich basirt, dass nämlich Ehen durch die Jugend zu ihrem Unheil und zum Nachtheil des Staates nicht unbesonnen und nicht mit Hintansetzung des elterlichen Ansehens geschlossen werden, auch für die in Rede stehenden Ehen der Minorennen gilt. Die Unauflöslichkeit des Ehebandes soll als Grundsatz dastehen und als heilig und

unantastbar betrachtet, nicht aber in einzelnen Fällen als Strafe für begangenen Betrug erkannt werden. Was ein wesentlicher Vorzug der christlichen Ehen ist, kann ohne eine grosse Inkonsequenz nie zur Strafe werden. Wenn eine mit einem verbotenen aber betrügerischerweise verschwiegenen Verwandtschaftsgrade geschlossene Ehe von den kompetenten Gerichten ohne Zweifel für ungiltig erklärt wird, so sieht man es nicht ein, warum eben ein von den Minderjährigen bei ihrer Verehelichung begangener Betrug mit der Giltigkeitserklärung ihrer Ehe bestraft werden sollte.

b) Nach §. 96. Verliert der schuldlose Gatte das Recht auf die Ungiltigkeit der Ehe zu dringen, wenn er nach erlangter Kenntniss des Minderjährigkeithindernisses die Ehe fortgesetzt hat, und jene Klage steht selbst dem Vater und der Vormundschaft nur so lange zu, als die väterliche Gewalt oder Vormundschaft dauert.

Es ist überhaupt misslich, die Giltigkeit einer sakramentalischen Ehe von irgend eines Menschen Willkür oder von irgend einem zufälligen Umstand abhängig zu machen. Die hier berührte Ehe der Minderjährigen, wobei ein Theil als schuldlos vorausgesetzt wird, war entweder seit Anbeginn ungiltig oder giltig. Im ersten Falle bleibt sie für immer ungiltig, denn eine mit einem entkräftenden Hindernisse geschlossene Ehe kann unmöglich durch die von dem schuldlosen Gatten nach erlangter Kenntniss des obwaltenden Hindernisses unterlassene Reklamation und fortgesetztes Zusammenleben zur vollen Giltigkeit erhoben werden nach jenem kanonischen Rechtsprinzip: „*Non firmatur tractu temporis, quod ab initio non subsistit*,“ das heisst: es kann nach Verlauf auch einer längeren Zeit nicht giltig werden, was vom Anfange nichtig war. Bei der Indissolubilität des Ehebandes kann in der katholischen Kirche eine Ehe, welche, wie sie geschlossen ward, folglich in ihrem ersten Anfange giltig war, später nie annullirt werden. Daher pflegen die geistlichen Gerichte in Ungarn, wenn sie zur Annullirung einer Ehe schreiten, in ihrem Endurtheile immer ausdrücklich zu bemerken, dass die fragliche Ehe aus dem obwaltenden Hindernisse vom Anbeginn null und nichtig gewesen sei und sonach auch gerichtlich für eine solche erklärt werde. Solchergestalt könnte die oben besprochene Ehe nur so revalidirt werden, wenn die betreffenden Eheleute, wie es sowohl das kirchliche wie auch das bürgerliche Gesetz vorschreibt, ihren ehelichen Konsens vor ihrem Pfarrer und

vor zwei Zeugen erneuern würden. Im zweiten Falle aber hängt die Validität einer solchen Ehe nicht von dem fortgesetzten Zusammenleben der Eheleute, sondern davon ab, dass sie in radice gültig war.

Diess Alles findet seine Anwendung auch auf jene weitere Verfügung des in Rede stehenden Statutes, nach welcher das Recht zur Klage gegen die Ehe eines Minderjährigen dem Vater und der Vormundschaft nur so lange zusteht, als die väterliche Gewalt oder die Vormundschaft dauert. Auf solche Art ist die ohne Konsens eingegangene Ehe eines Minorennen gültig, wenn der Vater oder Vormund dazu schweigen; sie wird aber ungültig, wenn sie sich entschliessen dagegen einzuschreiten. Ferner: sie haben das Recht, die ohne ihre Einwilligung geschlossene Ehe eines Minderjährigen bis zum Vorabende seines 25-ten Geburtstages für null und nichtig erklären zu lassen, am folgenden Morgen aber verlieren sie dieses Recht und die Ehe bleibt gültig, welche sonst ungültig geworden wäre, wenn sie in Anfechtung derselben nicht nachsichtig oder saumselig gewesen wären.

c) Nach §. 98 ist das Gericht verpflichtet bei einem wegen der Minorennität anhängig gemachten Prozesse dahin zu wirken, dass das Hinderniss der Minderjährigkeit durch das Einverständniss der Parteien gehoben werde: erst wenn dieses unmöglich ist, darf es über die Gültigkeit der Ehe erkennen.

Das oben Gesagte passt ganz auch auf diesen Satz. Auffallend ist es, dass, nachdem die Gültigkeit einer bestimmten Ehe wegen Minderjährigkeit von dem schuldlosen Theile oder von dem Vater und respective Vormund bestritten wird, das Gericht gehalten ist vor dem finalen Spruche um die Einwilligung der betreffenden Parteien sich zu verwenden. Somit hängt in letzter Analyse die Gültigkeit einer solchen Ehe immer vom Vater oder Vormunde ab. Will er selbe aus Gründen, welche auch das Gericht achten zu müssen glaubt, z. B. weil der Minderjährige ein Schuldenmacher oder ein lasterhafter Mann ist, verweigern, so wird die Ehe auf dem gerichtlichen Wege irritirt; entschliesst sich aber der Eine oder der Andere nach langer Bestürmung vielleicht mit Widerwillen zur Einwilligung, so wird die angefochtene Ehe ipso facto gültig; da doch, wenn sie in der That ungültig war, nach der obigen Bemerkung sie nur durch eine neue förmliche Kopulation gültig werden könnte. Es

kann nie ausser Acht gelassen werden, dass eine gillige Ehe zugleich ein Sakrament ist, und dass diese hehre Eigenschaft mit solchen Schwankungen und Zufälligkeiten sich unmöglich vertragen könne.

Derselbe verehrte Herr Staatsrath führt weiter an: dass jenes Hinderniss zur Wahrung des elterlichen Ansehens nothwendig sei und dass überhaupt nach der dem Protokolle beiliegenden Tabelle in einem Zeitraume von 10 Jahren wegen Minderjährigkeit nur vier Ehen annullirt worden seien. Was das Erstere anbetriift: Liebe, Achtung und Gehorsam gegen die Eltern ist die Grundlage des häuslichen Glückes und der gesellschaftlichen Ordnung, und nur entartete Kinder werden sich gegen den Willen ihrer Eltern vermählen; es scheint aber, dass hierin die bürgerliche Gesetzgebung zu weit gegangen sei, wenn sie dem Vater und der respektiven Justizbehörde die Macht ertheilt eine ohne den gehörigen Konsens geschlossene Ehe eines Minorennen, dem vielleicht zur Volljährigkeit nur einige Wochen fehlen werden, auf dem vorgeschriebenen Wege zu annulliren. Ein Mädchen im 24-sten Jahre ist zur Ehe in jeder Hinsicht eben so reif als im 25-sten; und doch aus zu weit getriebener Achtung für das elterliche Ansehen verordnet das obige Statut, dass wenn eine mit Einwilligung ihrer Eltern verehlichte Frau Witwe wird und noch ihr 24-stes Jahr nicht zurückgelegt hatte, sie zu einer neuen Ehe nur mit Einverständniss ihres Vaters oder Vormundes schreiten könne. Das väterliche Ansehen dürfte auch ohne diese Befugniss füglich ungefährdet aufrecht erhalten werden.

Was die zweite Bemerkung anbetriift, wenn die Zahl der auf dem Grunde der Minderjährigkeit erhobenen Prozesse in einem Zeitraume von 10 Jahren so gering war, so könnte dasselbe Resultat auch beim geänderten Gesetze durch geeignete Massregeln erzielt werden. Uebrigens wo es sich um Grundsätze handelt, da kann die bemerkte geringe Zahl bei der Entscheidung der obwaltenden Frage kaum den Ausschlag geben.

Herr Staatsrath v. * * * bemerkt: a) dass der Staat das Recht habe auch auf dem Gebiete der Kirche geltende, trennende Ehehindernisse zu setzen, und dass der Staat von diesem Rechte bezüglich der Ehen der Minderjährigen einen Gebrauch gemacht habe; — und b) dass das Aufgeben dieses Gebrauches umsoweniger nöthig zu sein scheine, als es für die Verlobten hierbei keine Kollision der

Pflichten gibt; denn wenn die Kirche an den Minorennen bloss duldet, dass sie ohne weiteren Konsens gültige Ehen schliessen, der Staat aber ihnen die Schliessung solcher Ehen *sub poena nullitatis* verbietet, so sei es offenbar, dass die Verlobten durch die Unterlassung der Schliessung solcher Ehen den beiderseitigen Obliegenheiten gegen Kirche und Staat Genüge leisten.

Ad a). Nachdem das oberührte Recht in Betreff der Aufstellung entkräftender Eehindernisse auch der Kirche *jure proprio* zukömmt: so wie man es der Kirche kaum anders als übel nehmen würde, wenn sie ein vom Staate aufgestelltes und auch von ihr lange Zeit anerkanntes Eehinderniss abschaffen wollte, so kann auch die Kirche mit Recht darüber sich beschweren, dass der Staat durch seine spätere Verordnung etwas irritirend verbietet, was die Kirche nur missbilligen zu müssen glaubte. Das Trienter Concilium ist in Oesterreich angenommen, und namentlich seine die Ehe betreffenden Satzungen in demselben Jahre, in welchem es beendet worden ist, in allen erbländischen Pfarrkirchen von der Kanzel publizirt worden. Die kirchliche Entscheidung hat demnach schon mehr als zwei Jahrhunderte bestanden, als im Widerspruche mit derselben vom Staate die Minorennität als *impedimentum dirimens* aufgestellt worden ist. Zwei sich koordinirte, für ihre Zwecke von einander unabhängige Gewalten können der Kollision nur so entgehen, wenn sich jede innerhalb ihres Gebietes hält, und wenn bei der Gesetzgebung die eine die Massregeln der andern möglichst schont. Bei dem in Rede stehenden Falle wäre die Reihe an dem Staate gewesen, die schon bestehende kirchliche Entscheidung zu achten und in seinen Bestimmungen nicht darüber hinauszugehen.

Ad b). Zwar kommen die beiderseitigen Gesetzgebungen insoweit überein, dass, was der Staat irritirt, das auch die Kirche missbilligt, aber dabei ist für die Verlobten doch nicht jede Pflichten-Kollision beseitigt: weil wenn ein Minderjähriger ohne Konsens sich verhehelt, so erklärt das bürgerliche Gesetz seine Ehe für null und nichtig, die Kirche sagt aber, dass sie zwar unerlaubt aber doch gültig sei. Ein Katholik hat Pflichten sowohl gegen die Kirche, wie gegen den Staat, und indem beide Gewalten von Gott sind, ist er in seinem Gewissen verbunden beiden zu gehorchen. Dass dieses aber bei jenem Widerspruche kaum möglich sei, bedarf keines Beweises. In einem noch stärkeren Maasse findet dieselbe Kollision statt,

wenn ein solcher Minorene nach gerichtlicher Annullirung seiner ersten Verbindung zu einer neuen Ehe geschritten ist: weil, glaubt er, dass seine erste Ehe trotz dem irritirenden gerichtlichen Spruche kirchlich gillig war, so muss er nothwendig glauben, dass seine zweite Ehe vor der Kirche und in foro conscientiae ungillig sei, folglich dass er in derselben ohne die Sünde der Bigamie nicht verharren könne.

Meine unmassgebliche Meinung über den besprochenen Gegenstand wage ich in Folgendem darzulegen.

Bei den vielfachen Nachtheilen, welche die Ehen der Minderjährigen nach sich ziehen, muss der Staat sich berufen fühlen solche möglichst zu verhindern. Diess kann der Staat durch geschärfte Strafbestimmungen füglich erreichen, ohne dass er genöthigt sei desshalb sich mit der Giltigkeit oder Ungiltigkeit solcher Ehen zu befassen, und somit auf das Gebiet des Gewissens und der Kirche hinüberzugreifen. Der Staat könnte nämlich die Minderjährigkeit für die Ehen als *impedimentum impediens*, als ein verbietendes Hinderniss aufstellen, hiedurch seine Gesetzgebung mit der kirchlichen in Einklang bringen, zugleich aber verfügen, dass jeder Minorene, der sich erkühen wird eine Ehe ohne den vorgeschriebenen Konsens einzugehen, auf eine näher zu bestimmende Art bestraft, ferner: über die gesetzliche Zeit noch auf weitere 6 bis 10 Jahre unter Kuratel gesetzt und indessen zur Bekleidung jeder Staats- oder Gemeindebedienstung für unfähig erklärt, der Pfarrer aber, der einen Minderjährigen ohne Konsens wissentlich kopuliren würde, nach Umständen auch mit Verlust seiner Pfründe bestraft werden soll. Diese und andere ähnliche Bestimmungen dürften hinreichen, um junge Leute, die etwa versucht wären ohne Konsens sich zu verehelichen, von jeder Unbesonnenheit zurückzuschrecken und die Ausführung ihres etwaigen Vorhabens durch die für die kopulirenden Seelsorger zu verhängenden Strafen fast unmöglich zu machen. Das vorgeschlagene strenge Verfahren gegen die besagten ungehorsamen Seelsorger kann beim Episkopate keine Schwierigkeiten finden: weil, nachdem der Trienter Kirchenrath die ohne die Einwilligung der Eltern eingegangenen Ehen der Minderjährigen höchlich verdammt, so ist es den Absichten der Kirche

ganz angemessen und muss in ihrem Wunsche liegen, dass jene Geistlichen streng bestraft werden, die zum Zustandekommen solcher Ehen ihre Hand zu bieten wagen.

II. Ueber den §. 54 des bürgerlichen Gesetzbuches, welcher von Ehen der Militär-Personen und der zum militärischen Körper gehörigen Individuen handelt, spricht sich das verehrte staatsrätliche Comité dahin aus, dass, da die von den obbesagten Militär-Individuen ohne Bewilligung eingegangenen Ehen durch die bestehenden allerhöchsten Vorschriften für nichtig erklärt sind, die als Strafe bestimmte Nullität solcher Ehen eines hinreichenden Grundes zu entbehren scheine. Das Comité legt es dem allerhöchsten Ermessen anheim, ob das für jene Ehen aufgestellte trennende Ehehinderniss unmittelbar vom Throne in ein blosses Eheverbot verwandelt und dem Hofkriegsrathe lediglich aufgetragen werden soll, die Sanktion dieses Verbotes in Vorschlag zu bringen, — oder ob die Thesis selbst einer weiteren, reif erwogenen Begutachtung des Hofkriegsrathes im Einverständnisse mit der Gesetzgebungs-Hofkommission in Justizsachen unterzogen werden soll. Daher werden vom Comité für den allerhöchsten Erlass an den Hofkriegsrath in jenem Sinne zweierlei Entwürfe in Vorschlag gebracht.

Ich habe über das obige Gutachten im Grunde nichts zu bemerken, in Betreff der vorgeschlagenen Alternative aber würde ich für geeigneter halten, wenn Seine Majestät über die Hauptsache unmittelbar Ihre allerhöchste Entscheidung zu erlassen und dem Hofkriegsrathe nur die Angabe der Mittel aufzutragen geruhen wollten, durch welche dem Verbote Achtung und Folge gesichert werden konnte. Sollte den Offizieren und andern Militär-Beamten Degradation, den gemeinen Soldaten Verlust der Kapitulation und den kopulirenden Feldpredigern eine scharfe Ahndung bevorstehen, so wird sich nicht leicht ein Uebertretungsfall je ereignen können.

III. Der §. 58 des bürgerlichen Gesetzbuches lautet folgendermassen: „Wenn ein Ehemann seine Gattin nach der Ehelichung „bereits von einem Andern geschwängert findet, so kann er, ausser

„dem im §. 121 bestimmten Falle, fordern, dass die Ehe als ungiltig erklärt werde.“

Dieses Statut ist dem kanonischen Rechte unbekannt, und das verehrte staatsrätliche Comité trägt aus den im Protokolle angeführten wichtigen Gründen mit Recht auf die Aufhebung desselben an.

IV. Im §. 61 heisst es: „Ein zur schwersten oder schweren Kerkerstrafe verurtheilter Verbrecher kann von dem Tage des ihm angekündigten Urtheils und so lange seine Strafzeit dauert, keine „giltige Ehe eingehen.“

Obschon das Comité es bekennt, dass dieses dem Kirchenrechte unbekanntes Hinderniss in sich unpraktisch und auch in dem Falle, wenn so ein Verbrecher sich flüchten sollte, aus dem Grunde ganz unwahrscheinlich sei, da es kaum denkbar ist, dass er alle zu seiner Trauung erforderlichen Dokumente herbeischaffen könne: indessen weil die Bestimmung dieses Paragraphen im Einklage steht mit den Anordnungen der österreichischen Strafgesetzgebung, welche den zum schweren Kerker verurtheilten Verbrecher während der Dauer seiner Strafe für unfähig erklärt ein verbindliches Geschäft zu schliessen, so glaubt das verehrte Comité, dass dieses Statut auch fernhin umsomehr beibehalten werden dürfte, als es dem Interesse der katholischen Kirche nicht entgegen ist.

Die für die Abänderung des besagten Statutes angeführten Gründe scheinen wichtiger zu sein als die sind, welche für dessen Beibehaltung aufgestellt werden. Es ist kaum wahrscheinlich, dass ein im schweren Kerker sich befindender Sträfling es dahin bringen könne, um im Gefängnisse kopulirt zu werden. Würde es auch je geschehen können, so wäre es noch für den Staat kein empfindlicher Nachtheil. Möglich ist es, dass ein solcher Verbrecher sich seiner Strafe durch die Flucht entziehen und zum Beispiel in Ungarn, wo aus Mangel an Polizei er leicht bis an sein Ende unentdeckt bleiben könnte, und durch einen sechswöchentlichen Aufenthalt in pfarrlicher Beziehung das jus domicili überall erwirbt, zu einer Ehe schreiten wird. Nun würde bei dem in Rede stehenden Statute eine solche Ehe in Ungarn für vollkommen giltig, in Oesterreich aber für ungiltig angesehen werden. Es muss nothwendig dem heiligen

Charakter der Ehe schaden, wenn über ihre Unauflöslichkeit nicht in allen Theilen der Monarchie dieselben Grundsätze gelten.

V. Zu den §§. 67 und 68, in denen vom Ehebruch und Gattenmord als trennenden Ehehindernissen gehandelt wird, legt das Comité die Differenzen, welche in dieser Beziehung zwischen der kirchlichen und bürgerlichen Gesetzgebung obwalten, klar und erschöpfend dar, bekennt aber, dass es über ein Mittel bei diesen beiden Ehehindernissen die landesfürstliche mit der kanonischen Gesetzgebung in Uebereinstimmung zu bringen, mit sich nicht einig werden konnte, und stellt daher die Bitte, dass die Hofkommission in Justizgesetzsachen mit der Ausgleichung jener Differenzen allergnädigst beauftragt und namentlich dahin gewiesen werden möge, „dass: „indem gegen die obigen beiden Paragraphen das Bedenken „vorgekommen sei, dass sie wenig praktisch seien, und da der „nicht unbedeutende Unterschied zwischen den Bestimmungen dieser „Paragraphen und der kanonischen Gesetzgebung über denselben „Gegenstand, in der Ausführung zu nicht geringen Unzukömmlichkeiten Anlass geben soll: — selbe den Inhalt dieser Paragraphen „in reife Ueberlegung nehmen und das Gutachten erstatten solle, ob „diese Paragraphen unverändert bleiben, oder ob und wie der Inhalt derselben zweckmässig abgeändert werden sollte.“

Es ist kaum anzunehmen, dass Jemand, der bei dem einen oder dem anderen der obbezeichneten Verbrechen betheiligt ist und mit dem mitschuldigen Theile sich zu verehelichen wünschte, oder sich schon mit demselben verhehelt hätte, sich entschliesse wegen Dispens von diesem Ehehindernisse die politische Behörde anzugehen und so sein eigener Ankläger zu werden. Er wird vielleicht diess bei seiner kirchlichen Obrigkeit thun, indessen wird die von derselben erlangte Dispens im Angesichte des in Kraft stehenden, irritirenden bürgerlichen Gesetzes ihm höchstens nur pro foro conscientiae dienen und seine Gewissenskrupel darüber: ob er nicht in einem Konkubinate lebe, beschwichtigen können. Obschon demnach jenes bürgerliche Statut in seinen Bestimmungen strenger ist als das Kirchengesetz, so ist es aber in seiner Ausführung völlig unpraktisch. Daher wäre es zu wünschen, wenn dasselbe dem letzteren ohne weiteren Verzug angepasst werden möchte: da aber

der von dem verehrten Comité gestellte Antrag die Frage selbst noch unentschieden lässt, so habe ich gegen denselben nichts einzuwenden.

VI. Nach dem §. 74 ist zur Giltigkeit des Aufgebotes und „der davon abhängenden Giltigkeit der Ehe“ erforderlich, dass der Name der Brautleute und ihre bevorstehende Ehe wenigstens einmal sowohl in dem Pfarrbezirke des Bräutigams als der Braut verkündigt werde.

Das verehrte Comité gibt mit Recht der kanonischen Bestimmung über diesen Punkt den Vorzug und bemerkt ganz richtig, dass „das Aufgebot nur den Zweck habe, trennende Ehehindernisse vor „der Schliessung der Ehe zu entdecken. Wenn nun in einem besondern Falle keine solche Hindernisse vorhanden sind, folglich „auch durch das Aufgebot keine entdeckt werden können: so leuchte „es nicht ein, warum eine Ehe, welcher kein gesetzliches Hinderniss im Wege steht, als ungiltig bloss desswegen erklärt werden „soll, weil die Anwendung eines in diesem Falle für den Zweck „überflüssigen Mittels vernachlässigt worden ist.“ Auch gibt das Gesetz — wie auch das Comité richtig bemerkt — Anlass zum Betrug, indem ein schlechtgesinnter Mann vielleicht absichtlich mit Unterlassung der Aufgebote seine Trauung erschleichen wird, um später, wenn ihm seine Ehe nicht gänzlich behagt, deren Auflösung eben aus jenem Grunde zu betreiben.

VII. Zum §. 79, worin verfügt wird, dass, wenn die Verlobten sich durch die Weigerung der Trauung gekränkt finden, sie ihre Beschwerde der Landesstelle, und in den Orten, wo keine Landesstelle ist, dem Kreisamte vorzulegen haben, bemerkt das Comité, dass es gegen den Inhalt dieses Paragraphen nichts einzuwenden habe. Nun hätten nach der im II. Protokolle vorgeschlagenen zweiten Massregel die Katholiken bei der Schliessung ihrer Ehen nicht bloss den landesfürstlichen, sondern auch den kirchlichen Vorschriften Genüge zu leisten, und wäre ihr Seelsorger so lange als sie dieses nicht gethan haben, nicht gehalten sie zu trauen: so würde von selbst folgen, dass, wenn ihnen die Trauung vom Seelsorger aus einem bloss kirchlichen Motive verweigert wird-

sie ihre Beschwerde nicht bei der politischen, sondern bei ihrer kirchlichen Oberbehörde anzubringen haben würden.

Ein ähnliches Benehmen träte ein nach der Meinung des Comité's bei dem §. 83, in welchem gesagt wird, dass aus wichtigen Gründen die Nachsicht von Eehindernissen bei der Landesstelle angesucht werden kann, welche nach Beschaffenheit der Umstände sich in's weitere Vernehmen zu setzen hat. Nämlich wenn die Brautleute einer Dispens von kirchlich festgesetzten Eehindernissen bedürften, so hätten sie dieselbe bei ihrer kirchlichen Obrigkeit anzusuchen.

Meine unmassgebliche Meinung geht dahin: wenn der Staat seine Ehegesetzgebung mit der kirchlichen in Uebereinstimmung bringen wollte, so hätten die durch verweigerte Trauung gekränkten Parteien sich mit ihrer Beschwerde gegen den betreffenden Seelsorger vorerst unmittelbar an die vorgesetzte geistliche Obrigkeit und erst dann, wenn sie sich bei deren Bescheid nicht beruhigen könnten, weiter zu wenden, zugleich aber, da rücksichtlich der Eehindernisse dieselben Bestimmungen beiderseits gelten würden, so wäre auch die Nachsicht derselben sowohl bei den politischen wie auch bei den kirchlichen Behörden nachzusuchen. Kollisionen dürften hierin kaum zu befürchten sein: wenigstens in Ungarn können sie nicht vor, wo bei den gemischten Ehen die in den Hindernissen nöthigen Dispensen für die Protestanten von den politischen Behörden und für die Katholiken von den Ordinariaten ertheilt werden.

VIII. Ueber die Gerichtsbarkeit in den Eheangelegenheiten stellt das verehrte Comité folgende zwei Fragen auf, nämlich: soll diese Gerichtsbarkeit der Kirche, welche dieselbe vor dem Jahre 1783 ausübte, zurückgegeben, oder soll sie bei dem Staate, bei welchem sie sich seit jenem Jahre befindet, belassen werden? Das Comité trägt darauf an: dass jene Jurisdiktion auch fernerhin bei den landesfürstlichen Gerichten bleibe, zugleich aber, um bei den Ehen die Heiligkeit des Ehebandes und sonach das Interesse der katholischen Kirche zu wahren, schlägt es vor, dass, wenn die Giltigkeit einer Ehe vor den landesfürstlichen Gerichten bestritten wird, die diessfälligen Verhandlungen, wenn sie

bei der ersten Instanz als reif zum Spruche gehalten werden, von dieser Instanz noch vor der Schöpfung des Erkenntnisses dem betreffenden Ordinariate um seine Aeusserung mitgetheilt, und dass die allfälligen Bemerkungen des Ordinariates gehörig beachtet werden, und dass, sollte die definitive Sentenz des obersten Gerichtshofes von der Meinung des Ordinariates abweichen, die Entscheidung Seiner Majestät darüber einzuholen sei.

Mit Beseitigung aller weiteren Gründe glaube ich gegen die obige Ansicht nur folgendes Dekret des Trienter Kirchenrathes, Sess. 24. Can. I. de Ref. Matr., anführen zu müssen: „*Siquis dixerit causas matrimoniales non pertinere ad iudices ecclesiasticos, anathema sit.*“ Die vorgeschlagene Massregel wird dem heiligen Stuhle nie genügen, indem dieselbe die Funktion und Theilnahme der Ordinariate nur auf ein Gutachten und eine einfache Meinungsäusserung beschränkt, hingegen das Concilium ausdrücklich von ihrem Richteramte spricht. Es wäre zwar zu wünschen wenn die Gerichtsbarkeit über die Eheangelegenheiten, wie sie vor 1783 bestand, den Ordinariaten, wie es in Ungarn schon im Jahre 1790 geschah, zurückgegeben werden möchte. Sollte diess noch jetzt einige Schwierigkeiten finden, so würde meiner Meinung nach das folgende Verfahren noch das geeignetste Auskunftsmittel sein, um die beiderseitigen Interessen der Kirche und des Staates vorerst zu vereinbaren. Nämlich die Prozesse über Eheangelegenheiten sollen einstweilen auch fernerhin bei den bisherigen Justizstellen belassen und anhängig gemacht werden; in allen Fällen aber, in denen de *divortio a toro et mensa* oder *quoad vinculum* die Rede wäre, bevor die Gerichte weiter schritten, müssten die Prozessakten dem betreffenden Konsistorium mitgetheilt werden, welches den gerichtlichen Gegenstand rein in der kanonischen Frage des Divorzes nach den bestimmten kirchlichen Formen und Gesetzen zu verhandeln und seinen richterlichen Spruch lediglich darauf zu beschränken hätte. Dieser Spruch wäre mit den übrigen Prozessakten an dasselbe Gericht erster Instanz zu senden, welches auf dessen Grund sich weiter mit den Accessorien (*Alimentation, Mitgift, Paraphernalien, Coacquisition, Heirathskontrakts-Bedingungen etc.*) zu befassen hätte. Es könnte auch jedem Konsistorium von der Staatsverwaltung noch ein Justizbeamter beigegeben werden, dessen Amt wäre, *cum voto consultativo* den Konsistorialsitzungen, Unter-

suchungen und andern Gerichtsverhandlungen beizuwohnen, das Konsistorium auf die legalen Formen und gesetzlichen Bestimmungen aufmerksam zu machen und seine etwaigen Bemerkungen auch schriftlich den Prozessakten beizulegen. Solchergestalt würde die über die Jurisdiktion der Civilgerichte bestehende Gesetzgebung keine auffallende Veränderung erleiden, die vorgeschlagene Massregel den von des höchstseligen Kaisers Majestät 1811 und 1821 wegen der Eheprozesse getroffenen Bestimmungen ziemlich gleichkommen, und schliesslich durch die in Antrag gebrachte Zuthellung eines erfahrenen Juristen an die Konsistorien der Besorgniss, dass derzeit bei den bischöflichen Konsistorien in hinreichender Anzahl Männer von solcher kanonisch-juridischen Bildung kaum gefunden werden dürften, welche zur gehörigen gerichtlichen Behandlung der Eheangelegenheiten erforderlich ist, einigermassen begegnet werden.

Wien, den 25. Mai 1845.

VII.

Die mir von Eurer Durchlaucht zugestellten Kommunikate habe ich mit pflichtmässiger Aufmerksamkeit gelesen und erwogen. Ich beede mich demzufolge Hochdero verehrtem Auftrage gemäss meine Ansichten und mein Votum ehrerbietigst darzulegen.

Mein Standpunkt ist dabei ein doppelter. Als Bischof der katholischen Kirche muss die Aufrechthaltung des katholischen Glaubens und der kirchlichen Disciplin im Bereiche dieser Monarchie und die richtige Stellung der letzteren zum Mittelpunkte der katholischen Einheit vom höchsten Interesse für mich sein. Als treuer Diener und Unterthan des Kaisers, meines allergnädigsten Herrn, muss ich gleichzeitig die Abwendung der Gefahren dringend wünschen, die sich aus einem kirchlichen Konflikte mit dem heiligen Stuhle für das Interesse dieser Monarchie in kürzester Frist unfehlbar ergeben würden.

Diese Gefahren erscheinen heute im Angesichte der politischen Verwirrung, welche über den Kirchenstaat hereingebrochen ist, drohender als je, und Eurer Durchlaucht sicher zielende, in der Denkschrift vom 22. Juni 1845 niedergelegte Voraussagen sind

leider! durch die heutigen Ereignisse nur allzusehr gerechtfertigt. Ohne den gegenwärtigen Stand der politischen Verhältnisse in Rom und die Stellung, welche das Kirchenoberhaupt einerseits und das kaiserliche Kabinet andererseits in denselben genommen haben und ferner nehmen werden, näher zu kennen, wage ich dennoch mit vollster Ueberzeugung den Ausspruch:

dass Oesterreichs Stellung zu der gegenwärtigen in Italien und namentlich im Kirchenstaate herrschenden Aufregung auf dem politischen Gebiete eine in jeder Beziehung gerechtfertigte, klare, im besten Sinne des Wortes konservative, d. h. Recht, Ordnung und Ruhe schützende und fördernde ist und auch immer sein wird.

Allein in demselben Augenblicke, als es den Feinden Oesterreichs gelingt die — wie Ew. Durchlaucht in Ihrer Denkschrift sie richtig bezeichnen — „unklare Stellung“ der bestehenden Gesetzgebung auf dem kirchlichen Felde auszubeuten und einen etwaigen ersten Konflikt zwischen dem Oberhaupt der Kirche und der k. k. Staatsregierung herbeizuführen, wird unter den heute überall und namentlich in Deutschland obwaltenden Umständen das Zeichen zu einer Verwirrung gegeben, die ohne Mass und Ziel um sich greifend nicht nur auf Italien, sondern auf die gesamte Monarchie, ja auf ganz Europa die verderblichsten Wirkungen äussern würde.

Ich sehe in dieser Beziehung eine Gefahr dicht über unsern Häuptern schweben, für deren Beseitigung zu sorgen vielleicht die dringendste Aufgabe der Gegenwart ist.

In dieser Hinsicht bleibt mir zu den gutachtlichen Bemerkungen Ew. Durchlaucht vom 22. Juni und 22. Juli 1845 nichts zuzusetzen übrig. Ich kann mich mit denselben nur aus vollster Ueberzeugung einverstanden erklären.

Diesem, wie ich glaube, unvermeidlich drohenden Konflikte durch eine ungesäumt zu veranstaltende Verhandlung mit dem heil. Stuhle zuvorzukommen, ist demnach jetzt die allerhöchste Zeit. Die Abhilfe der gegen die fragliche Gesetzgebung vom päpstlichen Stuhle erhobenen Beschwerden ist an sich keine Neuerung, sondern vielmehr eine wesentlich konservative Massregel, da das weitere Beharren auf dem jetzigen anerkannt unrichtigen Standpunkte zu unübersehbaren Wirren und gefährlichen Spaltungen in Italien führen muss.

Ew. Durchlaucht werden sich erinnern, dass, als ich mich vor fünf Jahren auf meiner Sendung zu Rom befand, der selige Papst Gregor XVI. anfangs sich beharrlich weigerte auf meine ihm vorgelegten Wünsche einzugehen, bevor die von ihm als schismatisch bezeichneten fraglichen Bestimmungen der österreichischen Gesetzgebung nicht geändert werden. Er berief sich in dieser Hinsicht auf den letzten feierlich ausgesprochenen Wunsch Seiner Majestät des in Gott ruhenden Kaisers, und nur meinen mit ausdrücklicher Ermächtigung Ew. Durchlaucht wiederholt gemachten Versicherungen, dass, wenn Seine Heiligkeit sich beeilen wird in unserer damaligen bedrängten Lage uns zu Hülfe zu kommen, die k. k. Staatsregierung ihrerseits nicht ermangeln wird den billigen Forderungen Seiner Heiligkeit unverweilt nachzukommen, — gelang es jenes päpstliche Breve zu erwirken, in Folge dessen die zu jener Zeit in Ungarn auf das Höchste gestiegene Aufregung der Gemüther glücklich beschwichtigt und zugleich die auf dem letzten Landtage in Betreff der Mischehen zu allgemeiner Beruhigung getroffene Gesetzgebung möglich gemacht wurde.

Und wie weit ist der Papst in diesen Breven gegangen? Aus dem unverholten ausgesprochenen Grunde, dass Ungarn ein konstitutionelles Land ist, in welchem bei der Gesetzgebung auch die Stände mitwirken müssen, folglich wo die Gesetze und deren Abänderung nicht, wie in den k. k. Erbländern, lediglich der Ausfluss des allerhöchsten Willens sind, bewilligte er die passive Assistenz und zugleich erklärte er die Giltigkeit der vor einem protestantischen Pastor einzugehenden gemischten Ehen. Für die deutschen Erbländer hatte er nur die passive Assistenz bewilligt, die obige weitere Erklärung aber hatte er standhaft verweigert abzugeben und wird sie so lange verweigern, bis die k. k. Staatsregierung in die Beseitigung der Beschwerden des heil. Stuhles einwilligen wird.

Auch darf ich Ew. Durchlaucht nicht verhehlen, was vor mir der selige Papst wiederholt versichert hat, dass nämlich Pius VII. als er sah, dass alle seine Bemühungen zur Abstellung jener Beschwerden fruchtlos geblieben seien, den festen Entschluss gefasst habe, diese Angelegenheit zum Gegenstand einer öffentlichen Allokution zu machen, wenn nicht die vom höchstseligen Kaiser in dieser Hinsicht ihm gegebenen Hoffnungen ihn einstweilen zum Zuwarten bestimmt hätten.

Tief fühle ich die Wahrheit Dessen, was Ew. Durchlaucht in Hochdero Denkschrift vom 22. Juli 1845 in folgenden inhaltschweren Worten zu bemerken geruht haben: „In den Nullitätsfragen „kann das Oberhaupt der Kirche nicht das Feld räumen. Das was „der heilige Stuhl konnte, war: den offenen Kampf hintanzuhalten. „Und diess haben die, mit Inbegriff Pius VII. und Gregor XVI. sich „gefolgten Päpste treu gethan. Wird ein anderer Papst unter an- „deren Verhältnissen sich zu einer gleichen Schonung herbeilassen? „Die Wahrscheinlichkeit spricht nicht dafür; denn die Richtung, „welche die religiösen Wirren täglich offenkundiger einschlagen, „muss die Kirche in demselben Masse rücksichtsloser auf das „dogmatische Gebiet anweisen.“

Seitdem Ew. Durchlaucht diese gewichtigen Worte niedergeschrieben, sind mehr als zwei Jahre verflossen, und die Verhältnisse haben sich so gestaltet, als Ew. Durchlaucht in Ihrer Voraussetzung es geahnt haben. Dass Pius IX. in dieser Angelegenheit das Feld nicht räumen könne, nicht räumen wolle, hat er jüngst durch das an Seine Majestät den Kaiser gerichtete, mir mitgetheilte eigenhändige Schreiben an den Tag gelegt. Es steht zu befürchten, dass der Papst, wenn sein Flehen und seine Ermahnungen erfolglos blieben, des längern Wartens müde, bei seiner bekannten Entschlossenheit sich leicht zu weitem Schritten wird hinreissen lassen. Dass eine päpstliche Allokution bei den jetzigen Verhältnissen in jeder Hinsicht unberechenbare Folgen haben würde, braucht nicht erst bewiesen zu werden.

Nebst andern von mir ein andersmal herausgehobenen Uebelständen ist das Traurigste bei der fraglichen Gesetzgebung, dass bei ihren der katholischen Kirche feindlichen Massregeln und Bestrebungen alle protestantischen Regierungen zu ihrer Entschuldigung sich darauf zu berufen pflegen, und dass, so lange selbe bestehen wird, es der k. k. Staatsregierung unmöglich sei zum Schutze der gefährdeten katholischen Interessen bei den auswärtigen Regierungen mit erwünschtem Erfolge aufzutreten. Es ist bekannt, dass die französische Regierung aus politischer Berechnung nichts unversucht lässt, um die Sympathien der Katholiken für sich zu gewinnen und hauptsächlich das Wohlwollen und die Gunst des Papstes wo möglich ausschliesslich sich zuzuwenden. Oesterreich ist die erste, mächtigste katholische Monarchie, und ist durch seine Lage, seine Ge-

schichte und seine grossen Erinnerungen berufen, der Hort und die Hoffnung des Katholicismus zu sein. Dass Oesterreich in Betreff der fraglichen Gesetzgebung den billigen Forderungen des heiligen Stuhles ohne die mindeste Aufgebung der unverjährbaren Souverainitätsrechte nachkomme, ist auch in politischer Hinsicht äusserst wichtig. Hat sich Oesterreich hierüber mit dem apostolischen Stuhle verständigt, wird einmal die von Ew. Durchlaucht auf dem kirchlichen Felde als falsch und unklar bezeichnete Stellung der k. k. Staatsregierung auch in dieser Beziehung korrekt, so wird Oesterreich hiedurch bei der Behauptung seines hohen Ranges und unvergänglichen Ruhmes an Einfluss nur gewinnen, und alle auf der ganzen Erdenrunde zerstreuten Katholiken werden auf dessen erlauchtem glorreichen Herrscher vertrauensvoll ihre Blicke richten.

Den gegenwärtigen Stand der obschwebenden Fragen bezeichnet das Gutachten des Herrn Staatsrathes v. * * * vom 10. März 1847 auf eine so erschöpfende Weise, dass ich auch hierzu nichts zuzusetzen oder daran abzuändern wüsste.

Nach den in den früher gepflogenen Verhandlungen sowohl als in der letztgenannten Pièce ausgesprochenen Ansichten und Grundsätzen, kann ich eine Einigung zwischen der kaiserlichen Regierung und dem Kirchenoberhaupte, sobald an deren Herbeiführung ernstlich Hand angelegt wird, nicht einmal für besonders schwierig, geschweige für unmöglich halten. Sie liegt zu sehr im Interesse des römischen Stuhles, als dass sie dort nicht ernstlich gewünscht und erstrebt werden sollte. Dass diesseits in der höchsten Sphäre aber die Nothwendigkeit des Friedens mit der Kirche klar eingesehen und sehnlichst verlangt wird, beweisen — von allen andern Motiven abgesehen — die mir hochgeneigtest mitgetheilten Aktenstücke. Es handelt sich also nur noch um Nebenpunkte und Einzelheiten, überhaupt nur um das *quomodo?* und alle desfallsigen Schwierigkeiten werden sich durch Umsicht und richtigen Takt hoffentlich noch beseitigen lassen. Nur scheint mir, — ich wiederhole es, — die höchstmögliche Beschleunigung äusserst nöthig.

Ueber den zweckmässigsten Gang der weiteren Verhandlungen mit Rom erlaube ich mir folgende Bemerkungen.

Alle desfallsigen Traktanden zerfallen in zwei Klassen, nämlich in das, was wir Rom gegenüber zu gewähren — und in das, was wir dort zu verlangen haben.

Was die erste Klasse, nämlich die kais. Gesetzgebung betrifft, so kann von einer Verhandlung mit Rom erst dann die Rede sein, wenn diesseits diejenigen Punkte durch allerhöchste Entschliessung erledigt sind, welche das Gutachten des Herrn Staatsrathes v. * * * vom 10. März 1847 bezeichnet. Diese sind:

1) Das Verbot der freien Korrespondenz der Bischöfe mit dem päpstlichen Stuhle.

2) Das Verbot der Verbindung inländischer geistlicher Korporationen mit ihren Ordensgeneralen in Rom.

3) Das Verbot des Studiums inländischer Kleriker im Collegium Hungarico-germanicum in Rom.

4) Die Ausschliessung der Bischöfe von der Leitung des Religionsunterrichtes in den öffentlichen und der theologischen Studien in den landesfürstlichen hohen Schulen.

5) Der dem katholischen Kurat-Klerus aufgelegte Zwang, alle gemischte Ehen ohne Unterschied einzusegnen.

6) Das österreichische Eherecht.

„Manchen dieser Beschwerden“ — bemerkt derselbe Herr Staatsrath — „das dürfte man selbst zu Rom nicht verkennen, ist „bereits ganz oder zum Theile abgeholfen, oder es sind bereits Anträge zur Abhilfe gestellt worden.“ Wie diese Abhilfe und die dazu gestellten Anträge beschaffen seien, wird in jenem Gutachten näher auseinander gesetzt.

Unter den berührten Beschwerden steht die das Eherecht betreffende hierländische Gesetzgebung oben an. Meine Ansichten über die einzelnen Beschwerdepunkte habe ich bereits vor zwei Jahren entwickelt. Die Hauptschwierigkeit betrifft die Ehen der Minorennen und das richterliche Amt über die geschlossenen Ehen.

In Betreff der Ehen der Minorennen glaubte ich mich in meinem vor zwei Jahren abgegebenen Gutachten die Abänderung der bezüglichen Gesetzgebung vorschlagen zu müssen. Jetzt nach Erwägung der von Ew. Durchlaucht in Ihren beiden Denkschriften vom 22. Juni und 22. Juli 1845 angeführten Gründe nehme ich keinen Anstand Hochdero Meinung unbedingt beizutreten, nach welcher hier nicht von der Ausstreichung des Art. 49. aus dem bürgerlichen Gesetzbuche, sondern nur von dessen Interpretation im Sinne der Beschränkung der Nullität auf das bür-

gerliche Feld die Rede sein könne. Der Staat mag die Ehen der Minorennen, wie es in seinem Interesse liegt, streng verpönnen: „Gegen die bürgerlichen Folgen“ — wie Ew. Durchlaucht in Ihrer Denkschrift vom 22. Juli 1845 richtig bemerken — „einer gesetzwidrigen Verehelichung der Minorennen wird die Kirche nichts einzuwenden haben, indem sie im vollen Rechte der Staatsgewalt liegt.“

Wie die obbesagte bürgerliche Nullität zu verstehen sei, haben Ew. Durchlaucht durch die Worte „bürgerliche Folgen“ selbst näher bezeichnet. Die gegen die Ehen der Minorennen zu treffenden Strafbestimmungen, wie zum Beispiel: Verlängerung der Kuratel über die illegal geheiratheten Minorennen, Entziehung der bürgerlichen Rechte etc. liegen ganz in den Befugnissen der Staatsgewalt; sie würde aber durch die Erklärung, dass die ohne gesetzliche Erlaubniss eingegangenen Ehen der Minorennen in kirchlicher Beziehung zwar gültig, bürgerlich aber null seien, sich nur in neuen Widerspruch mit der Kirche verwickeln, da doch hier lediglich die Absicht vorwalten kann — die bürgerliche Gesetzgebung mit der kirchlichen in Einklang zu bringen. Meiner geringen Meinung nach sollte die neu zu treffende gesetzliche Bestimmung, oder vielmehr die Interpretation des bestehenden Gesetzes, mit der Nullität der fraglichen Ehen sich gar nicht befassen, sondern nur das Verbot solcher Ehen, nur die damit verknüpften Strafen und bürgerlichen Folgen aussprechen. Auf diese Art würde die Validität solcher Ehen stillschweigend anerkannt werden und das Kirchliche dieser Frage gänzlich unberührt bleiben.

Was das richterliche Amt in den Eheprozessen anbetrifft, so muss ich auch jetzt bei meiner früher geäußerten Meinung beharren, nach welcher das Recht über die Hauptsache und das eigentliche Meritum, — nämlich Scheidung und Trennung — den Spruch zu fällen den bischöflichen Behörden überlassen, hingegen aber alle bürgerlichen Folgen der Ehe, wie Allatur, Dos, Alimentation etc. den weltlichen Gerichten zugewiesen werden sollten. Bei der klaren Bestimmung des Trienter Concils, Sess. XXIV, Can. 12: „Siquis „dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, „anathema sit,“ kann und wird Rom in diesem Punkte nie nachgeben. Ohne eine klare und bestimmte Schlussfassung von Seite der kais. Staatsregierung in diesen beiden Punkten wird

jedes Auftreten in Rom nicht nur zweckwidrig und gefährlich, sondern geradezu unmöglich.

In die zweite Klasse gehören unsere Anträge in Rom und was dort vom Papste zu verlangen wäre. Diess beschränkt sich meines Wissens auf den Wunsch:

dass die Koncession des heiligen Stuhles, dass die Eingehung einer gemischten Ehe vor dem akatholischen Seelsorger dieselbe kanonisch-rechtliche Wirkung haben solle, wie die passive Assistenz des katholischen Pfarrers, auch auf die deutschen und polnischen Provinzen des Kaiserreiches ausgedehnt werde. Zur Vermeidung aller Reibungen und Gehässigkeiten scheint es nothwendig zu sein, dass in religionariis die Gesetzgebung in den k. k. deutschen Erbländern mit jener von Ungarn in Einklang gebracht werde. Dass die Erwirkung jener Koncession von Seite des heiligen Stuhles durch die Erledigung der ersten Klasse angehörenden Punkte wesentlich bedingt sei, bedarf keiner Bemerkung.

Auch dürfte in diese Klasse gereiht werden die Angelegenheit der Moldauer Mission. Hierüber hatte ich meine durch den Fürst-Primas und das ganze Episcopat von Ungarn getheilten Ansichten in einer Denkschrift vor drei Jahren Ew. Durchlaucht ehrerbietigst dargelegt. *)

*) Miután a moldvai missziónál létező bajoknak főoka abban fekszik, hogy egy részről ahhoz a propaganda által merő olasz minoriták küldetnek, kik a helyett, hogy a magyar nyelvet igyekeznének sajátjokká tenni, azon könnyebb-ségnél fogva is, mellyet e tekintetben nekik az olasz s oláh nyelvek közli rokonság nyújt, ottani csupán öt évre szabott tartozkodásuk ideje alatt annyira megnyyre az utóbbit tanulván meg, s ezen szolgálván az ottani magyar híveknek, ezzel annak megtanulására őket is kényszerítik, de egyszersmind ezen elnevezetlenítés által akaratlanul is elősegítik köztök az oláh papság térítői törekvéseit; — más részről pedig noha 1818-ik év óta eme missziónál a magyar minorita szerzetből állandoul hat egyén működik, mivel azonban ezek a kedvezőbb állomások betöltésénél rendszerint mellőztetnek, az innen köztök s olasz szerzetes társaik közt eredi rivalitás már többször igen botrányos kitérőresekig fajult, s ha az onnan a magyar főpásztorokhoz hozott panaszok valók, már több magyar községnek hittéli szakadását szülte: — az itt idézett fölterjesztvényben foglalt javallat abban állott, miszerint a jásszyi püspök kinevezése ezentúl is a propagandára hagyatván, a moldvai missziónál jövőre kizárólag csak magyar minoriták alkalmazásának, s mivel a minorita szerzet Rómában egyébként is egy zárdával bír, mellyben a külföldi missziókra szánt szerzetbeli növendékek a szokott rendes tanulmányok mellett épen ez irányban képeztetnek, abban a minoriták főnöke a moldvai misszio szükségéhez képest nevelés s további kiképzés végett évenként

Diess ist im Wesentlichen, was ich in Folge der mir von Ew. Durchlaucht hochgeneigtest mitgetheilten Aktenstücken bemerken zu müssen glaubte. Ich füge dazu noch die Versicherung, dass ich mich glücklich schätzen würde, Alles, was irgend in meinen Kräften steht; zur glücklichen Beendigung dieser für Staat und Kirche zugleich überaus wichtigen Angelegenheit beizutragen.

Wien, den 8. August 1847.

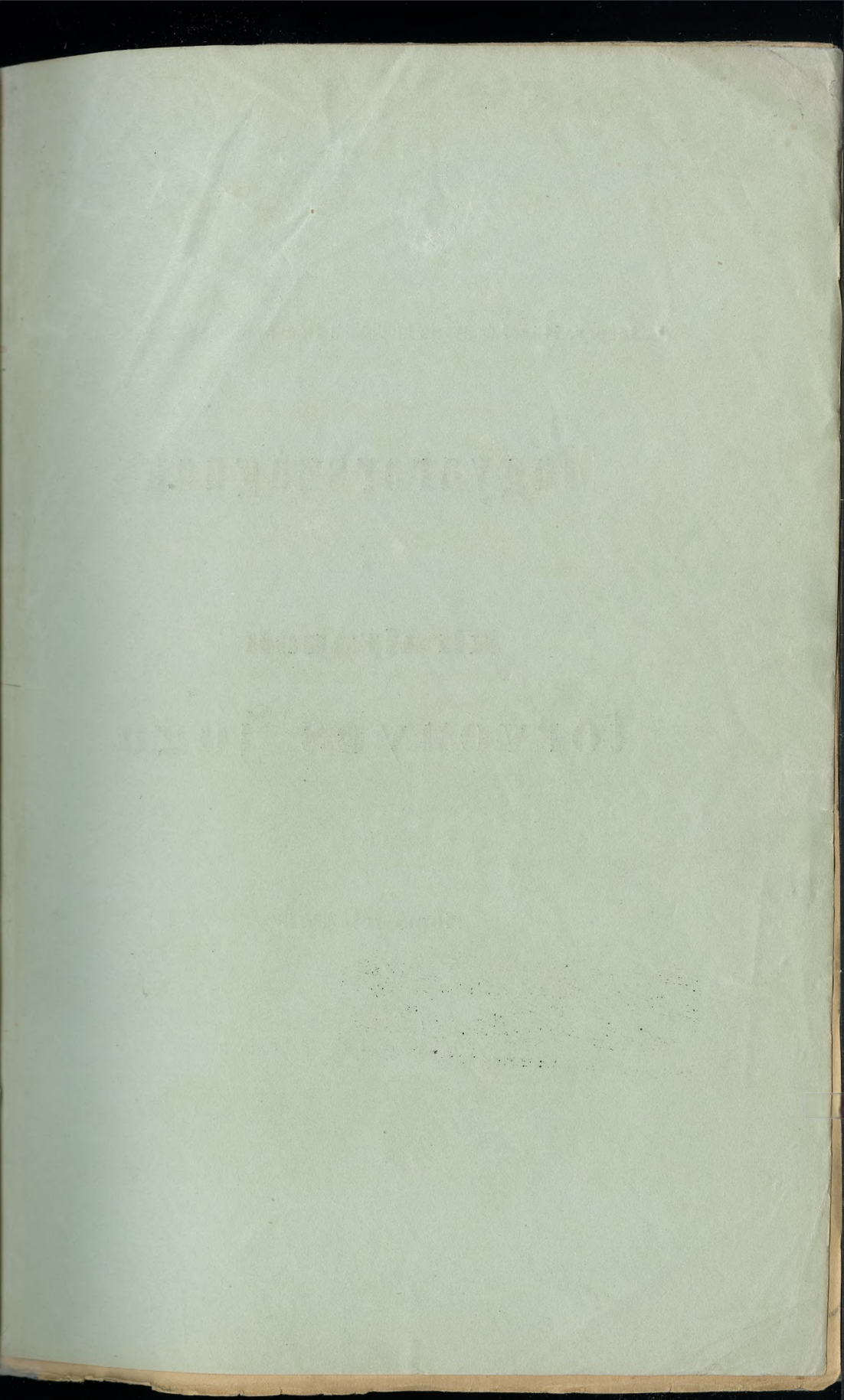
nehány szerzetebeli magyar egyént küldjön, ezeknek pedig az utiköltségen felül tartásuk fejében a religió alapértékéből évenként bizonyos díj nyujtassék; végre szabad adakozás útján Moldvában egy zárda építessék lakásaul azon szerzeteseknek, kik ott a hivek szolgálatában alkalmazásuk végett a püspök rendeletére mindig készen állának, vagy pedig agg koruk vagy betegségeik miatt annak falai közt nyugalmat s ápolást keresendnek.

Tetemesb nyomtatási hibák:

6ik lap.	21ik sor.	mysterimát	olv. mysteriumát.
11ik	2ik	„ álladom	„ állodalom.
13ik	23ik	„ kifejtette	„ kifejtvén.
15ik	3ik	„ tanulságaul	„ tanuságaul.
20ik	28ik	„ 13)	„ 15)
25ik	9ik	„ Magyarországola	„ Magyarországot a.
25ik	27ik	„ Melliti	„ Molliti.
25ik	31ik	„ tartozyván	„ tartozván.
26ik	2ik	„ alloldalml	„ állodalml.
39ik	26ik	„ bizhat	„ nembizhat.
40ik	33ik	„ megelőzött	„ megelőzött.
41ik	26ik	„ atyja	„ anyja.
45ik	8ik	„ elkeseredve	„ elkeserilve.
56ik	2ik	„ Aumaunier	„ Aumônier.

Jasper, Hügel és Manz kiadoknál Bécsben, megjelent továbbá:

Magyarországnak
és
királyának
törvényes joga

írta

Somssich Pál.

Nagy 8-rét füzve 1 fl. 20 kr. p. p.

